magazin istoric

ANUL III
Nr. 10 (31)
OCTOMBRIE
1969

Petru și Asan vestesc poporului începutul luptei pentru scuturarea stăpînirii bizantine și recucerirea independenței. Pictură de Costin Petrescu din colecția mănăstirii Căldărușani (Asăneștii, pag. 10)

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, AURICA SIMION, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

nr. 10 octombrie — 1969

Retrospectiva unui glorios drum de luptă..... 2
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU:
Asăneștii 10
AUREL LECCA:
Ținutul Mu s-a prăbușit în ape. (A existat Pacifida?) 14
GH. ȚUȚUI:
Un sfert de veac de la reorganizarea mișcării sindicale din România ... 20
FLOREA BOBU FLORESCU:
Plus și minus la Muzeul Columnei 22
PETRE IACOB:
Fenicienii — inventatori ai alfabetului și cărăuși ai mărilor (II) 25
RADU FLORA:
Tezaur arhivistic..... 30
Memento 32
EUGEN STĂNESCU:
Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre..... 37
ȘTEFAN ANDREESCU:
Snagovul și tainele lui.. 42
CONSTANTIN ANTIP:
Napoleon Bonaparte.... 48
AUGUSTINA NICOLAESCU:
90 de ani de relații diplomatice româno-bulgare.. 65
I. FELEA:
Familia Nădejde (I).... 66
CRISTINA CORCIOVESCU:
Mit și realitate în western 73
I. N. MĂNESCU:
Un portret al lui Miron Costin ? 80
AL. GH. SAVU:
File din dosrul unei agenturi. Un raport al lui Armand Călinescu despre istoricul Gărzii de fier.. 81
WINSTON CHURCHILL:
Memorii (VII) 85
NICOLAE CELAC:
Zile incandescente 92
Panoramic 95
Poșta redacției 98

Din bogățiile noastre

— Fapte de arme care au acoperit de glorie nepieritoare pe ostașii români în războiul antihitlerist, în luptele purtate cot la cot cu ostașii glorioasei Armate Sovietice, sînt povestite de comandanți de mari unități, unități și subunități, în articolul RETROSPECTIVA UNUI GLORIOS DRUM DE LUPTĂ.

„Istoria termenului român este, de fapt, cea a minții și sufletului românesc, angajate cu toate puterile lor în lupta pentru supraviețuire și dezvoltare istorică". În articolul său, Eugen Stănescu trasează cîteva din etapele acestei evoluții.

Momente cruciale din istoria Imperiului româno-bulgar sînt înfățișate în articolul ASĂNEȘTII, **de dr. Ștefan Ștefănescu.**

În FAMILIA NĂDEJDE, **I. Felea evocă episoade emoționante de la începuturile răspîndirii ideilor socialismului în România.**

Un document de mare interes : raportul secret al lui Armand Călinescu despre dosarul Gărzii de fier, odioasa agentură a hitlerismului în România.

— „ȚINUTUL MU", legendarul continent al Pacifidei, a existat vreodată ? Analizînd vestigii arheologice, ca și date geologice, Aurel Lecca încearcă să răspundă acestei întrebări.

ZIUA FORȚELOR ARMATE
ALE
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

RETROSPECTIVA UNUI GLORIOS DRUM DE LUPTĂ

Artileriști români în timpul luptelor pentru eliberarea Ungariei

25 octombrie 1944.

Cu 25 de ani în urmă, animată de un profund patriotism, viteaza Armată română a alungat prin lupte grele, purtate cot la cot cu glorioasa Armată sovietică, pe cotropitorii hitleriști de pe ultima palmă de pămînt a țării. Dovedind un înalt spirit de sacrificiu, ostașii români au luptat mai departe, dincolo de hotarele României, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, aducîndu-și contribuția la victoria istorică a coaliției antihitleriste asupra Germaniei fasciste.

Drum de luptă, drum de victorii presărat cu jertfele a peste 170 000 de ostași, ofițeri și subofițeri români. Drum pe care au mers 260 de zile și nopți 540 000 de ostași, cît au înglobat efectivele Armatei române participante la războiul antihitlerist.

Drum care a început în zilele fierbinți din august 1944, cînd împreună cu masele de muncitori, țărani, intelectuali, Armata română, animată de un puternic simț al datoriei față de destinele patriei, pătrunsă de ură față de ocupanții hitleriști, a răspuns cu însuflețire chemării Partidului Comunist Român, întorcînd armele împotriva trupelor hitleriste, aducîndu-și contribuția la răsturnarea dictaturii militare-fasciste și participarea, alături de formațiunile de luptă patriotice, la înfăptuirea insurecției armate.

Drum evocat în numeroase lucrări de sinteză — dintre care „AUGUST 1944—MAI 1945", întocmită de colonelul Eugen Bantea, colonelul Constantin Nicolae și general-locotenent în rezervă Gheorghe Zaharia, recentă și valoroasă apariție în Editura militară —, drum evocat într-un șir întreg de lucrări din colecția „MEMORII DE RĂZBOI" a aceleiași edituri.

Comandanți de mari unități, unități și subunități, participanți direcți la crîncenele lupte purtate de-a lungul a peste 1 000 de kilometri, povestesc faptele de arme care au acoperit cu nepieritoare glorie drapelele de luptă ale unităților românești de toate armele. În limbajul laconic al ordinelor de zi, al comunicatelor militare, cu precizia specifică jurnalelor de operații, sînt relevate etapele unui drum eroic, momentele cele mai dramatice ale unei încleștări pe viață și pe moarte, care au pus la grele încercări capacitatea organizatorică și de comandă a cadrelor armatei noastre, curajul, rezistența, abnegația, iscusința ostașilor români.

FRAGMENT DE EPOPEE

Primele opt zile de luptă (23—31 august) au însemnat zdrobirea de către forțele insurecționale a tuturor rezistențelor hitleriste din Capitală, din Muntenia, Dobrogea, Oltenia, Banat, din sudul Transilvaniei și Crișanei, zăgăzuirea oricărei încercări a trupelor germane și ungare de a pătrunde spre interiorul țării. Amploarea efortului militar desfășurat de toată Armata română este demonstrată de faptul că la operații au participat 37 de divizii și alte trupe cu un efectiv de peste 460 000 de militari.

În imensa majoritate a acestor acțiuni, unitățile militare au luptat umăr la umăr cu formațiunile de luptă patriotice, s-au bucurat de întregul sprijin al maselor largi populare.

Generalul-maior în rezervă Toma Zotter surprinde, în memoriile sale intitulate *„Fragment de epopee"*, numeroase momente din luptele comune purtate pe Valea Prahovei de către militarii români împreună cu formațiunile de luptă patriotice :

Chiar din primele ore ale declanșării insurecției, cînd unitățile militare au trecut la dezarmarea gărzilor hitleriste aflate în rafinării și în schelele petroliere, au apărut în toate întreprinderile mai mari gărzile înarmate ale muncitorilor.

În unele cazuri, cum au fost uzinele „Vega", „Steaua română", „Astra română" și „Româno-americană", unde unitățile noastre nu au putut ajunge decît a doua zi, muncitorii înarmați au trecut energic și plini de curaj la dezarmarea gărzilor germane.

Cooperare de comandament româno-sovietică la unul dintre punctele de observare ale frontului din Ungaria

Acolo unde nemții au refuzat să predea armele sau au răspuns cu foc la somațiile formațiunilor de luptă patriotice, muncitorii, făcînd uz de arme, au trecut la luptă, nimicind orice rezistență și punînd ferm stăpînire pe rafinării.

Atitudinea lor eroică a salvat unele bunuri ale industriei petroliere de încercările hitleriștilor de a le distruge.

Aportul acestor luptători, pe care i-am simțit încă din primele clipe ale insurecției alături de armată, constituie o nouă pagină de eroism pentru muncitorimea petrolistă, demnă de tradițiile ei glorioase.

Prin apariția formațiunilor de luptă patriotice pe fronturile de luptă din Prahova se schimbă și raportul de forțe dintre trupele române și cele hitleriste, balanța începînd să se încline mai mult în favoarea noastră.

Rolul acestor formațiuni a sporit simțitor spre dimineața zilei de 24 august, cînd nemții au încercat să ocupe orașul Ploiești. Gărzile patriotice au dat un serios ajutor unităților militare în stăvilirea asalturilor pornite de nemți dinspre pădurile apropiate de Ploiești, unde își aveau grosul forțelor.

În cursul aceleiași nopți nu au fost puține cazurile cînd la unele rafinării, după dezarmarea hitleriștilor, alte unități germane au încercat să preia întreprinderile de unde au fost izgoniți.

La rafinăria „Româno-americană", în cursul nopții de 23 spre 24 august, către ora 2, un grup de soldați nemți a apărut pe neașteptate, vrînd să elibereze garda dezarmată de formațiunile patriotice. Dar muncitorii, înarmați cu armamentul capturat de la gărzile nemțești, au deschis un foc nimicitor asupra dușmanului. Surprinși de riposta primită, hitleriștii s-au retras în grabă, fiind siliți să renunțe, cu pierderi grele, la planul lor. Demni urmași ai luptătorilor din Regimentul 7 Prahova, care s-au năpustit la Mărășești asupra nemților numai în cămăși, zdrobindu-le atacurile furibunde, ei se ridicau acum împotriva vrăjmașului cu același avînt, cu aceeași dîrzenie înflăcărată pentru a apăra și a salva uzinele și fabricile din cetatea petrolului.

...Opt zile de lupte crîncene. Dușmanul hitlerist a suferit pierderi echivalente cu circa șase divizii (5 000 de morți, 56 000 de prizonieri, 60 de nave scufundate sau sabordate, 438 de ambarcații fluviale capturate, 60 de avioane doborîte, 222 de avioane capturate.

Patrulă română de cercetare în timpul luptelor din Cehoslovacia

MOMENTUL CAREI

25 octombrie 1944. Comandantul Armatei a 4-a române consemna, într-un ordin de zi dat pentru marile unități în subordine, momentul istoric al eliberării ultimei palme din pămîntul patriei.

Ofițeri, subofițeri și ostași ai Armatei a 4-a, la chemarea țării pentru dezrobirea Ardealului rupt prin dictatul de la Viena ați răspuns cu însuflețire și credință în izbînda dreptății poporului nostru. Tineri și bătrîni, ați pornit spre hotarele sfinte ale patriei și cu piepturile voastre ați făcut zăgaz neînfricat dușmanului, care voia să ajungă la Carpați. Apoi, alături de marea Armată sovietică, ați trecut la atac și, după lupte grele, de zi și noapte, fără răgaz, ați înfrînt dîrza apărare a Mureșului. Zdrobit de focul năprasnic al artileriei și de necontenitele voastre asalturi, inamicul a fost izgonit din Ardealul scump. Prin ploi, prin noroaie și drumuri desfundate, zi și noapte ați luptat cu un dușman dîrz și hotărît și l-ați învins. Pe cei care au căzut la datorie îi vor pomeni urmașii și numele lor va fi înscris în cartea de aur a poporului român. Luînd pildă de la cei care au pus patria mai presus decît viața, continuăm lupta.

În volumul *„Mărturia documentelor"*, *general-colonelul în rezervă* Costin Ionașcu, care la comanda Diviziei 9 infanterie și a Corpului 2 armată a străbătut întregul drum de luptă al Armatei române în războiul antihitlerist, sînt reconstituite momente vibrante, de înaltă vitejie.

Misiunea de a pătrunde pe la est de Carei și de a încercui orașul a fost încredințată Regimentului 34 infanterie, aflat pînă atunci cu majoritatea forțelor în rezervă. Regimentul 36 infanterie, de la dreapta, împreună cu 40 infanterie, ambele aflate în primul eșalon, urmau să fixeze pe inamic de front. O parte din forțele Regimentului 40 infanterie trebuia să manevreze pe la stînga, în legătură cu Divizia 18 infanterie.

Atacul a fost dezlănțuit în zorii zilei de 25 octombrie și s-a extins pe întregul sector al diviziei noastre. Acțiunea a dat rezultatele așteptate. Regimentul 34 infanterie s-a înfipt ca o pană în dispozitivul adversarului și a pătruns în oraș pe la marginea sa de nord-est. În timp ce militarii

din 34 infanterie și elemente din „40" curățau orașul de ultimele rămășițe fasciste, cîte un batalion din „36" și „40" au ocupat satele Cămin și Urziceni, așezări care se află aproape de frontiera româno-ungară. Primele trupe care au ajuns în centrul orașului au înălțat pe una din cele mai înalte clădiri mîndrul drapel al patriei noastre. Steagul tricolor a fluturat ca un simbol al eliberării acelor meleaguri de sub cizma ocupanților fasciști.

Eliberarea Careiului a constituit un mare succes al trupelor române. Deoarece orașul fusese minat de fasciști, echipe de pionieri au intrat imediat în acțiune. Ele au deminat localitatea stradă cu stradă, casă cu casă. În această privință, de un real ajutor ne-a fost populația locală. Cînd a aflat că trupele române au pătruns în oraș, ea a ieșit de prin ascunzători, de prin pivnițe și adăposturi, întimpinînd cu urale nesfîrșite pe eliberatori. Mulți cetățeni ne-au arătat punctele minate, ne-au condus spre locurile unde se aciuiaseră dușmanii. Unii au acționat apoi cot la cot cu ostașii pentru deminarea orașului, pentru înlăturarea ruinelor, pentru arestarea ultimilor fugari fasciști.

. . . . . .

Încheierea luptelor din zona Careiului și, o dată cu aceasta, eliberarea ultimei brazde din glia țării au constituit pentru noi, luptătorii, unul din jaloanele importante ale drumului de foc pe frontul antihitlerist, moment de bucurie și mîndrie pentru ceea ce realizasem, de încredere în viitor — sentimente ce ni le manifestam în cele mai variate forme, de la îmbrățișările spontane ce nu țineau seama întotdeauna de ierarhia militară, pînă la scrisorile trimise acasă prin care doream să împărtășim și celor dragi din bucuria noastră.

Se încheiase o a doua etapă. Între 1 septembrie și 25 octombrie, 27 de divizii, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană și alte unități, totalizînd un efectiv de peste 265 000 de ostași, luptînd umăr la umăr cu Armata sovietică, au străbătut patru masive muntoase, au forțat cinci cursuri de apă, au eliberat aproape 900 de localități, între care opt orașe, provocînd inamicului pierderi de peste 72 000 de oameni.

Drum glorios, presărat cu grele jertfe. 50 000 de morți, răniți și dispăruți a avut Armata română în această etapă încheiată cu eliberarea teritoriului național de sub jugul fascist.

DANSUL DE FOC AL TRAIECTORIILOR

După 25 octombrie 1944, întreaga Armată română a acționat în luptele pentru eliberarea Ungariei. 17 divizii de infanterie și numeroase alte mari unități și din alte arme — în total 210 000 de oameni — în iureșul unor dure înfruntări cu dușmanul, au străbătut trei masive muntoase, au forțat patru importante cursuri de apă, au eliberat peste 1 200 de localități, printre care 14 orașe, au provocat inamicului pierderi ce s-au ridicat la 10 000 de morți lăsați pe cîmpul de luptă și 20 000 de prizonieri.

Unul dintre cele mai impresionante episoade evocate în amintirile luptătorilor îl constituie bătălia pentru eliberarea Budapestei.

General-maiorul în rezervă Alex. Dobriceanu, în volumul *„Dansul de foc al traiectorilor"*, readuce în memoria generațiilor tinere momentele acelea de aprigă încleștare :

Trupele române și sovietice de la barierele Budapestei căutau să determine printr-un foc aprig pe inamicul disperat și fanatic să renunțe la rezistența lui. El lupta pentru o cauză nedreaptă, pe care nici o istorie nu putea să o ratifice, oricît sînge ar mai fi vărsat cei ce se străduiau să apere și să mai păstreze această nedreptate. Rezistența furibundă a inamicului creștea cu fiecare zi, cu fiecare pas făcut spre centrul Budapestei. Împotriva oricărei rațiuni fasciștii determinau secerarea inutilă a multor vieți și distrugeri materiale ireparabile.

Trupele române, cu tot mai multă ardoare și în pofida unor grele pierderi, n-au dat o clipă de răgaz dușmanului. Ele au acționat tot mai hotărît pentru a termina cu un ceas mai devreme aceste operații, duse în condițiile unor sîngeroase lupte de stradă, cînd cu greu putea fi materializată pe hartă o „linie" a frontului ; în condiții cînd moartea venea din față, din spate, din flancuri, de la parterele, subsolurile și etajele clădirilor, într-un cuvînt mult mai repede decît în cîmp deschis.

. . . . . .

Îmi aduc aminte de fiecare dată cu mîndrie de modul magistral în care au înțeles artileriștii pe care-i comandam să-și îndeplinească această atît de dificilă misiune, pe străzile Budapestei. Cînd le-am dat or-

Tun antitanc românesc, în poziție de luptă

dinele respective, cu tot caracterul lor neobișnuit, nu i-am surprins. Nici o urmă de ezitare, nici o clipă de cumpănă, de îndoială. Fiecare era pătruns de importanța noii misiuni. Trebuie ! Trebuie ! Fiecare obuz slobozit prin gurile noastre de foc însemna salvarea a zeci și zeci de vieți ale infanteriștilor. Și n-am greșit cînd am spus „fiecare obuz" ; prin înalta precizie a acestor trageri directe, fiecare lovitură scotea din luptă un important punct de foc, o rezistență inamică. Succesiv, într-un ritm care nu-i dădea răgaz inamicului, cele două divizioane împingeau tunuri și obuziere izolate cît mai aproape de linia infanteriei și, prin trageri directe, într-o cadență foarte vie, cum cu greu și-ar fi închipuit cineva că ar putea să tragă piesele noastre grele, dezlănțuiau un ucigător uragan de foc, producînd distrugeri înspăimîntătoare inamicului. După cîteva intervenții de acest fel, piesa izolată se întorcea în poziția bateriei respective

În timpul bătăliei pentru Budapesta am avut o plăcută surpriză. Ea ne-a reamintit că cei rămași în țară sprijină fără rezerve lupta noastră dreaptă împotriva cotropitorului și în același timp urmăresc cu multă atenție și apreciază contribuția noastră la obținerea victoriei. Despre ce era vorba : în toiul luptelor din oraș, regimentul nostru a primit, din partea tineretului din București, o mare cantitate de obiecte de îmbrăcăminte din lînă (pulovere, ciorapi și mănuși). Darurile erau trimise în mod expres pentru ostașii Regimentului 1 artilerie grea auto. Surpriza aceasta o datoram faptului că ziarele din București publicaseră ordinele de zi în care era descris modul cum acționaseră artileriștii unității noastre la Rákóczifalva.

40 000 de soldați, subofițeri și ofițeri au pierdut trupele române în luptele pentru eliberarea Ungariei.

ZI ȘI NOAPTE PE PĂMÎNTUL CEHOSLOVACIEI

La cumpăna anilor 1944—1945, forțele armate române sînt dirijate către Cehoslovacia, pe pămîntul căreia avea să înfrunte dușmanul nazist pînă la definitiva lui zdrobire.

În *„Asaltul vînătorilor de munte"*, general-locotenentul în rezervă Leonard Mociulschi consemnează multe din momentele eroice ale acestor lupte :

Fostul șef de stat-major al Corpului 4 armată, azi colonelul în rezervă Marin Ionescu, cu care m-am întîlnit de mai multe ori după război, aflînd că-mi așternem pe hîrtie amintirile despre luptele Diviziei 3 munte pe frontul antihitlerist, a insistat să-i introduc și cîteva rînduri ale sale privitoare la cele ce-și aduce aminte în legătură cu acțiunea de la Javorina.

„Am fost părtaș la acele lupte ale vînătorilor din Divizia 3 munte.

I-am văzut de aproape pe bravii vînători din Divizia 3 munte, le-am admirat faptele, le-am consemnat atunci pe hîrtie rezultatele și biruințele. Iată deci și pentru care motiv, în calitatea și însărcinarea ce am avut-o ca șef de stat-major al Corpului 4 armată, încerc astăzi să însăilez, din noianul amintirilor mele din acel război contra hitleriștilor, cîteva crîmpeie și episoade mai deosebite în legătură cu luptele și victoriile cîștigate de vitejii ostași ai Diviziei 3 munte. Un detașament special, circa 30 viteji vînători de munte, sub comanda unui brav ofițer, locotenentul Alexandru Chișu, bine pregătit pentru luptă, a pornit înainte, spre Javorina.

Cu zăpada pînă la piept, pe un ger aspru, cu viforniță și ceață, vitejii lui Chișu au respins din calea lor fracțiunile hitleriste și, în puterea nopții de 16/17 februarie, au ajuns în apropierea vîrfului Javorina — cota 1044. S-au strecurat, cu dibăcie, în spatele hitleriștilor și au pornit la atac, prin mormane de zăpadă, pe întuneric beznă, producînd o mare panică în rîndurile vrăjmașilor. Frontul hitlerist de pe Javorina s-a prăbușit total într-o clipă, iar Chișu a pus stăpînire pe acel mare observator.

Oare nu este logic să ne întrebăm, cunoscînd această faptă măreață, cine a dat atîta avînt și atîta curaj acestui temerar ofiter și vitejilor lui tovarăși de arme de a duce la izbîndă o atît de mare și periculoasă încercare? Socotesc că numai conștiința lor, a fiecăruia în parte și a întregului colectiv, de a-și face datoria către patrie cu orice preț, înfruntînd orice primejdie, cu sîngele sau chiar viața lor. Aceasta este esența cea mai curată a adevăratului patriotism și a iubirii de țară care se înscrie pe linia tradițiilor noastre strămoșești. Chișu — cu vitejii lui — și alții tot ca el, în iarna anului 1945, în Javorina și la Hron, au binemeritat de la patrie...”

ÎN STRÎNSĂ COOPERARE

În bătălii temerare pe pămîntul patriei, în Ungaria, Cehoslovacia, în luptele duse de Armata română pe frontul antihitlerist, alături de Armata sovietică ce a purtat greul războiului, s-au pus bazele prieteniei frățești dintre ostașii români și ostașii sovietici, dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice.

Lucrările memorialistice relevă pe larg aspectele cooperării militare dintre trupele române și cele sovietice. *Generalmaiorul în rezervă Ion Botea* și *locotenent-colonelul în rezervă Ion Pană* consemnează în paginile volumului *„Din August pînă în Mai”* :

...La punctul meu de comandă, își reamintește comandantul regimentului, se lucra de zor pentru pregătirea atacului. Între timp a sosit la P.C. (cum îi ziceam noi prescurtat punctului de camandă) căpitanul Vasile Popescu. El raporta că s-au prezentat doi ofiteri sovietici care vor să comunice ceva.

După cîteva clipe, cei doi ofițeri sovietici, însoțiți de căpitanul Popescu, se prezentară. Primul era căpitanul Zenoviev, comandantul batalionului 53 din Sectorul 54 fortificații sovietic. El era însoțit de o tînără, cu gradul de locotenent, care făcea parte din același batalion sovietic.

Căpitanul sovietic m-a informat că are ordin să coopereze cu Regimentul 34 infanterie pentru eliberarea localității Myto.

A urmat apoi un studiu amănunțit al hărții și o discuție pentru coordonarea acțiunilor viitoare.

După plecarea militarilor sovietici am chemat la punctul de comandă pe comandantul batalionului 2 și pe comandanții de companie. În cîteva cuvinte le-am prezentat situația și modul de cooperare cu batalionul căpitanului Zenoviev.

— Acum este ora 19,30, le-am precizat, uitîndu-mă la ceas.

Și-au potrivit toți ceasornicele. Apoi am continuat :

— Acțiunea trebuie să înceapă către ora 21.

La ora 21, regimentul, cu batalionul 2 în eșalonul 1, a început mișcarea pe direcția cota 851 — șosea, apoi în lungul comunicației către Hor. Jaraba.

După cîtva timp liniștea nopții a fost întreruptă brusc de cîteva explozii de grenade, însoțite de rafale de arme automate. Plutonul de cercetare, comandat de sergentul-major Ciurea, deschisese focul asupra inamicului. În timp ce cobora panta, înainte de a atinge șoseaua, plutonul observase o subunitate de schiori hitleriști care patrulau pe șoseaua Myto-Hor. Jaraba. Surprinși, hitleriștii au ripostat violent, după care s-au retras în grabă. Pentru un moment, pe cîmpul de luptă s-a așternut iar liniștea. După cîteva minute însă tăcerea a fost din nou tulburată de o explozie puternică, dinspre șosea. Ce se întîmplase? Un cercetaș din patrula trimisă de sergentul-major Ciurea, ajungînd la șosea, dăduse peste o baricadă. Vrînd să înlăture obstacolul, a călcat pe o mină, care, făcînd explozie, i-a fracturat piciorul stîng.

Comandantul companiei 6 a trimis imediat o grupă de pionieri să demineze șoseaua. În jurul orei 21,20 tot detașamentul ajunsese la șosea. Către ora 22, plutonul comandat de sergentul-major Ciurea, după o scurtă încăierare cu o patrulă inamică, a pătruns în localitatea Hor. Jaraba. În acest timp s-au auzit împușcături și explozii de mine de aruncătoare și grenade și în partea cealaltă a satului. Ostașii sovietici din batalionul căpitanului Zenoviev pătrunseseră și ei în localitate, pe la nord-est. Cîțiva hitleriști, surprinși în case, au fost luați prizonieri.

Către ora 22,30, din centrul satului, de la școală, s-au tras rachete roșii cu cinci stele. Era semnalul prin care se anunța că fusese eliberat întregul sat. După succesul obținut, cei doi comandanți de batalioane — maiorul Niculescu Ovidiu și căpitanul Zenoviev — s-au felicitat reciproc. Apoi, împreună, au luat toate măsurile pentru consolidarea pe aliniamentul atins.

Colonelul în rezervă Mîndru Costachi, autorul volumului *„Zi și noapte”*, ne readuce în memorie momentele care au marcat încheierea drumului de luptă al Armatei române pe frontul antihitlerist.

In acea zi, seara (e vorba de 8 mai — *N.R.), către ora 22, s-a petrecut la locul în*

care ne găseam un fapt cu totul neprevăzut și fără de asemănare de impresionant. Un fapt a cărui semnificație și măreție nu pot fi cuprinse în cuvinte obișnuite. Ca la un semnal, cerul a fost cuprins de o mare de flăcări multicolore. Pe zeci de kilometri, în lungul frontului, se trag în aer mii și milioane de cartușe și proiectile, trasoare de toate culorile și de toate calibrele. Se trag rachete luminoase de toate tipurile și se brăzdează cerul cu jerbele orbitoare ale proiectoarelor, ca într-un decor fantastic din o mie și una de nopți.

Smulse parcă din inimi și morminte, săgeți aprinse se înfig în bolta adîncă a cerului ca un mesaj trimis întregii lumi, vestind bucuria de a trăi a oamenilor.

Cerul arde în văpăi multicolore, iar pămîntul clocotește de chiotele dezlănțuite din piepturile zecilor de mii de oameni scăpați cu viață din coșmarul îndelung al anilor de război.

Nimănui nu i-a trecut prin minte să oprească acea gigantică explozie de bucurie, de speranțe.

Nimeni nu-și mai putea închipui că războiul va mai continua. Și totuși...

ULTIMELE JERTFE

Și totuși, luptele au mai continuat cîteva zile. Ordinul de zi nr. 72/1945, citat în volumul amintit mai înainte, consemnează poate cea mai concisă concluzie a rîndurilor de față.

În zilele de 8—11 mai 1945, Divizia 21 infanterie de sub comanda generalului de brigadă Marin Ceaușu, luînd parte la operațiile de stărîmare a ultimelor rezistențe inamice și urmărirea lui, prin conducere și acțiuni îndrăznețe de zi și noapte, prin marșuri lungi în terenurile grele, reușește să dezorganizeze marile unități inamice... și să facă numeroase capturi și foarte mulți prizonieri.

Fără nici un răgaz, divizia a atins obiectivele fixate, iar în unele locuri chiar le-a depășit.

Sfîrșitul luptelor găsește această bravă divizie la linia cea mai înaintată, contribuind astfel la victoria finală și definitivă, alături de marii aliați.

Un capitol al suferințelor și sacrificiilor este încheiat prin sforțarea supremă ce s-a făcut.

Numele eroilor ultimelor zile trebuie scrise cu litere de aur în cartea jertfelor neamului nostru.

Se încheie un glorios drum de lupte și victorii ale cărui etape, momente dramatice sînt descrise în volumele colecției „Memorii de război".

Noi cei vîrstnici, care am trăit clipele de jar ale acelor zile — mărturisește unul dintre generali, autor al „Dansului de foc al traiectoriilor" —, am dori să vă înfățișăm, doar în puține cuvinte, starea noastră sufletească, a unui popor care intuia atunci zorii unei nebănuite renașteri... Sentimentul participării la o luptă care se duce în scopul împlinirii propriilor tale năzuințe ne-a înzecit forțele. Știam că la capătul tuturor sacrificiilor și eforturilor se va înscrie cu litere de aur și lumină biruința noastră.

. . . . . .

Am așternut pe hîrtie amintirile noastre convinși fiind că împlinim în acest mod, pe cît ne ajută modestele forțe, o datorie față de istoria militară a poporului nostru și că aducem mica noastră parte de contribuție la cunoașterea mai completă a însemnatului aport al poporului nostru la lupta împotriva fascismului.

Grupaj realizat de
Vasile IOSIPESCU

Aruncător de mine românesc, în munții Cehoslovaciei

Momente cruciale din istoria unui imperiu

ASĂNEȘTII

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Incorporată în anul 1018 în granițele Imperiului bizantin, Bulgaria reușea, după aproape două secole de stăpînire străină, să-și recapete dreptul la o viață statală proprie. Ea obținea acest drept în urma unei mari răscoale, ce continua pe un plan superior, un lung șir de mișcări sociale, generate de greutatea dărilor și de abuzurile administrației bizantine. Izbucnită în 1185, puternica explozie de nemulțumiri, ura față de asupritori, au obligat Bizanțul să se retragă. În locul lui, forțele locale au instaurat o formă de stat ce ținea seama de tradiția politică anterioară a primului țarat și care a intrat în istorie sub numele de cel de-al doilea țarat bulgar, sau, după componența etnică a participanților la înfăptuirea lui, Imperiul româno-bulgar.

Petru și Asan — o biruință înecată în sînge

Studiul izvoarelor istorice contemporane evenimentului învederează faptul că, în crearea și consolidarea noului stat, ce avea să devină pentru cîtva timp principala forță politică în Balcani, un rol însemnat l-a jucat atît populația românească din sudul Dunării (care i-a dat și conducătorii pînă dincolo de mijlocul veacului al XIII-lea), cît și populația românească din nordul Dunării, al cărei sprijin i-a sporit simțitor potențialul militar și politic.

În fruntea răscoalei, dezlănțuită în anul 1185 și care a durat pînă în 1187, au fost frații Petru și Asan, pe care scriitorii Nicetas Choniates, Ansbertus, Geoffroi de Villehardouin, Robert de Clary îi arată ca români („vlahi"). Pentru a exalta spiritul de luptă al populației și pentru a lărgi cadrul de masă al răscoalei, condiție absolut necesară în asigurarea succesului acesteia, cei doi conducători au adunat o mulțime de locuitori în biserica Sf. Dimitrie din Tîrnovo, vestindu-le că voia lui Dumnezeu este ca ei să scuture jugul bizantin și să-și recucerească libertatea. Era epoca în care strălucirea Imperiului bizantin începea să apună și popoarele erau frînate în dezvoltarea

lor de un cadru depășit. În locul stăpînirii bizantine se forja un nou imperiu, în fruntea căruia vor fi Petru și Asan. Petru a fost proclamat „împărat al vlachilor și bulgarilor".

O primă confruntare a răsculaților cu oastea bizantină, condusă chiar de împăratul Isac Anghelos, s-a soldat cu un eșec al noilor conducători. Petru și Asan au fost nevoiți să se retragă la nordul Dunării la „sciți" (cumani), stăpînitorii politici ai vremii în aceste părți.

Scriitorii bizantini (Nicetas Choniates, Teodor Scutariates) și apuseni (Geoffroi de Villehardouin, Henri de Valenciennes, Robert de Clary, Ansbertus) relatează în scrierile lor despre ajutorul primit de Petru și Asan din partea populației din nordul Dunării, români și cumani. Teodor Scutariates arată că sprijinul pe care l-au găsit Petru și Asan în stînga Dunării i-a făcut să se întoarcă „cu și mai mare înfumurare [...], căutînd să unească, într-una singură, stăpînirea misilor (vlahilor) și bulgarilor, așa cum fusese cîndva în vechime". Un armistițiu, încheiat în 1188, după mai multe lupte cu bizantinii, recunoștea lui Petru și Asan stăpînirea teritoriului dintre Balcani și Dunăre. Era o primă mare victorie care se cerea consolidată, în vederea întreprinderii de noi eforturi militare și demersuri diplomatice, care să impună noua creație statală în constelația politică a vremii.

În anul 1189, Petru și Asan ofereau împăratului Frederic I Barbarossa, ce se afla în fruntea cruciaților germani, un ajutor de 40 000 de oameni, pentru a lua parte la expediția de „cucerire a Ierusalimului din mîinile necredincioșilor". Ei puneau însă condiția ca, înainte de a trece în Palestina, oastea cruciată să cucerească Constantinopolul și Frederic să-i recunoască lui Petru titlul de împărat. Propunerea aceasta a fost respinsă de monarhul german. Au urmat apoi ani de noi și crîncene lupte purtate de răsculații români și bulgari cu bizantinii.

În anul 1196, în palatul său de la Tîrnovo, Asan era ucis de mîna boierului Ivanco. Petru, rămas singur, și-a asociat la conducerea statului pe fratele său mai mic, Ioniță, care fusese un timp ostatec la Constantinopol. Curînd după asasinarea lui Asan, în anul 1197, Petru împărtășea aceeași soartă.

Un diplomat iscusit și un militar remarcabil

Lui Ioniță îi revenea misiunea de a menține și desăvîrși opera începută de frații săi. El a extins mult hotarele statului, a supus puterii sale pe acei boieri care manifestau tendințe centrifugale, a mărit și întărit oastea, înzestrînd-o cu mijloacele de luptă cele mai perfecționate din acea vreme, a obținut din partea Papei Inocențiu al III-lea și a altor puteri europene recunoașterea independenței statului, iar pentru el titlul de rege (rex Bulgarorum et Blacorum). Ioniță îl pretindea însă pe cel de împărat (imperator omnium Bulgarorum et Blacorum — împărat al tuturor bulgarilor și românilor).

În vremea guvernării lui Ioniță a avut loc cea de-a IV-a cruciadă, care a făcut ca pe ruinele Bizanțului să ia naștere „Imperiul latin de răsărit" (1204—1261), avînd ca prim împărat pe Balduin de Flandra; au fost create o mulțime de feude, pentru a răsplăti pe șefii cruciați. Ca patriarh al Constantinopolului a fost ales nobilul venețian Thommasso Morosini, cu scopul de a asigura unirea bisericii de apus cu cea de răsărit. O mare parte a Imperiului bizantin intra astfel în sistemul politic și religios al Europei occidentale.

Ioniță a știut să se folosească de nemulțumirile și lupta maselor populare din Bizanț împotriva latinilor pentru a întări în Balcani autoritatea statului pe care-l conducea. Insuccesul tratativelor duse de Ioniță pentru recunoașterea titlului său de împărat și a suveranității statului condus de el, ca și pretenția lui Balduin de Flandra ca Ioniță să restituie Imperiului latin de Constantinopol unele teritorii pe care el le ocupase, au dus la izbucnirea de noi ostilități. În 1205, sub zidurile Adrianopolului, oastea latinilor a fost bătută crunt. Împăratul Balduin a fost luat prizonier, apoi dus la închisoarea din Tîrnovo, unde a și murit.

Ioniță nutrea gîndul să înlăture definitiv Imperiul latin de răsărit. Modificări de moment în raportul forțelor politice angajate în lupta pentru moștenirea Constantinopolului au împiedicat însă realizarea acestei intenții. La primele succese în luptele cu Constantinopolul, înregistrate de imperiul de la Niceea, apărut în Asia Mică după 1204, feudalii greci din Tracia au început să-și manifeste ostilitatea față de Ioniță; ei au căutat să împiedice trecerea Plovdivului în mîna lui și au organizat o răscoală la Tîrnovo.

Intervenția energică și succesele obținute de Ioniță în Tracia, cu ajutor nord-dunărean, au determinat apropierea Imperiului latin de cel de la Niceea. Armistițiul care s-a încheiat între împăratul latin Henric, fratele lui Balduin, și împăratul de la Niceea i-a permis lui Henric să-și concentreze eforturile pentru a împiedica realizarea planului lui Ioniță de cucerire a Constantinopolului. În anul 1207, „împăratul vlahilor și bulgarilor" cădea la asediul Salonicului, ucis de un cuman din oastea sa. El lăsa la moartea lui un stat puternic, cu rol însemnat între statele europene, căruia, pentru acea epocă, îi fixase coordonatele diplomatice și țelul politic.

În urma corespondenței diplomatice între Ioniță și Inocențiu al III-lea, în care descendența romană a lui Ioniță fusese insistent invocată de papă pentru a determina trecerea lui și a celor conduși de el la bise-

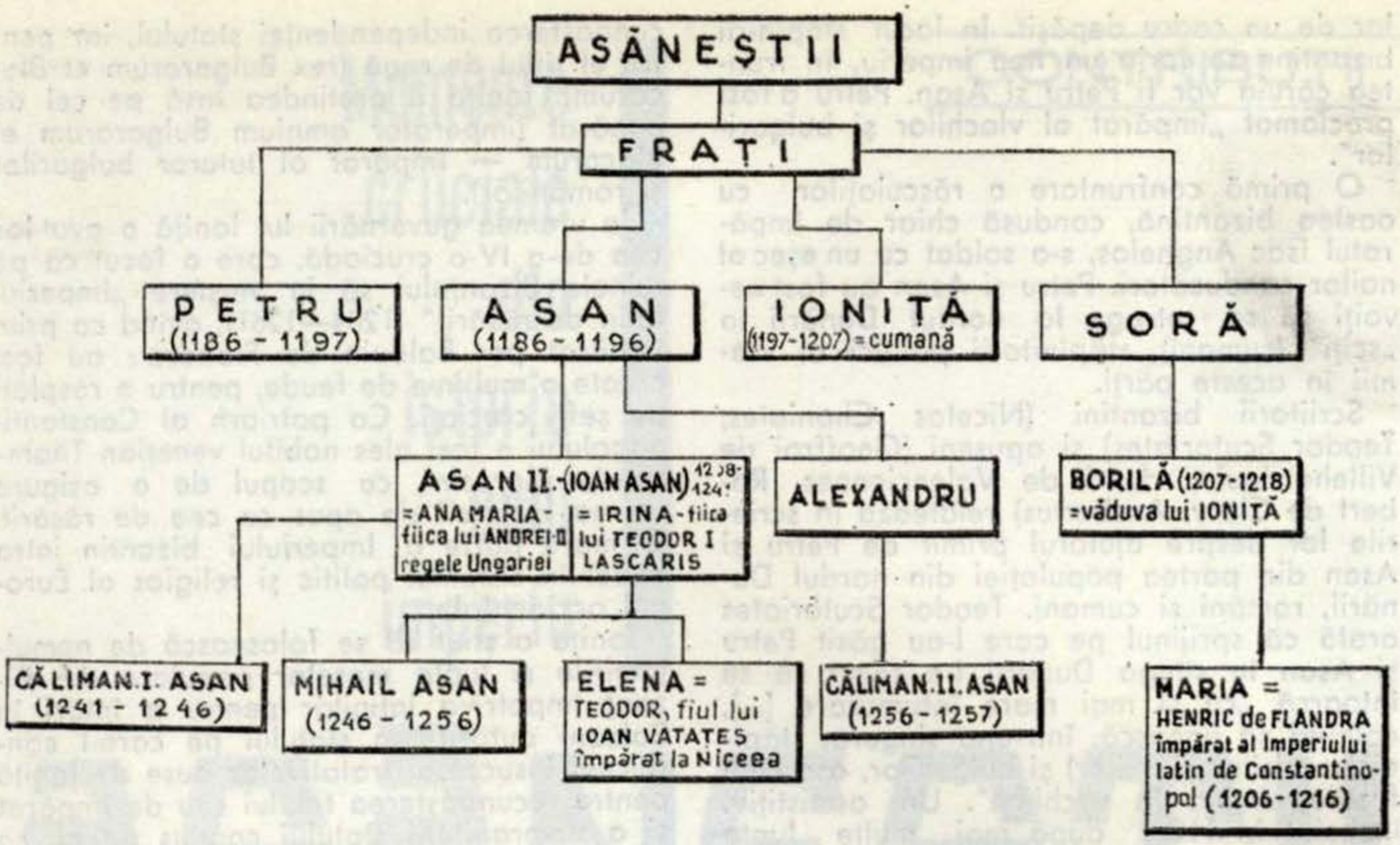

rica romană, capul bisericii recunoscuse statul în fruntea căruia se afla cel de-al treilea Asan. Ca să justifice față de alți monarhi creștini trimiterea coroanei solicitate de Ioniță, înaltul pontif a găsit formula diplomatică : înrudirea Asăneștilor cu vechea dinastie. Era, în acest argument diplomatic, expresia unei poziții cîștigate de forța politică ce se constituia și de care Ioniță a știut să se folosească, pentru a lega recunoașterea papei de tradiția militară și politică a primului țarat bulgar și a-și legitima astfel acțiunile întreprinse.

Cînd, după crearea Imperiului latin de răsărit de religie catolică, a slăbit interesul papei pentru statul Asăneștilor, acesta era destul de puternic ca să poată face față presiunilor, încurajate de papă, ale regatului apostolic maghiar, ca și ale Imperiului latin de răsărit.

O perioadă de regres

În vremea lui Borilă (1207 — 1218), nepot de soră și urmaș în scaun al lui Ioniță, statul asăneștilor, lipsit de brațul energic al lui Ioniță, a cunoscut o perioadă de regres. Acesta a fost pricinuit de creșterea tendințelor individualiste ale marilor feudali, sprijiniți de forțe politice din afară, ca și de măsurile de persecuție pe care Borilă le-a luat față de bogomili.

În anul 1211 a avut loc la Vidin o conjurație a boierilor împotriva lui Borilă. Ca să o înfrîngă, acesta a apelat la regele maghiar, care i-a trimis în ajutor pe comitele Ioachim de Sibiu, în fruntea unei oștiri formată de sași, români, secui și pecenegi.

În urma căsătoriei, în 1213, a fiicei sale, Maria, renumită pentru frumusețea ei, cu împăratul Henric de Flandra, Borilă s-a putut bucura, în efortul său de a împiedica destrămarea statului, de sprijinul ginerelui său. Robert de Clary relatează că, atunci cînd i s-a propus împăratului Henric să ia în căsătorie pe fiica lui Borilă, acesta la început s-a împotrivit, zicînd că „niciodată nu voi lua o femeie de obîrșie atît de joasă". Sfătuindu-l să treacă peste prejudecățile feudale, baronii i-ar fi replicat : „Ba s-o faceți, Sire, pentru că acești oameni sînt cei mai temuți și cei mai tari ai întregului imperiu și chiar ai pămîntului".

După moartea împăratului Henric, întîmplată în 1216, poziția lui Borilă a devenit precară. Ioan, fiul cel mai mare al lui Asan I, întors în țară după mai mulți ani de pribegie, revendica tronul părintesc. El a ocupat, în 1218, capitala țării, Tîrnovo, și a preluat domnia. Încercînd să fugă, Borilă a fost prins și orbit.

Problemele unui mare imperiu

În vremea lui Ioan Asan al II-lea, care a avut o domnie lungă (1218—1241), Imperiul Asăneștilor a ajuns la întinderea sa cea mai mare în Peninsula Balcanică și la un înalt grad de dezvoltare. El se afla pe aceeași treaptă cu cele mai înaintate state ale Europei feudale din acea vreme.

Ioan Asan a reluat firul politicii lui Ioniță, a căutat și a reușit să împiedice fărîmițarea feudală, a luptat împotriva tendințelor particulariste ale marilor feudali, dornici să-și întărească privilegiile și să-și transforme domeniile în stăpîniri aproape independente față de puterea centrală. Ioan Asan a știut mai mult decît Ioniță să se folosească de contradicțiile apărute în urma destrămării Imperiului bizantin, pentru a întări rolul statului în fruntea căruia se afla.

În primii ani ai domniei, Ioan Asan al II-lea a întreținut relații cordiale cu regatul maghiar — la aceasta contribuind căsătoria lui cu Maria, fiica regelui Andrei al II-lea —, cu Imperiul latin de răsărit, precum și cu papa. După 1228, cînd împăratul Robert a abdicat, relațiile lui Ioan Asan cu Imperiul latin au început să se înrăutățească, ajungîndu-se chiar în cele din urmă la o ruptură. Aceasta a atras după sine și ruperea legăturilor cu Roma și Ungaria. După 1230 a devenit tot mai pronunțată înclinarea lui Ioan Asan pentru o alianță cu împăratul de la Niceea, Ioan Vatațes, alianță care a fost consolidată în 1235 prin căsătoria fiicei lui Ioan Asan, Elena, cu Teodor, fiul lui Vatațes. Alianța era îndreptată împotriva Imperiului latin din Constantinopol, plănuindu-se împărțirea sa între Ioan Asan și Vatațes.

Succesele oștilor aliate, ca și măsurile întreprinse de Ioan Asan, de întărire a ortodoxiei, au produs îngrijorarea papii, care a cerut, în 1236, regelui maghiar să intervină în sprijinul Constantinopolului. În fața acestei situații și dîndu-și seama că Imperiul latin este, prin slăbiciunea lui mai puțin periculos decît cel de la Niceea, Ioan Asan a intrat în alianță cu Imperiul latin și în dorința de a ocupa pentru el tronul bizantin a căutat să-l cîștige pe papă, propunîndu-i unirea celor două biserici. Considerînd cele spuse de el un simplu act diplomatic, papa Grigore al IX-lea n-a răspuns țarului ; mai mult chiar, a încercat să organizeze o cruciadă împotriva lui. Din îndemnul papii, regele Ungariei, Bela al IV-lea, se pregătea în 1238 să întreprindă o expediție împotriva lui Ioan Asan. Năvălirea tătarilor a întrerupt ostilitățile față de Ioan Asan, atît din partea regatului maghiar, cît și din partea Romei și a Imperiului din Constantinopol.

Ioan Asan al II-lea a înțeles că pentru a-și atinge scopul în sud — cucerirea Constantinopolului — îi era necesară consolidarea stăpînirii în nord, de unde se aștepta să fie atacat de regele maghiar, înfruntat de papă sau din propriul său interes. El a simțit de aceea nevoia să mențină strînse legături cu cumanii și românii nord-dunăreni. În momentul în care atenția sa era tot mai mult concentrată asupra desfășurării evenimentelor de la hotarul de nord al imperiului, Ioan Asan avea să moară, tocmai cînd se simțea mai multă nevoie de geniul său militar și diplomatic.

Epilog

După moartea lui Ioan Asan al II-lea (1241), luptele între diferitele partide de boieri au reînceput ; ele au făcut să crească anarhia și au slăbit statul. Urmașul lui Ioan Asan, fiul său minor Căliman I Asan (1241—1246), a fost ucis de o conjurație ; aceeași soartă a avut-o și fratele său, Mihail Asan (1246—1256). În timpul acestuia, din Imperiul Asăneștilor s-au desprins, în sud ca și în partea de nord-vest, însemnate teritorii. După Mihail Asan, tronul a fost ocupat de vărul său, Căliman al II-lea (1256—1257), care la puțin timp după urcarea în scaun a fost alungat și apoi ucis.

Cu efemera domnie a lui Căliman al II-lea s-a stins dinastia românească a celui de-al doilea țarat bulgar care, ca stat, va continua cu greu să existe pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea, cînd va fi desființat de otomani.

Țelul dinastiei Asăneștilor era să se întemeieze o monarhie româno—bulgară, cu capitala la Constantinopol. Acest țel nu a fost realizat. Insuficientei pregătiri i s-a adăugat ostilitatea statelor vecine, rezultată dintr-o multitudine de combinații politice asupra cărora nu ne propunem să insistăm.

Strînsele legături existente în acea vreme între cele două maluri ale Dunării, legături facilitate de originea comună a populației romanice din nordul și sudul Dunării, au făcut însă ca o serie de instituții bizantine, importante pentru organizarea vieții de stat, să fie, în continuare, receptate de românii din nordul Dunării prin intermediul experienței statale „vlaho—bulgare". Tot atunci, la consolidarea primelor formațiuni politice românești de la nordul Dunării va contribui receptarea organizării eclesiastice și a liturghiei slave.

Momentul Asăneștilor, solidarizînd eforturile popoarelor bulgar și român în lupta pentru libertate, împotriva asupririi străine, cimenta o tradiție și deschidea perspectiva unor multiple și fructuoase relații între cele două popoare, reazem puternic în momente de restriște, dătătoare de speranțe într-un viitor de realizare plenară a propriei lor ființe naționale.

ENIGME ALE ISTORIEI

In insula Raivavae, din sudul Pacificului, se găsește un monolit asemănător cu cel „rotu-rotu" din Rapa-Nui

A EXISTAT PACIFIDA?

AUREL LECCA

Ținutul MU s-a prăbușit în ape...

Mînia Soarelui...

Într-o serie de mituri ale populațiilor din aria Pacificului par să răzbească ecourile unor fenomene catastrofale ce s-au petrecut în timpuri îndepărtate. O legendă tahitiană evocă un pămînt, întins de nu i se știu hotarele, pe care trăiau cîndva două popoare: oameni galbeni și oameni negri. Cum bărbații acestor seminții se luptau mereu, ucigîndu-se unii pe alții, Soarele, mîniat de nesăbuința lor, a cerut oceanului să curme acest război nesfîrșit. Oceanul și-a năpustit apele asupra acestor ținuturi, care, cutremurîndu-se sub lovitura imensului val, s-au prăbușit în adîncuri. N-au mai rămas decît ici-colo vîrfurile cele mai înalte ale munților...

Legende canace, ca și miturile populațiilor din arhipelagul Hawaii reflectă, de asemenea, într-o narațiune fantastică, aceleași împrejurări în care pămîntul ar fi fost invadat de apele răzvrătite ale oceanului. Aceeași idee, în forme mai mult sau mai puțin apropiate, o vom regăsi în miturile Noii Zeelande, precum și în legendele locuitorilor din insulele Fiji.

O tulburătoare referință la acest eveniment o găsim într-un manuscris maya — cunoscut sub numele de Codex Troanus — în care se spune: *„...În anul 6 Can, în luna Zac, la 11 Muluc a început să tremure Pămîntul și a ținut acel tremur pînă la 13 Suen, fără contenire. Atunci ținutul Mu, atît de mult zguduit de forțele dinăuntrul Pămîntului, s-a prăbușit în ape. Numeroase triburi au pierit odată cu Mu..."*

Mu — continentul dispărut — a constituit obiectul cercetărilor multor oameni de știință.

„Pămintul pe care ajunsesem era o mică insulă pustie, lată de două mile și lungă de cinci ; avea vreo nouăzeci de arbori, cîteva cîmpii și un izvor de apă dulce, care din fericire nu seca niciodată. În tovărășia celor doi marinari cu care am ajuns în acest colț părăsit al lumii, nu m-am lăsat copleșit de disperare..." *Așa descrie energicul căpitan Grant insula Tabor, pe unde* Jules Verne *își poartă neuitatele sale personaje din romanul* Copiii căpitanului Grant.

Insula Tabor nu a fost — cum s-ar putea crede — născocită de Jules Verne. Ea a fost descoperită încă din anul 1650 de către un navigator spaniol (pe hărțile secolului al XIX-lea era înscrisă sub numele Maria Tereza). În anul 1880, căpitanul unei baleniere franceze, care citise cartea lui Jules Verne, are fantezia să facă un mic ocol de la ruta sa și debarcă pe plaja albă a micii insule coraliere. Peisajul dezolant al acestui însingurat pămînt îl dezamăgește și ridică grabnic ancora, neuitînd să-și însemne în jurnalul său de bord această escală. Optzeci de ani mai tîrziu, insula Tabor este căutată *de o expediție oceanografică sovietică, dar...* nu este găsită. *Să fie o eroare cartografică ? Căpitanul navei cercetează întreaga zonă dintre meridianul vestic de 152° și paralela sudică de 37°. Fără succes. Insula Tabor a dispărut ! Navigatorii își continuă investigațiile spre nord, unde hărțile oceanice indică existența altor două insule atolice : Ernest Legouve și Wachusset. Vreme de două săptămîni vasul a navigat în zigzag între paralelele sudice de 31° și 37° și meridianul de 153° și 150° vest de Greenwich, fără a zări vreun pămînt.*

A dispărut cu adevărat insula lui Jules Verne ? Și dacă da, cum și de ce ? Se pare — afirmă specialiștii — că dispariția se datorește unor scufundări provocate de fenomenele vulcanice submarine. Un fapt divers, în procesul de mare amploare care modifică, în timp, lent sau în forme violente, configurația uscatului și a Oceanului Planetar.

Cîndva, de mult — afirmă unii geologi și oceanografi —, ca rezultantă a unor îndelungate procese tectonice, s-au scufundat în adîncurile oceanului continente întregi, *în aria Atlanticului, a Oceanului Indian și a Pacificului.*

Un astfel de bloc continental a existat, se pare, încă în vremuri la care omul a fost martor, în zona meridională a Pacificului și căruia specialiștii i-au spus : Atlantida Pacificului sau „Pacifida".

O autentică civilizație acum 10 000–12 000 de ani

Savantul american James Churchword a fost unul dintre cei mai pasionați cercetători ai *Atlantidei Pacificului*. El și-a început investigațiile stimulat de conținutul enigmatic al unor tablete descoperite în arhiva secretă a unui templu indian. Aceste tablete aveau incizate o serie de inscripții ideografice. După mulți ani de studiu, ajutat într-o primă fază de un preot indian, James Churchword a izbutit, în 1894, să deslușească înțelesul inscripțiilor de pe tablete. Ele — arată arheologul american în cartea sa *Mu, continentul dispărut* — relatează fragmentar istoria unor pămînturi aflate în aria triunghiului convențional ce delimitează pe hărțile contemporane Polinezia.

Pămînturile Mu — continentul dispărut, în inscripțiile amintite — s-au prăbușit în profunzimile oceanului în urma unor seisme de mare intensitate, care au provocat valuri imense, ce au măturat totul în calea lor. *Continentul Mu,* afirmă Churchword *a fost vatra unei civilizații înfloritoare în urmă cu circa 10 000—12 000 de ani, într-o vreme cînd în spațiul septentrional al Americii de Sud, în zona bazinului actual al lui Rio Amazonas, se afla o mare închisă — o Mediterană amazonică.*

În anii următori, Churchword a explorat numeroase pămînturi insulare din Oceania, căutînd dovezile care să confirme teoria sa. În această perioadă, în 1902, arheolo-

gul american William Neuwen descoperă pe țărmul golfului Mexic urmele unei mari concentrări urbane, acoperită de prundișuri și nisipuri, dovadă a faptului că această așezare a fost cîndva sub apele oceanului. Continuînd săpăturile, la o adîncime de peste 5 m, sub un strat gros de cenușă vulcanică, au fost găsite, alături de alte vestigii, cîteva tablete de piatră purtînd inscripții cu semne ideografice, asemănătoare tabletelor indiene. Descifrîndu-le, Churchword află noi referiri privitoare la dispariția continentului Mu. Explorînd apoi o insulă atolică situată la nord-vest de Tahiti, descoperă un templu construit din blocuri de bazalt — construcție similară oarecum templelor maya și incașe. Cine și cînd l-a construit ? Întrebările rămîn — deocamdată — fără răspuns. Pînă acum nimeni n-a putut explica cum au ajuns aici blocurile de bazalt, materiale cu totul străine acestei insule de formație coraligenă. Fără răspuns rămîn și întrebările iscate de descoperirea unui arc de piatră, cîntărind 170 de tone, aflat în insulele Tonga.

Avea dreptate Churchword ? Nu s-a lăsat oare furat de imaginație ? A existat într-adevăr continentul Mu în regiunea unde-l delimitează el — respectiv în triunghiul înscris de arhipelagul Hawaii la nord, Insula Paștelui în est și Noua Zeelandă în vest ?

Anumite date, relevate de exploratorii Insulei Paștelui — Rapa-Nui în grăiul băștinașilor —, tind să confirme unele ipoteze ale arheologului american.

Lemnele care vorbesc și coloșii de piatră

Încă din primele timpuri cînd misionarii europeni s-au stabilit în insula Rapa-Nui (Insula Paștelui) au fost descoperite numeroase tăblițe de lemn, unele lungi de peste 1 m, acoperite de semne ideografice dispuse în mai multe rînduri paralele. Sînt tabletele *kohau-rongo-rongo* — „lemnele care vorbesc", în graiul local — o extraordinară arhivă de informații, singura formă de scriere descoperită în Oceania. Cea mai mare parte din tabletele rongo-rongo au fost distruse de misionarul Ejeu Eiro, care, în fanatismul său, a hărăzit focului semnele „diavolești". Unele au fost însă ascunse de indigeni în grote funerare și astfel muzeele lumii sînt astăzi în posesia mai multor exemplare disparate. Nu de mult, prin intermediul unui bătrîn indigen, au putut fi descifrate parțial unele texte : cîntece rituale și legende privind universul religios. Nu s-a găsit, e drept, nici o referire directă la trecutul pierdut în neguri al acestei insule, însingurate în imensitatea oceanului. S-au păstrat, în schimb, în amintirea localnicilor, legende străvechi care însuflețesc unele imagini din viața de altădată din Rapa-Nui. *„Cîndva — spun legendele — Meke, caracatița, a împînzit insula cu numeroase drumuri, care porneau dintr-un loc știut numai de Meke și nimeni nu știa unde se sfîrșesc..."*

„Rotu-rotu", singurul monolit din Rapa-Nui — un uriaș cu mîinile pe genunchi — asemănător celor din insulele Pitcairn, Hawaii și Raivavae

Ce simbol ascunde legenda e greu de descifrat. Exploratorii insulei au observat însă că într-adevăr Rapa-Nui este străbătută de o rețea de drumuri, ce pornesc din interior și ajung la țărmul oceanului, întrerupîndu-se adesea în buza unor povîrnișuri abrupte, prăpăstioase. Conduceau ele, cîndva, mai departe peste pămînturi azi prăbușite în adîncuri ?

Singurii martori ai acestor timpuri sînt uriașii coloși de piatră ce străjuiesc țărmurile, privind cu orbitele goale spre orizonturile depărtate ale oceanului. Statui gigantice — unele ating 20 de metri — tăiate direct în stînca de bazalt, provenind dintr-o carieră aflată departe de coastă, în craterul unui vulcan stins. Sculptorii anonimi ai acestor enigmatice figuri umane, ce poartă pe crestete turbane de 3—4 tone, au cioplit statuile cu tesle de piatră. Uneltele zac azi părăsite pe vechile șantiere, ca și cînd cioplitorii și-au întrerupt munca cu numai cîteva ore în urmă. Ce eveniment neașteptat și coplesitor a intervenit ? Ce împrejurări au silit pe vechii locuitori să-și părăsească așezările ? Și care era rostul acestor uriași de pia-

tră, ce se rînduiesc astăzi, cu sutele, de-a lungul țărmurilor ? Nimeni nu a izbutit să dezlege întregul mister. Un singur fapt e cert. Locuitorii de altădată ai insulei erau stăpîni pe o tehnică originală, capabilă să deplaseze la mari distanțe volume uriașe, de pildă coloși de bazalt de zeci de tone. Au fost constructori energici și stăruitori, care au lăsat omenirii mărturia îndemînării și ingeniozității lor. O serie de arheologi și etnografi socot că aici, pe insula Rapa-Nui, era *centrul apusean al continentului Mu* și că numele indigen al insulei : „Buricul Pămîntului", exprimă de fapt conștiința acestei realități.

Revenind asupra scrierii descoperite în Rapa-Nui, menționăm un fapt deosebit de semnificativ. Savantul vienez Robert Heine von Geldner, specialist în vechile scrieri ale Extremului Orient, a constatat, comparînd semnele respective, asemănări izbitoare cu scrierea antică hindusă și cu cea din vechea Chină, așa cum se vede din tabloul pe care îl reproducem în figură.

Dar statuile insulei Rapa-Nui nu sînt singurele martore ale unor străvechi civilizații megalitice în aria Pacificului.

În insulele Hawaii au fost, nu de mult, descoperite, invadate de vegetația luxuriantă de pe povîrnișurile unor înălțimi vulcanice, uriașe statui antropomorfe cioplite în blocuri monolitice de granit și tufuri roșietice. Unele dintre ele ating înălțimi de 8 și chiar 10 m.

În cuprinsul insulei Hiva-Oa, din arhipelagul Marchize, se pot de asemenea vedea și astăzi, în preajma satului Oepon, mari terase alcătuite din lespezi masive de andezit, pe care se înalță idoli ciopliți în blocuri de piatră dură, înfățișînd bărbați cu trăsături vag mongoloide, ce stau așezați într-o atitudine de meditație. Au capete uriașe, ochi rotunzi și o gură îngustă, larg deschisă. Cel mai mare dintre acești idoli — reprezentînd divinitatea Takaii — atinge o înălțime de 2,50 metri. Pe o terasă de bazalt, aflată mai jos de postamentul lui Takaii, se află o altă statuie de piatră, întruchipînd o făptură stînd culcată pe pîntece, cu mîinile și picioarele adunate sub ea. Majoritatea etnografilor socot că ea înfățișează — sub chipul unei femei transfigurată de chinurile nașterii —simbolul creației, al genezei Universului.

Și în insula vulcanică Pitcairn, situată în apropiere de tropicul Racului, nu departe de arhipelagul Tuamotou, o expediție arheologică a descoperit, printre ruinele unui templu străvechi, de origine necunoscută, un idol de tuf vulcanic, asemănător chipurilor dure ale „statuilor cu urechi lungi" din Insula Paștelui. Această izbitoare asemănare ridică multiple probleme, dat fiind că Pitcairn se află la o depărtare de aproximativ 2 500 km de Rapa-Nui.

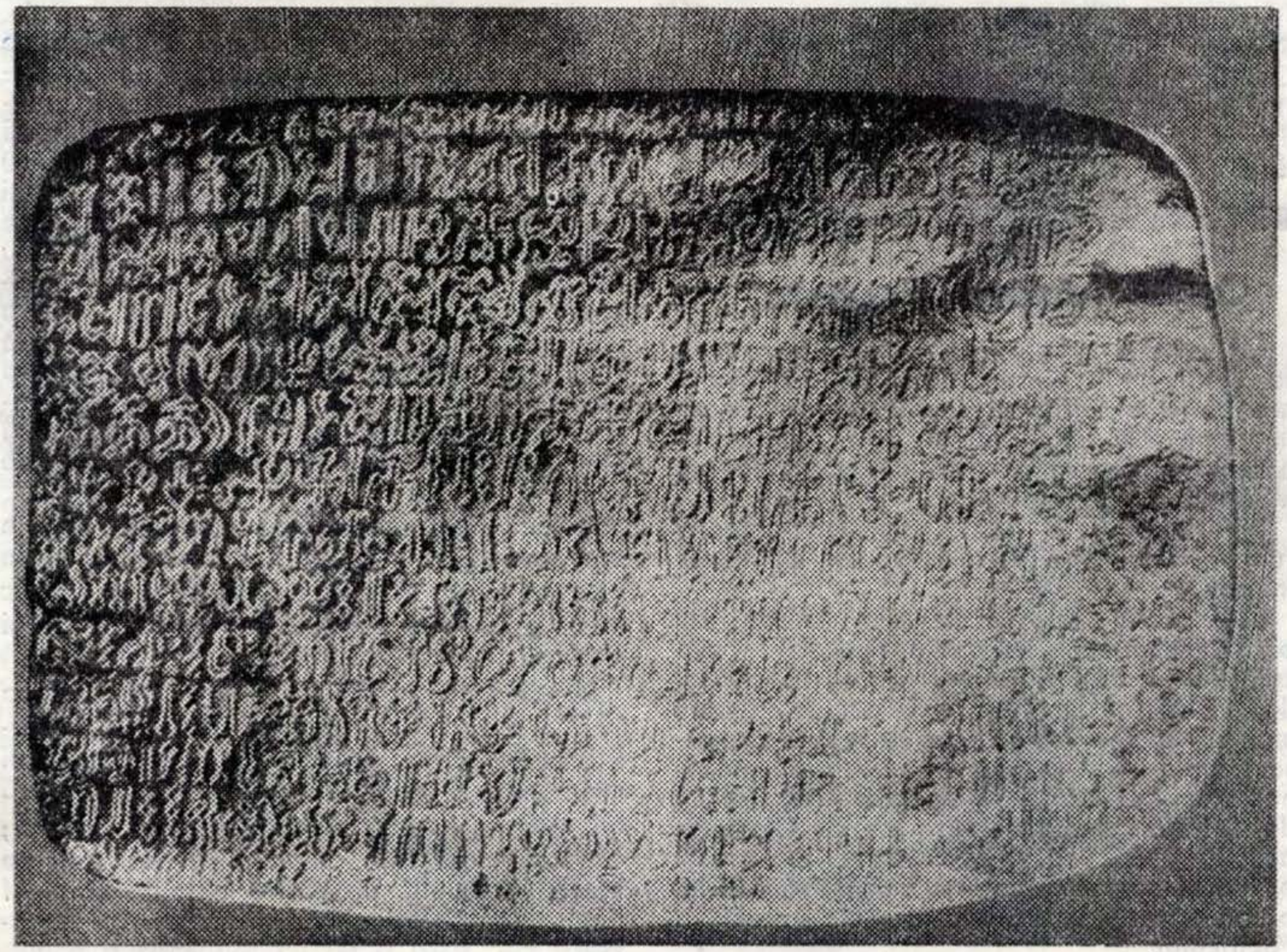

Una dintre tabletele kohau-rongo-rongo

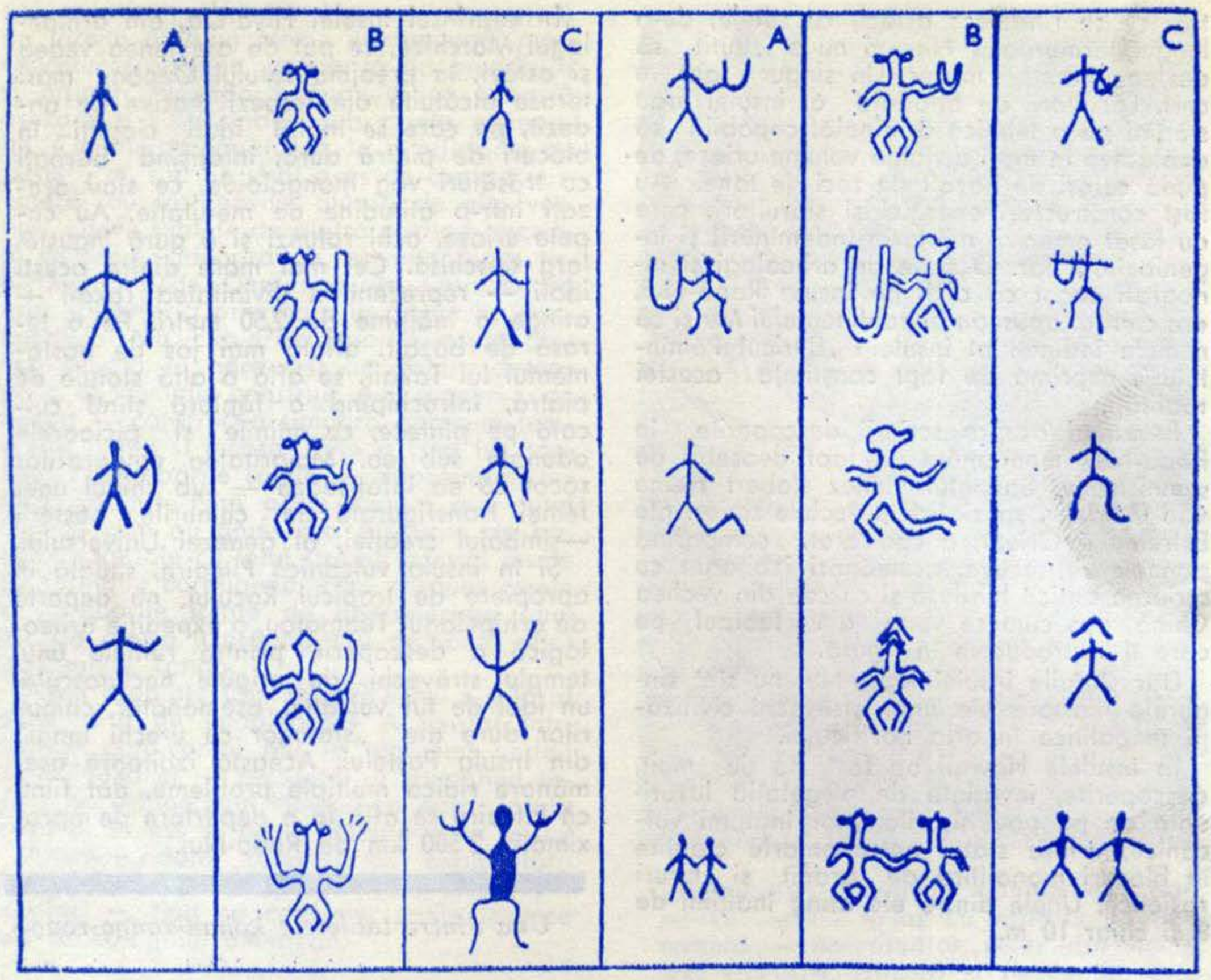

Savantul vienez Robert von Heine Geldner a căutat explicația scrierii din Insula Paștelui (B) comparînd semnele de pe tăbliţe cu scrierea antică hindusă (A) și cu cea din China veche (C)

Cultul păsării „Fregata"

Cu prilejul cercetărilor făcute în ultima sa călătorie în insula Pitcairn, cunoscutul om de știință Thor Heyerdhal a explorat, în anul 1956, și insulele cele mai apropiate de Rapa-Nui : Henderson, Pitcairn, Margareva și Rapaiti.

Referindu-se la Rapaiti, el menționează ruinele unor fortărețe care se oglindesc în ape.

Este vorba de o serie de terase de piatră ce încing înălțimile stîncoase ale colinelor, întărituri în parte înecate în verdeață. Săpăturile de degajare efectuate de membrii expediției au scos la iveală amplasamentele unor vechi așezări întărite, necunoscute pînă atunci chiar celor cîtorva sute de locuitori indigeni din insulă. Originea acestor construcții ingenioase și de mari proporții constituie încă o enigmă a istoriei pămînturilor insulare din această zonă a Pacificului.

Un monument de proporții ciclopice se află și în insula Ponape situată în arhipelagul Carolinelor. Aici, la poalele vulcanului Talakale, se văd și azi urmele unei imense construcții megalitice, la care s-au folosit plăci de bazalt groase de 6 m și cu o greutate de 20 de tone. Aceste uriașe blocuri de piatră au fost ridicate — cu mijloace necunoscute nouă — la o înălțime de aproape 20 de metri, ceea ce a implicat, evident, folosirea unei numeroase armate de salahori, pe care nu ar fi putut-o furniza insula, ci un teritoriu mult mai întins, respectiv o societate astfel organizată încît să poată întreține efective atît de mari.

Astăzi, pe o rază de circa 2 000 km în mulțimea pămînturilor insulare, risipite în această vastă întindere de ape, nu trăiesc decît aproximativ 60 000 de bărbați, femei și copii...

Pe de altă parte, la o distanță de cca 10 000 km de „Buricul Pămîntului", în insulele Solomon, arheologii au găsit idoli asemănători celor din Insula Paștelui. Statui mai mici, dar cu aceleași linii aspre ; capetele cu orbite adîncite și goale au pe creștet „căciuli" de piatră cioplite în tuf roșu, ca și coloșii de pe țărmurile lui Rapa-Nui.

Se adaugă acestor coincidențe un fapt semnificativ: în multe locuri pe Insula Paștelui se află desene incizate pe stînci și pe pereții grotelor funerare care reprezintă *fregata*, pasăre marină, ce nu *trăiește* în Rapa-Nui. Dar în insulele Solomon — aflate cu 90 de grade spre nord-vest — a luat ființă, cu mult timp în urmă, cultul acestei păsări, cult ce s-a răspîndit apoi în aria insulelor Caroline și în arhipelagul Noilor Hebride. Cum și cînd s-a transmis acest cult în Rapa-Nui sînt întrebări — spun unii etnografi — care își găsesc răspunsul numai dacă se admite că *Insula Paștelui a făcut parte, într-o perioadă cînd s-au dezvoltat primele civilizații ale Oceaniei, dintr-un pămînt mai întins, mult mai apropiat de arhipelagurile din zonele apusene ale Oceanului Pacific.*

Geologii confirmă...

Ce spun geologii?

În decursul ultimelor decenii, numeroși oameni de știință și-au îndreptat cercetările asupra structurii și configurației reliefului submarin, extinzînd an cu an orizonturile cunoștințelor noastre asupra „continentului invizibil", cum au fost numite spațiile imense ale fundului Oceanului Planetar. Unele din formele de relief submarin sînt, potrivit ipotezelor emise de o serie de oceanologi, *vechi pămînturi continentale scufundate, datorită unor complexe fenomene geologice, desfășurate în timp*. Unul dintre aceste pămînturi este platoul Albatros, situat la sud de lanțul vulcanic din care face parte și Insula Paștelui, platou ce se întinde spre vest pînă în regiunea depresiunii submarine Kermadek-Tonga.

O dovadă a faptului că platforma Albatros este un pămînt scufundat o constituie carotele extrase din adîncurile solului insulei Rapa-Nui — unul din cel mai sudic pămînt al Polineziei. Probele geologice vădesc că la adîncimi de cca. 400 de metri se află calcare coraligene. Dar coralii — este prea bine cunoscut acest lucru — nu se pot dezvolta decît la adîncimi de 50—80 de metri. Prezența unor depozite coraligene la mari adîncimi, de ordinul celor marcate în subsolul insulei, nu poate fi explicată decît prin *scufundarea lentă a uscatului*, proces care a permis organismelor tinere să clădească edificiul coralier peste organismele moarte. Cum reciful crește cu cca. *35 de metri într-un mileniu*, s-a calculat că această scufundare lentă s-a produs *într-un interval de mai bine de 10 000 de ani*. Noi sondaje, efectuate în puncte diferite ale Oceaniei — în regiunea arhipelagului Havaii, pe atolul Funa Futi, în Insulele Bikini, din nordul Polineziei —, s-au soldat cu constatări similare.

Cercetînd zona submarină din preajma Insulei Paștelui, o expediție oceanografică sovietică a constatat că pe o rază de 6 000 de metri în jurul pămîntului adîncimea medie a apelor nu depășește 150 de metri. Insula Paștelui — conchid cercetătorii sovietici — constituie partea cea mai înaltă a unui lanț de munți vulcanici submarini și azi activi, ale căror conuri se înalță pînă la 500 de metri sub nivelul oceanului. Dovada că procesele vulcanice continuă sînt probele de lavă luate în imediata apropiere a insulei, la adîncimi relativ mici, lavă împietrită, neacoperită încă de mîl.

Aceste constatări vin să se adauge numeroaselor cercetări geologice și oceanografice, efectuate în ultimele decenii, ce constituie temeiul ipotezelor formulate de numeroși specialiști americani, sovietici și englezi care susțin că, *într-un trecut nu prea îndepărtat — aproximativ în urmă cu 10 000—12 000 de ani —, în aria Pacificului au existat două sau mai multe pămînturi continentale, rămășițe ale unui mai vechi continent, ce se întindea din dreptul coastelor răsăritene ale Asiei pînă în Insula Paștelui, incluzînd, spre sud, Australia, iar spre nord pămînturile ce astăzi alcătuiesc arhipelagul Hawaii.*

Blocul răsăritean al străvechiului continent — numit de unii geologi Pacifida — se apropie ca dimensiuni și limite de legendarul continent Mu, evocat în inscripțiile de pe tabletele descifrate de James Churchword.

În favoarea tezei potrivit căreia în regiunile sud-vestice ale Oceanului Pacific a existat un vast pămînt continental pledează și lucrările geologului australian Fairbridge, precum și ale cunoscutului om de știință E. Hilwly, care afirmă că *suprafața platformelor sialice ale insulelor Fiji, Noua Caledonie și ale altor insule situate în regiunea dintre Fiji, Noua Caledonie și Australia a fost odinioară mult mai mare; în prezent o mare parte din aceste teritorii fiind scufundate în profunzimile oceanului.*

*

Cercetările desfășurate de oceanografi și geologi privind sfera complexelor probleme ce le ridică scufundarea unor mari întinderi continentale în aria Oceanului Planetar tind să se conjuge pe plan mondial și să capete amploare. Ele deschid numeroase fronturi de investigație în domeniul oceanologiei și neotectonicei. În acest cadru se extind cercetările privind geneza și evoluția oceanelor, fenomenele tectonice și vulcanice, evoluția cîmpurilor geomagnetice și a glaciațiunilor. Un cîmp de o mare amplitudine, în care își află un loc însemnat și studiul paleogeologiei și paleogeografiei Oceaniei, inclusiv problema Atlantidei Pacificului — Pacifida. În această ultimă direcție, evident s-a scris doar primul capitol.

Un sfert de veac de la reorganizarea mișcării sindicale din România

GH. ȚUȚUI

La 1 septembrie 1944, în condițiile cînd lupta poporului pentru eliberarea întregului teritoriu al țării de sub jugul fascist se dezvolta rapid într-o amplă mișcare socială, Partidul Comunist Român în colaborare cu Partidul Social-Democrat a pus bazele sindicatelor unice. Act istoric cu profunde implicații în desfășurarea luptei maselor, reorganizarea mișcării sindicale, pe baza frontului unic, a avut o importanță deosebită în asigurarea rolului de hegemon al proletariatului în lupta tuturor oamenilor muncii pentru a pune capăt exploatării și asupririi burghezo-moșierești, dependenței țării față de puterile străine și a asigura un curs progresist dezvoltării societății românești.

* * *

Avînd o istorie îndelungată, ale cărei începuturi se plasează în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, mișcarea sindicală a crescut și s-a dezvoltat ca o parte integrantă a procesului revoluționar de formare și maturizare a clasei muncitoare, a ridicării conștiinței ei de clasă. De-a lungul anilor, înfruntînd numeroase piedici și greutăți, sindicatele, organizația cea mai largă a oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, au luat parte activă la toate marile acțiuni revoluționare. După crearea P.C.R. mișcarea sindicală, a cărei organizare și combativitate au crescut, a continuat să se afle în permanență în primele rînduri pentru apărarea intereselor maselor de salariați, pentru cucerirea și apărarea libertăților democratice.

Desființarea lor în 1933 de către regimul de dictatură regală, deși a dat o puternică lovitură mișcării muncitorești și democratice din România, nu a putut însă împiedica activitatea acesteia, lupta împotriva fascismului și războiului hitlerist, pentru o Românie liberă și democratică.

După 23 August 1944, P.C.R., apreciind locul și rolul istoric al clasei muncitoare de a fi forța cea mai înaintată și combativă, purtătoarea celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate socială, a acordat o mare atenție organizării și unității ei. În apelul adresat clasei muncitoare din România la 26 august 1944, C.C. al P.C.R. arăta : **„Uniți în Frontul Unic Muncitoresc, puneți-vă în fruntea luptei de eliberare a poporului român ! Refaceți imediat organizațiile voastre sindicale ! Organizați comitete patriotice de fabrică, alese de toți muncitorii, pentru recrutarea de luptători, conducerea luptei patriotice și menținerea ordinii în fabrici și uzine“.**

Chemările partidului comunist au găsit un viu ecou în rîndurile muncitorilor și ale celorlalte categorii de salariați. În ziua de 27 august, cînd în București se desfășurau încă lupte îndîrjite împotriva trupelor hitleriste, reprezentanții muncitorilor din principalele întreprinderi au hotărît să se constituie în comitete de fabrică și să treacă la organizarea sindicatelor. Pînă la sfîrșitul lunii august 1944, în numeroase întreprinderi din București, ca „Vulcan“, „Malaxa“, Gaz și electricitate, Atelierele C.F.R. „Griviția“, fabrici din industriile de pielărie și textilă, Societatea de tramvaie, precum și în altele din întreaga țară — atelierele C.F.R. din Galați și Pașcani, uzinele „Nădrag“, „Făget“ etc., muncitorii au ales comitete de fabrică și au constituit organizații de sindicat. Sindicatele reuneau în rîndurile lor salariați fără deosebire de apartenență politică, iar comitetele de fabrică reprezentau întreaga masă a muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor organizați și neorganizați. În plin proces de organizare și de luptă pentru reforme democratice, masele muncitoare au respins manevrele reacționare ale unor patroni și elemente oportuniste din propriile rînduri, care încercau să împiedice construirea de sindicate unice, revoluționare și participarea muncitorilor la acțiuni politice.

La 1 septembrie 1944, delegațiile Comitetelor Centrale ale Partidului Comunist Român și Partidului Social-Democrat reunite în ședință comună au dezbătut și hotărît măsurile de organizare a muncitorilor în sindicate. Cu acest prilej s-a precizat că în problemele sindicale „punctul de vedere al Partidului Social-Democrat se identifică complet cu punctul de vedere al Partidului Comunist Român“. Delegațiile celor două partide, constituite în Comisia de Organizare a Mișcării Sindicale Unite, au ales din rîndurile lor un colectiv cu sarcini operative format dintr-un președinte, un vicepreședinte, doi secretari și un casier. S-a stabilit structura organizatorică a mișcării sindicale. Trei luni mai tîrziu, la 1 decembrie 1944, a apărut ziarul „Viața sindicală“, organ al mișcării sindicale unite din România, care a adus o contribuție prețioasă la acțiunea de luminare și de organizare a maselor de salariați. În angajamentul publicat în primul său număr, „Viața sindicală“ își stabilea ca una dintre sarcinile principale de a milita pentru întărirea și consolidarea unității proletare.

„Cunoscînd importanța covîrșitoare pe care o prezintă F.U.M. și unitatea sindicală — se arată în ziar —, ne luăm angajamentul să apă-

răm ca lumina ochilor F.U.M. și unitatea sindicală. Nu vom admite și vom combate cu hotărîre orice încercare de spargere a unității sindicale..."

Referindu-se la rolul ce revenea și pe care-l îndeplinea proletariatul, ziarul „Scînteia" scria în decembrie 1944, în articolul intitulat „Rolul constructiv al clasei muncitoare", că acțiunea maselor, care după 23 August 1944 au pășit larg pe arena istoriei, are două laturi : „Una de curățire a terenului de vestigiile trecutului... și alta, constructivă, de creație economică și spirituală". Articolul chema clasa muncitoare și organizațiile sale profesionale să asigure unitatea tuturor factorilor care contribuiau la realizarea producției, să întroneze ordinea și disciplina în muncă.

Răspunzînd chemărilor lansate de P.C.R. și de conducerea mișcării sindicale, clasa muncitoare a ridicat treptat nivelul producției, în ciuda numeroaselor greutăți și lipsuri. Astfel, minerii din bazinul Văii Jiului și din Valea Trotușului au obținut importante realizări în mărirea producției de cărbune, deosebit de necesar atît pentru nevoile interne, cît și pentru front. Pînă la sfîrșitul lunii decembrie 1944, muncitorii feroviari au reușit să restabilească o cincime din lungimea totală a rețelei de cale ferată distrusă. În Valea Prahovei, muncitorii petroliști au repus în funcțiune numeroase schele avariate sau distruse. În orașul București, la principalele întreprinderi metalurgice, ca „Malaxa", „Vulcan", S.E.T., pînă în ianuarie 1945 producția a crescut în medie cu 50%.

O expresie a forței mișcării sindicale și a creșterii rolului ei în viața politică a țării au constituit-o lucrările congreselor uniunilor sindicale. Relefînd însemnătatea acestor congrese, Comisia locală a sindicatelor din București, într-un apel dat publicității la 6 ianuarie 1945, scotea în evidență faptul că acestea se vor desfășura sub semnul unității proletare. „Frontul Unic Muncitoresc — se arăta în apel — a asigurat unitatea de acțiune a clasei muncitoare în Sindicatele unite. Apărarea realizărilor de pînă acum și garanția succeselor noastre... depind de faptul dacă vom lupta cu hotărîre pentru întărirea și consolidarea fără încetare a Frontului Unic Muncitoresc". Și, într-adevăr, congresele uniunilor sindicale au reprezentat o etapă însemnată în acțiunea de întărire a unității proletare. Astfel, la Congresul Uniunii sindicatelor C.F.R., ale cărui lucrări s-au desfășurat în zilele de 21—23 ianuarie 1945 și la care au luat parte reprezentanți a 53 de sindicate ceferiste cu un total de 79 763 de membri, s-a subliniat necesitatea participării muncitorimii unite la rezolvarea problemelor vitale care stăteau în fața poporului român : refacerea economică și democratizarea țării, sprijinirea efortului de război pentru a grăbi înfrîngerea Germaniei hitleriste, demascarea și înlăturarea sabotajului capitaliștilor, sprijinirea luptei țărănimii pentru pămînt. Respingînd încercările unor elemente reacționare de a înființa sindicate ceferiste în afara Uniunii sindicatelor C.F.R., congresul se angaja în mod solemn să păstreze cu sfințenie unitatea muncitorească, conform principiului Frontului Unic Muncitoresc.

Astfel de luări de poziții și de angajamente pe linia întăririi unității mișcării muncitorești în cadrul sindicatelor au fost frecvente la lucrările congreselor celor mai importante uniuni sindicale.

Ținute între 20 și 24 ianuarie 1945, aceste congrese au evidențiat forța constructivă și spiritul de luptă revoluționară al clasei muncitoare. Faptul că la lucrările lor au participat muncitori membri ai P.C.R., ai P.S.D., ai altor partide, ca și muncitori neînregimentați în vreo organizație politică, a prilejuit un schimb larg de păreri și o confruntare de poziții, în care linia revoluționară a cîștigat tot mai mult teren, înfrîngînd împotrivirea unor elemente de dreapta, scizioniste, care se opuneau curentului pentru unitate, devenit dominant în rîndurile muncitorilor. Congresele sindicale au fost privite de partidele care formau frontul unic ca un pas însemnat pe linia afirmării clasei muncitoare din România ca forță conducătoare a luptei revoluționare, o expresie a maturizării sale politice.

Bilanțul rezultatelor obținute de mișcarea sindicală din țara noastră în decursul primelor cinci luni de activitate a fost făcut cu prilejul Congresului general al sindicatelor din România, care a avut loc la București în zilele de 26—30 ianuarie 1945. Pînă la acea dată se creaseră în întreaga țară 12 uniuni sindicale, grupînd 513 sindicate și cuprinzînd 519 000 de salariați. Caracterizînd acest congres ca „un congres istoric", ziarul „Scînteia" scria că el reprezintă încununarea unei lupte comune de luni de zile, care a dus la actul de la 23 August și a unei lupte de alte luni de zile pentru făurirea Sindicatelor unite.

Congresul a făcut în același timp o analiză asupra felului în care a fost aplicată linia politică stabilită la 1 septembrie 1944, a hotărît constituirea Confederației Generale a Muncii, a adoptat statutul, a ales Comitetul executiv, Comisia de cenzori și supleanții acesteia. Confederația Generală a Muncii din România, constituită la Congresul din ianuarie 1945, s-a încadrat în Federația Sindicală Mondială, aducîndu-și contribuția sa la lupta proletariatului internațional pentru apărarea intereselor oamenilor muncii, pentru pace și democrație.

Desfășurîndu-se în strînsă legătură cu creșterea avîntului de luptă al maselor, reorganizarea mișcării sindicale din România, pe baza principiilor revoluționare ale luptei de clasă și internaționalismului proletar, a contribuit în mod efectiv la asigurarea rolului de conducător al clasei muncitoare în revoluție, sindicatele devenind astfel o forță însemnată în viața politică a țării.

Sindicatele unite au luat parte activă la marile bătălii politice desfășurate, sub conducerea P.C.R., pentru instaurarea și consolidarea regimului democrat-popular, cucerirea întregii puteri în stat și construirea socialismului. Sub îndrumarea lor se introduce controlul muncitoresc asupra producției și controlul cetățenesc asupra distribuirii articolelor de larg consum. Comisiile speciale ale controlului muncitoresc, numite de comitetele sindicale de întreprinderi, luau parte la întocmirea planurilor de producție și controlau înfăptuirea acestora, participau la descoperirea și la îndepărtarea actelor de sabotaj. Mișcarea sindicală a reprezentat o forță însemnată în lupta pentru mărirea producției și productivității muncii — factori hotărîtori în acțiunea de refacere și dezvoltare a economiei naționale — a apărat interesele maselor de salariați împotriva asupririi și exploatării capitaliste, a participat activ la ridicarea nivelului cultural și politic al oamenilor muncii.

* * *

Pășind în al 26-lea an de la reorganizarea lor, sindicatele desfășoară o susținută activitate pentru traducerea în viață a istoricelor hotărîri adoptate de Congresul al X-lea al P.C.R., în promovarea noului în producție și în viață, în apărarea și dezvoltarea proprietății socialiste, în sporirea eficienței producției materiale, în reducerea cheltuielilor de producție, în respectarea legalității socialiste. Reunind totalitatea muncitorilor și funcționarilor din țară, fără deosebire de naționalitate, dispunînd de o largă rețea de instituții cultural-educative și de însemnate mijloace materiale, sindicatele, sub conducerea P.C.R., își vor aduce și mai departe un aport însemnat în opera de construire a societății socialiste multilateral dezvoltată, la ridicarea nivelului de trai material și cultural al poporului.

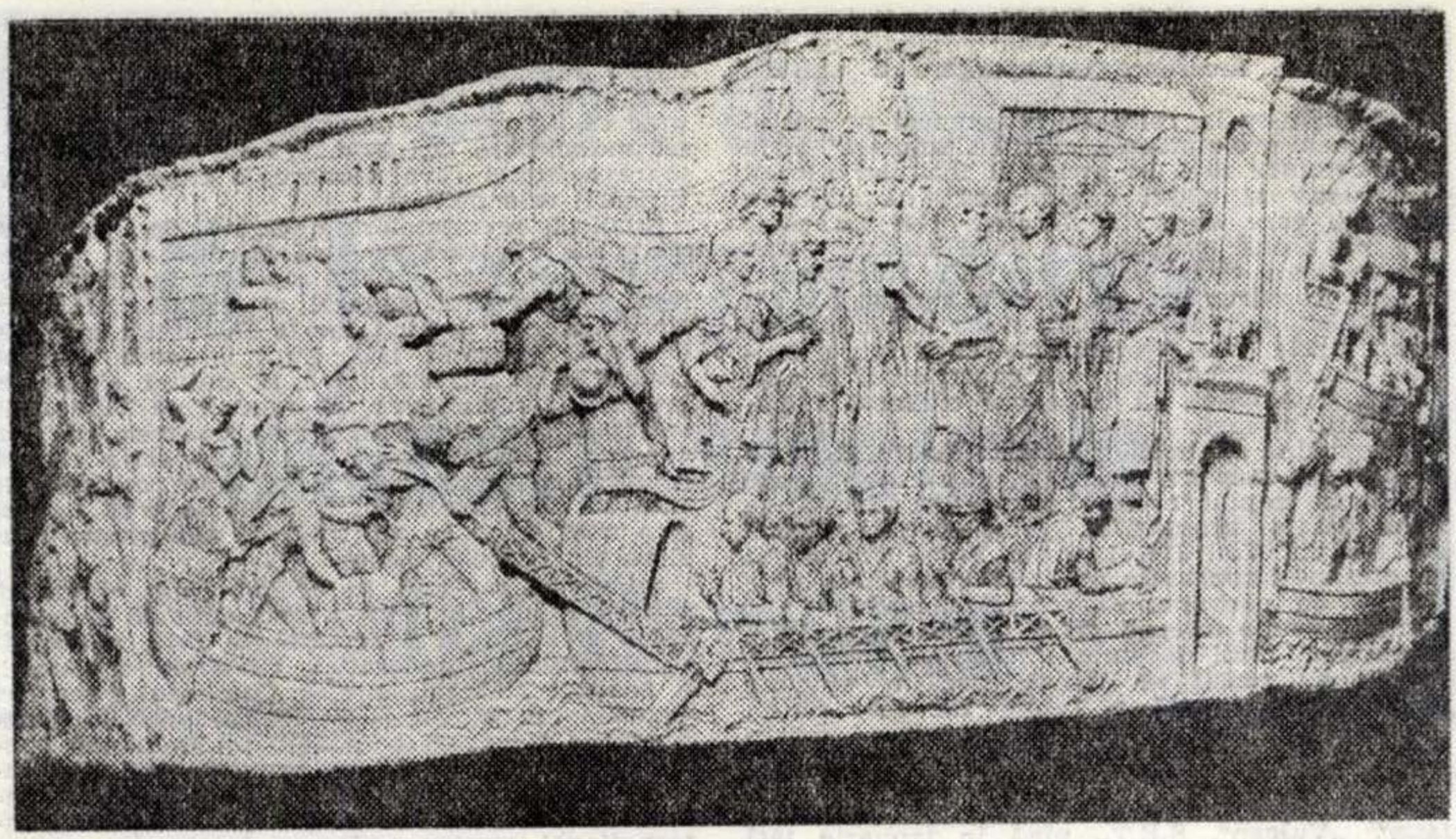

Trupe romane, într-o cetate de pe Dunăre, probabil Pontes (Siscia pe Sava după Cichorius), pregătindu-se în vederea unei noi campanii, la începutul anului 102. Este prezent Traian în costum de călătorie

OPINII – CONTROVERSE

PLUS ŞI MINUS LA MUZEUL COLUMNEI LUI TRAIAN

FLOREA BOBU FLORESCU

MUZEUL COLUMNEI LUI TRAIAN — impropriu denumit „expoziție", căci el înfățișează în întregime Columna în entitatea ei, așa cum s-a păstrat din antichitate — a stîrnit un interes excepțional. Deși organizat numai din septembrie 1968, a fost și este vizitat de zeci de mii de oameni din țară și de peste hotare.

Explicabil. Muzeul Columnei lui Traian are, asupra oricărui alt muzeu din lume care expune mulajele coloanei, avantajul că înfățișează nu numai fusul, decorat cu relief spiralat, dar și *baza* acestei opere, în care se află camera sepulcrală, unde în anul 117 e.n. a fost depusă urna de aur cu cenușa lui Traian. Aceeași bază conține inscripția, ca și imaginea numeroaselor trofee capturate de la daci, oferind de la început vizitatorului posibilitatea de a citi sensul istoric al Columnei: *supunerea dacilor*. Un alt element în plus — în raport cu toate muzeele și instituțiile care cultivă istoria și arta Romei imperiale — este *macheta*, la scară, a forului

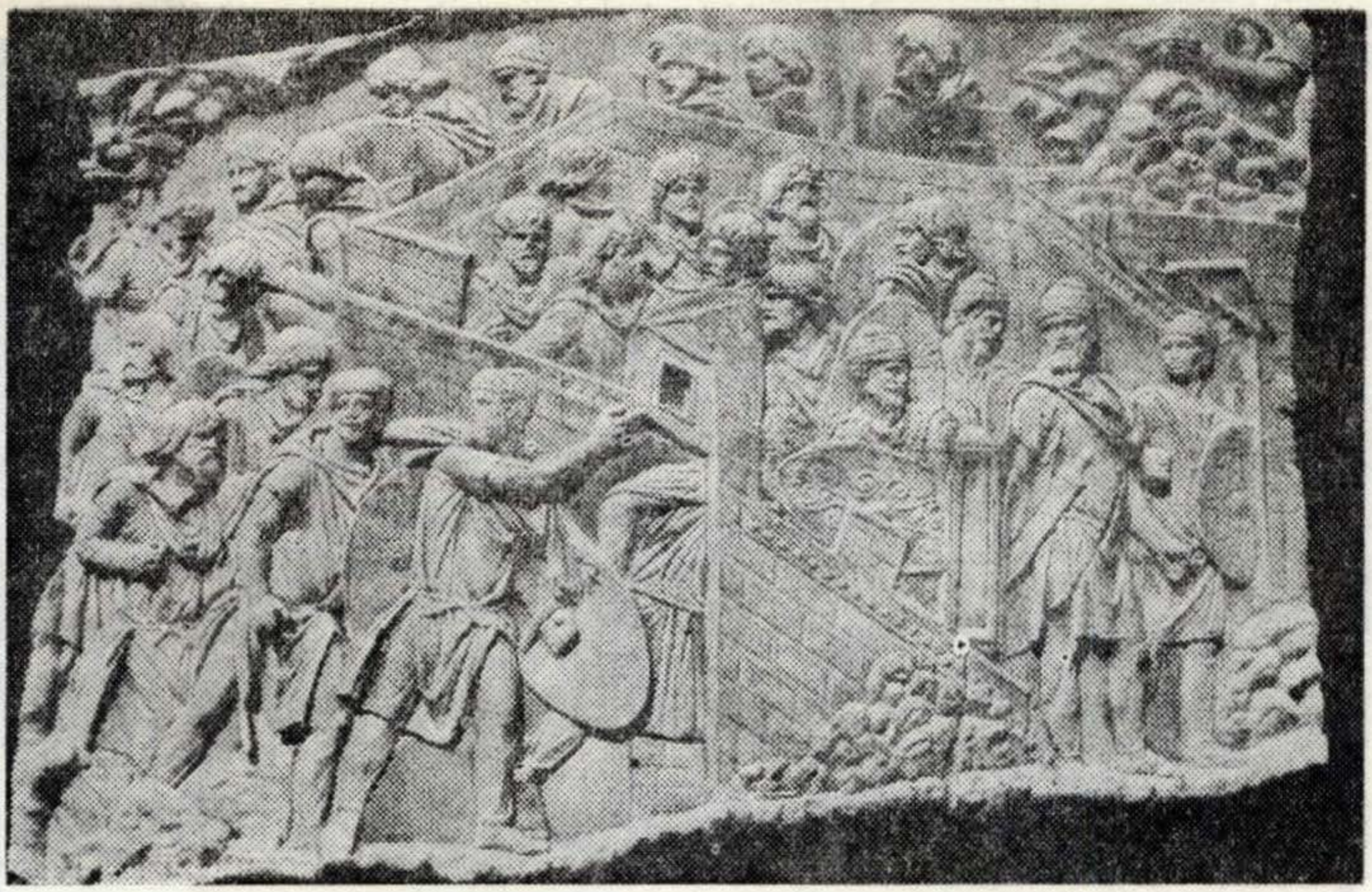

Pregătiri febrile de luptă într-un complex de întărituri dace în munte

lui Traian. În sfîrșit, ca sistem de expunere, Muzeul de la București a găsit soluția optimă de prezentare a fragmentelor de reliefuri *pe console*, ușor de examinat și interpretat de către vizitatori sau cercetători.

ȘI TOTUȘI, Muzeul Columnei — deși într-un fel este complet — are și minusuri. Columna a existat într-un anumit *complex constructiv în cadrul forului* lui Traian și ea este legată, după cum se știe, de numele împăratului Traian, de victoriile sale obținute în *războaiele dacice*.

Oferă muzeul de la București imaginea exactă a forului, a triumfului lui Traian? Așa cum este acum *nu*, deoarece macheta forului lui Traian este incompletă, iar statuia lui Traian *nu* este expusă. De asemenea, nu este expus nici un dac, așa cum îi cunoaștem din colosalele statui, provenite din for, aflate la Muzeul Vaticanului, la Muzeul Capitolin.

În fond, acest minus în muzeul de la București nu se datorește organizatorilor. Macheta forului lui Traian, executată parțial, în forma actuală, de către vestitul arhitect italian Italo Gismondi, a rămas neterminată din cauza izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Imensa Basilica Ulpia, ca și cele două biblioteci — romană și greacă —, în curtea cărora se ridica Columna, sînt marcate în macheta actuală doar prin pilaștri. Releveele fațadelor basilicii Ulpia și ale unui corp al bibliotecii (existente la muzeul din București) ne arată splendoarea decorului exterior al acestor construcții, care pot însă să fie materializate. Italo Gismondi, actualmente octogenar, este dispus să facă totul ca notele migăloase de pe caietele sale de șantier — el a săpat în for, alături de profesorul Carlo Ricci, între anii 1923 și 1929 — să se transforme în proiecte la scară ce pot servi specialiștilor în arta mulajelor de la Institutul de arhitectură „Ion Mincu" la completarea machetei forului. Arhitectul Gismondi ne mărturisea că atît bibliotecile cît și Basilica Ulpia vor prezenta secțiuni, în macheta completată, astfel ca să se poată vedea și modul în care

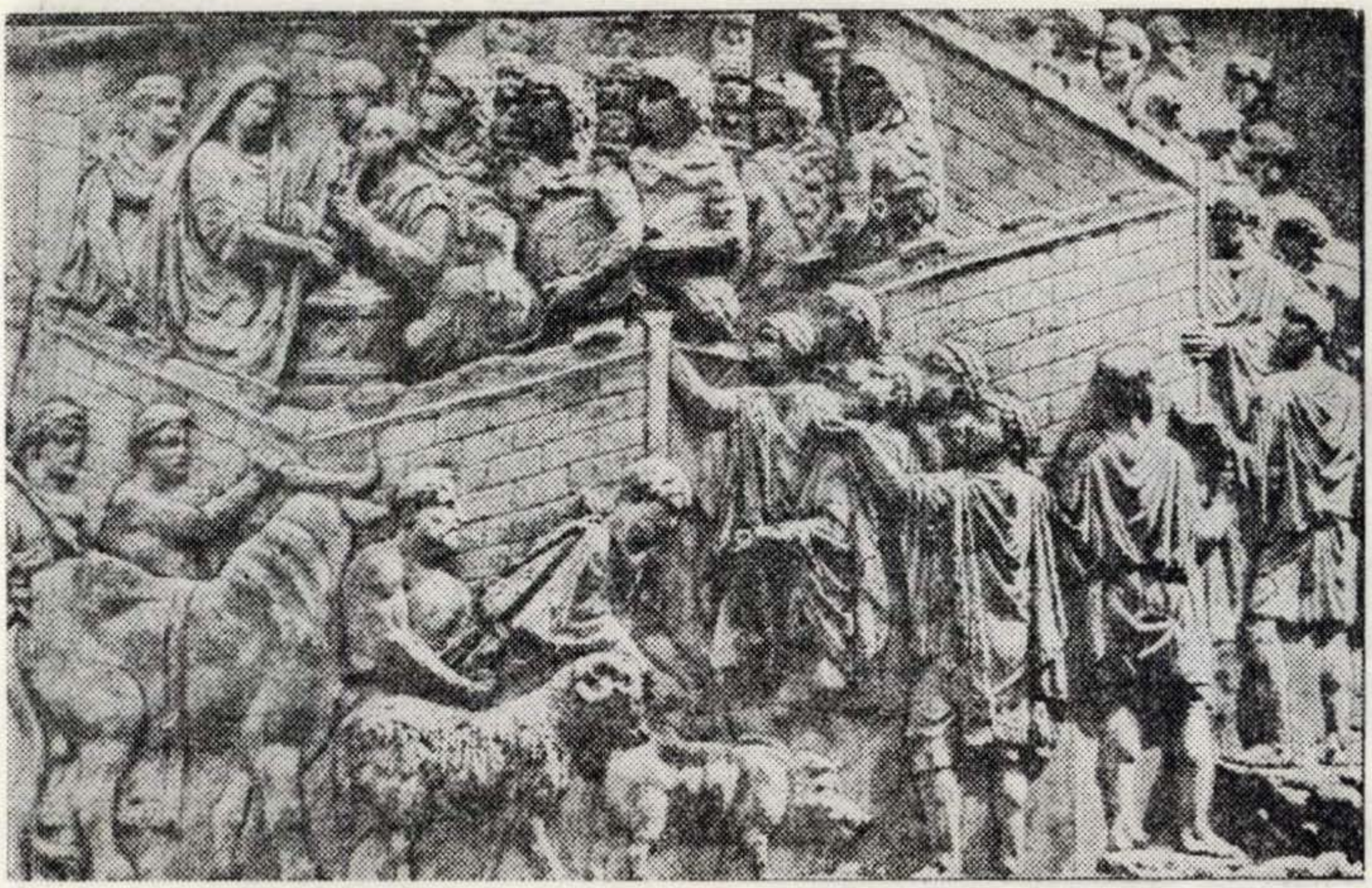

Începutul campaniei militare romane din anul 102 e.n.

arhitectura interioară dădea strălucire acestor opere de artă.

Statuia lui Traian nu s-a păstrat în original. În evul mediu, la 1578, cînd a fost înlocuită cu aceea a Sf. Petru, din ea nu mai rămăseseră decît fragmente. Și totuși imaginea împăratului Traian, așa cum este prezentată pe coloană, se cunoaște din mai multe izvoare. Monedele bătute în timpul lui Traian ni-l arată în lorică, ținînd în mîna stîngă o suliță, iar mîna dreaptă, pe care se află o pelerină, schițează un gest. Știrile din evul mediu, ca și gravurile, ni-l prezintă pe împărat ținînd în mîna dreaptă un glob pe care se afla o „victorie". O statuie a lui Traian, chiar și aceea care se află lîngă for, în grupa de statui a împăraților romani, ne dă o imagine apropiată de cea pe care o cunoaștem din monede și stampe. Prezența ei la București (în copie, firește) ar permite o cunoaștere mai bună a coloanei însăși.

Pe de altă parte, acrotera (suportul — *n.r.*) în care își face deschidere spre balustradă scara interioară a coloanei, ca și soclul propriu-zis al statuii, nu sînt integrate în muzeu, din cauza spațiului impropriu al clădirii, și se află protejate, sumar de tot, într-un loc modest de la Muzeul satului. O statuie a lui Traian ar putea să se afle deasupra acroterei și soclului, într-o expunere în aer liber, chiar în dreptul fațadei din B-dul Filantropia a muzeului. Columna însăși, în cadrul machetei actuale a forului, nu este desăvîrșită. Arhitectul Italo Gismondi ne declara că sculptura ei în miniatură urma să fie realizată în mulaje, încă de la început, de către specialiștii români.

Completarea machetei forului lui Traian potrivit schițelor arhitectului Italo Gismondi, montarea statuii lui Traian pe soclul existent sau redată în marmură, în aer liber, completarea expoziției cu statui ale vitejilor daci vor putea să ne apropie de splendoarea imaginii pe care acest complex o avea în antichitate.

Sugerăm deci forurilor în drept să întreprindă măsurile necesare pentru înlăturarea minusurilor semnalate.

FENICIENII —

inventatori ai alfabetului
și
cărăuși ai mărilor*

PETRE IACOB

NAVIGARE NECESSE EST...

Fenicienii ar fi putut arbora fără rezerve această deviză hanseatică, căci „vocația" lor adevărată era marea. Acești „negustori prin excelență", cum i-a numit Marx, s-au avîntat, înaintea altor popoare, pe întinsurile Mediteranei, devenind adevărați „cărăuși ai mărilor". Pînă în mileniul al II-lea, navigația egipteană era cantonată pe Nil și de-a lungul coastelor Mării Roșii, iar raidurile micenienilor, pelasgilor și altor „popoare ale mării" nu au depășit bazinul răsăritean al Mediteranei, parcurgînd trasee relativ scurte. Fenicienii au fost cei dintîi care au inaugurat curse regulate între cetățile lor și clienții mai apropiați de peste mare, lansîndu-se apoi cu curaj și cu tenacitate spre apus.

Sub Hiram I, marinarii din Tyr au navigat și în Marea Roșie, iar de aici — în cadrul unei „combinații" comerciale cu regele Solomon — au pornit spre „Țara Ofir" ; se presupune că ar fi călătorit și în oceanul Indian, ajungînd pînă în golful Persic. Cine poate afirma că nu și-au mînat corăbiile și mai departe, pe drumul spre Indii ? Întăptuirea ar fi fost pe măsura lor ! Herodot menționează expediția organizată de faraonul Nechao (sec. V î.e.n.) în jurul Africii, cu corăbii și marinari fenicieni, care, pornind din Marea Roșie, au ocolit continentul african și s-au întors în Egipt prin strîmtoarea Gibraltar, „avînd tot timpul soarele la dreapta"...

Fenicienii erau nu numai marinari excepționali, dar și constructori iscusiți de corăbii, fabricînd pe șantierele lor nu numai navele pentru nevoi proprii, ci și pentru vecini. Erau corăbii greoaie, cu vîsle și catarge foarte rezistente și cu un tonaj apreciabil pentru epoca respectivă.

Marea expansiune maritimă feniciană a început încă din mileniul al II-lea î.e.n. Negustorii-navigatori din Tyr și Sidon au pornit spre meleaguri necunoscute mînați de interese concrete : aveau nevoie de materii prime, în primul rînd de metale — cositor, cupru, argint și aur — și de clienți pentru

---

* Urmare din nr. trecut.

VALOAREA	FENICIAN sec. XII–X i.e.n.	PUNIC sec. VIII–V i.e.n.	GREC	LATIN
a	K	K	A	A
b	9	9	B	B
g	1	1	Γ	G
d	Δ	Δ	Δ	D
e	3	3	E	E
w	Y	Y		V
l	L	L	Λ	L
m	4	4	M	M
n	4	4	N	N
o	O	O	O	O
p	7	7	Π	P
qk	φ	φ	Φ	Q
r	9	9	P	R
š	W	W	Σ	S
t	+	+	T	T

Cîteva litere din vechiul alfabet fenician, comparate cu literele corespunzătoare ale altor alfabete antice

mărfurile lor. În secolul al XVI-lea î.e.n. au acostat pe țărmul sudic al Ciprului, cunoscut în lumea antică pentru zăcămintele sale de cupru, și au înființat aici mai întîi localitatea Kart-Hadașt („oraș nou"), apoi alte cîteva colonii, cu administrație autonomă, în zona actualelor orașe Limasol și Larnaca. Ca urmare, între Cipru și Fenicia s-au stabilit, pentru o perioadă îndelungată, relații comerciale bilaterale active.

După Cipru au urmat Rhodos, Melos, Thassos (în aceste două din urmă achiziționau sulf, alaun, aur), apoi rutele lor maritime s-au prelungit spre Ciclade și Sporade, iar prezența obiectelor tipic feniciene la Mycene, Tyrinth și Troia atestă pătrunderea lor în Grecia continentală și în Asia Mică. Vor fi trecut oare prin Hellespont în Pontul Euxin, abordînd țărmul de nord al Anatoliei ? Ipoteze în acest sens nu lipsesc, însă nu au fost confirmate încă.

Prin secolele XVI-XII î.e.n. fenicienii au avut relații cu Creta, acostînd pe coasta de sud, probabil la Phaestos, una din reședințele regilor minoici. Pe insula Cythera, între Peloponez și Creta, ei au instalat ateliere de fabricare a purpurei, pentru a spori, desigur, capacitățile devenite insuficiente ale Tyrului. În bazinul oriental al Mediteranei și-au manifestat mai puțin zelul colonizator, din pricina grecilor ; abandonînd insulele egeene și lăsînd aici mici „agenții" comerciale, s-au lansat spre soare-apune. Ocolind golful Tarent și navigînd de-a lungul extremității sudice a Calabriei, pe la capul Spartivento și prin strîmtoarea Messinei, au ajuns în Sicilia. Tucidide scrie că s-au răspîndit aici pe înălțimile dinspre mare și pe insulele învecinate, pentru a face comerț. Primele acostări s-au produs, probabil, la nord de Siracuza. În marea necropolă săpată lîngă fosta localitate antică Thapsos, la nord de Siracuza, s-au găsit fibule, inele și alte obiecte din bronz datînd tocmai din perioada cînd fenicienii dețineau monopolul cositorului și excelau în producția podoabelor din bronz.

În decursul secolelor X-VIII î.e.n., strîmtoarea Messinei, în ciuda legendarelor stavile alcătuite de stîncile Charybda și Scylla, a continuat să fie ruta obișnuită a navigatorilor fenicieni. De-abia în secolul al VIII-lea, după amenajarea comptoarelor din vestul Siciliei și a escalei la Cartagina, aceștia abandonară drumul prin strîmtoare.

Din Sicilia, expansiunea feniciană s-a desfășurat în evantai spre nord și nord-vest, atingînd arhipelagul insulelor Lipari, țărmul italian de la nord de Neapole (golful Gaeta) și Sardinia.

Începînd din secolul al XII-lea î.e.n., ei s-au avîntat din Marea Tireniană spre apus și, trecînd prin Coloanele lui Hercule (Melkart) — Gibraltarul de azi —, au atins primii Atlanticul. În aceeași perioadă (sec. XI î.e.n.) au întemeiat, la 100 km nord-vest de Gibraltar, orașul Gades, Cadixul de azi, pe o mică insulă, lîngă țărm, dispunînd de un port bun. Fenicienii din Gades se ocupau intens cu pescuitul tonului, pe care-l conservau, folosind sarea din salinele de pe țărm, și îl trimiteau la Cartagina pentru export. Timaios confirmă comerțul activ cu metale pe care-l făceau aici negustorii din Sidon și Tyr.

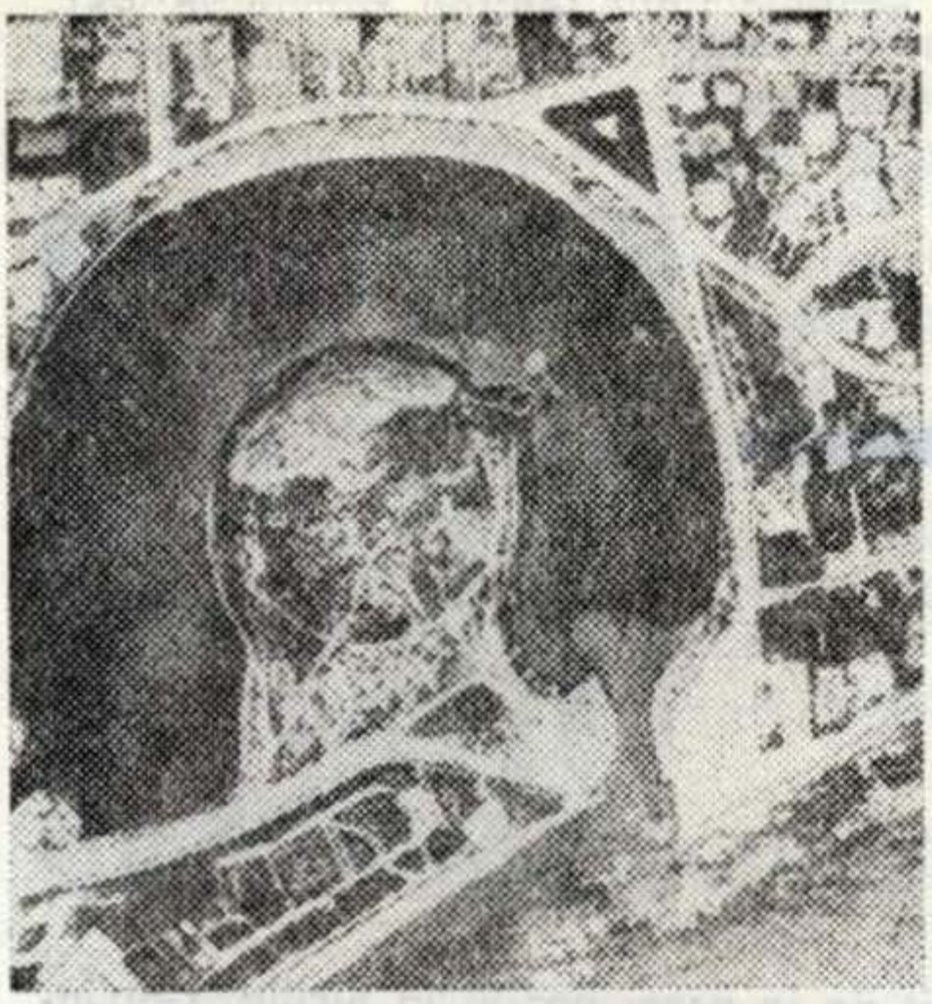

Tyr — vedere aeriană

Coroborînd afirmația lui Strabon că „fenicienii din Gades făceau negoț cu Cassiteridele" cu faptul cunoscut că încă în mileniul al II-lea î.e.n. în Cornwall (Anglia) și poate în Morbihan (Franța) existau zăcăminte ale unui minereu conținînd cositor, a apărut presupunerea că fenicienii ar fi ajuns în insulele britanice. Nici un indiciu concret însă nu confirmă ipoteza care continuă să ispitească pe mulți. Ei ajungeau, desigur, pînă în golful Biscaya, unde achiziționau cositor în nordul Peninsulei Iberice și poate și metale provenite, prin tranzit, din alte regiuni mai nordice.

În S.U.A. și în Brazilia s-au descoperit inscripții rupestre în care unii specialiști au identificat litere feniciene. Brazilienii arată, lîngă Rio de Janeiro, cu multă convingere, chiar plaja unde ar fi debarcat navigatorii fenicieni... În definitiv, dacă se admite că în pragul primului mileniu î.e.n. vikingii cunoșteau drumul din Europa spre „Vinland" (S.U.A.) prin Atlanticul de nord, de ce nu ar fi plauzibil să-l fi cunoscut și îndrăznești fenicieni? De asemenea, de ce să nu admitem că ei au anticipat raidurile caravelelor spaniole spre America de Sud din secolele XV—XVI? Unii susțin că denumirile unor insule din grupul Antilelor ar avea origine semită. Confruntarea de opinii în această chestiune rămîne, deocamdată, deschisă...

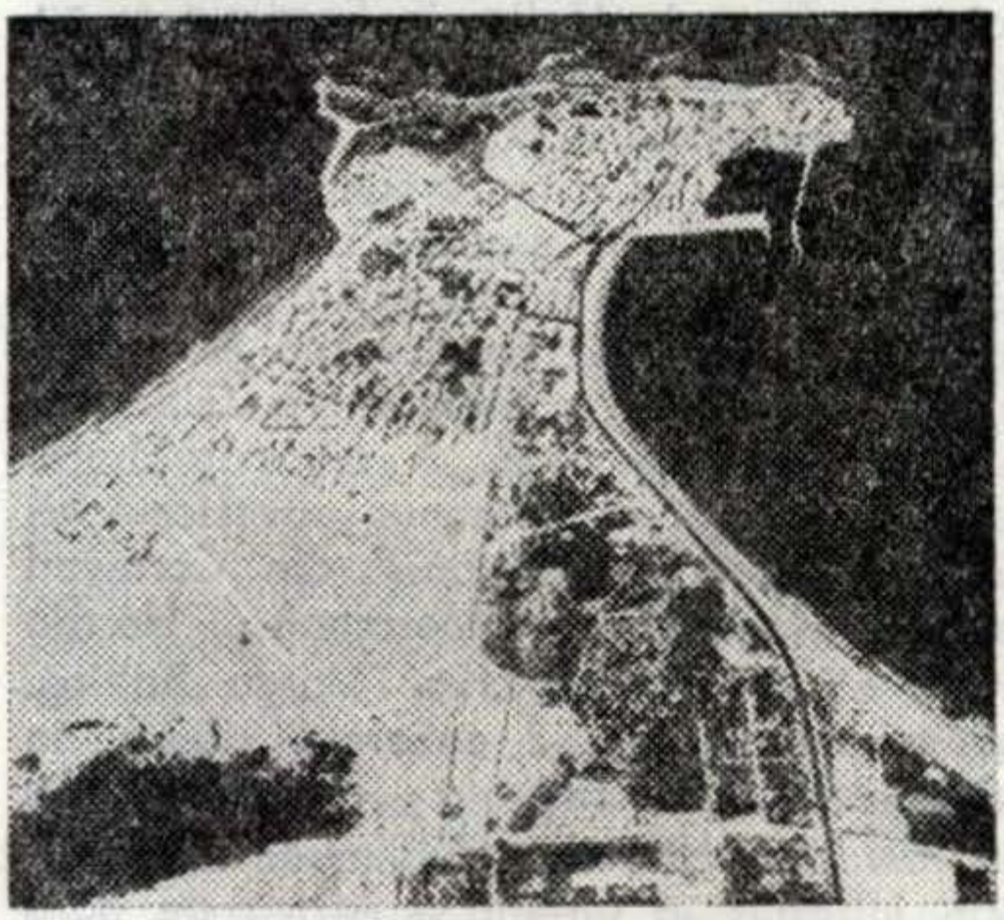

Cartagina — vedere aeriană. În centru insula pe care se afla comandamentul naval fenician

„FENICIENII OCCIDENTALI"

De la Gades, ruta de întoarcere spre Tyr și Sidon trecea de-a lungul coastei Maghrebului. Navigatorii tyrieni au acostat aici pentru prima oară în secolul al XII-lea î.e.n., înființînd comptuarul de la Utica, de care se serveau ca escală. Apoi, la începutul secolului al IX-lea (814), au întemeiat Cartagina, care a „înghițit" curînd și comptuarul Kambe, înființat ceva mai înainte de sidonieni.

Cartagina a devenit baza maritimă cea mai puternică a fenicienilor din Orient, pe liniile de comunicație ce uneau cele două bazine de la extremitățile Mediteranei, și un refugiu pentru bogățiile acumulate la Tyr,

Chip sculptat pe un sarcofag egiptean (secolul V î.e.n.)

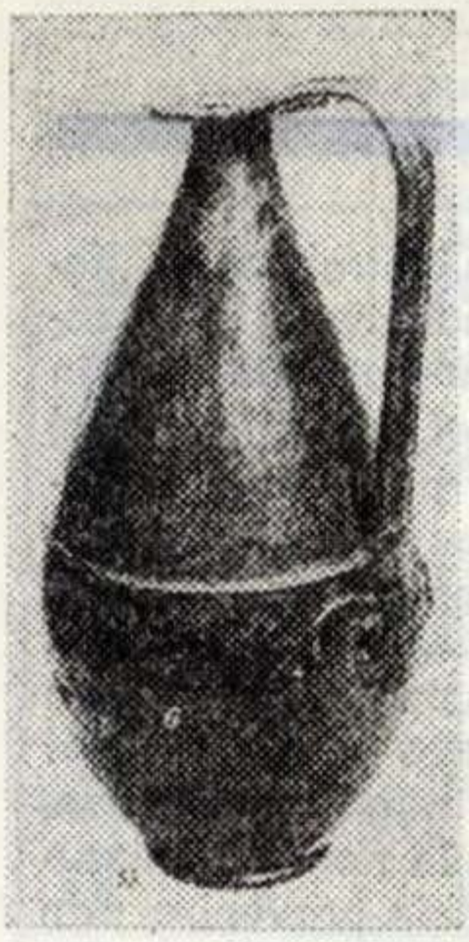

Vas de bronz fenician

Ruinele unui templu roman la Balbeck, clădit pe soclul unui templu fenician

care începuse să fie amenințat de vecini, mai ales de asirieni.

Colonizarea țărmului Tunisiei de azi a luat proporții mari. Coloniștii fenicieni au adus cu ei aici scrierea, arta construirii corăbiilor, concepțiile urbanistice, secretul meșteșugurilor (prelucrarea metalelor, confecționarea textilelor, producerea purpurei etc.), punînd astfel bazele înfloririi rapide unei noi cetăți, care a devenit centrul colonizării feniciene în Africa de nord, „fenicienii occidentali" substituindu-se în cele din urmă predecesorilor lor „orientali" în bazinul occidental al Mediteranei. Ei au asimilat repede populația autohtonă și și-au creat un puternic hinterland agricol, unde predomina marea proprietate funciară bazată pe munca sclavilor.

Maeștri în construcții portuare, ei au construit la Cartagina un port militar circular, avînd în centrul bazinului o insulă pe care se afla clădirea amiralității, de pe turnul căreia, printr-un sistem ingenios de semnalizare sonoră și prin oglinzi reflectoare, se transmiteau indicații și ordine comandanților de corăbii. Portul comercial, dotat cu cheiuri bune, cu magazii și antrepozite, putea adăposti un mare număr de corăbii.

Cartagina era o republică oligarhică, puterea aflîndu-se în mîinile aristocrației funciare, a marilor bogătași și armatori. Dacă în relațiile cu alții fenicienii „orientali" preferau compromisul prudent, învoiala comercială, recurgînd la forță numai în cazuri favorabile pentru ei (și-au împărțit „sferele de influență" cu grecii în Cipru și Sicilia), abținîndu-se de la ciocniri, urmașii lor „occidentali" și-au creat de la început o forță militară bazată pe mercenari, pentru a-și susține expansiunea comercială. Ei au cucerit de la greci poziții în Sicilia, s-au instalat cu forța în Malta, în Sardinia și au întemeiat o bază navală în Ibiza (Baleare).

În pragul secolului al V-lea î.e.n., cartaginezii au întreprins o mare campanie de călătorii în Atlantic. O escadră comandată de Himilcon a fost trimisă în căutarea chihlimbarului pe țărmurile nordice ale Atlanticului. El a trecut prin strîmtoarea Gibraltar și a pornit spre nord. A ajuns probabil departe, pentru că Aviennus povestește că i-ar fi întîlnit pe „bretonii" din Cornwall sau pe „venetii" din Morbihan ; Herren crede că ar fi atins chiar Marea Baltică. Schliemann, analizînd colierele găsite în mormintele feniciene, a descoperit că au fost executate din chihlimbar de Baltica, introdus în Orient și Africa de nord de către cartaginezi.

În goana lor după aur, cartaginezii au organizat în primul sfert al secolului al V-lea î.e.n. o mare expediție maritimă, care a intrat în istorie sub denumirea „Periplul lui Hannon" și despre care ne-a rămas o relatare grecească anonimă. Amiralul Hannon a trecut și el dincolo de Coloanele lui Hercule, dar a luat-o spre sud, de-a lungul țărmului african. Puternica escadră, care îmbarcase 3 000 de oameni, avea un obiectiv secret — căutarea aurului. Unii specialiști, mai rezervați, pretind că nu a depășit coasta Marocului, alții, mai entuziaști, susțin că a ajuns pînă în Camerun. Cei mai mulți sînt de părere că a atins gurile fluviului Senegal, unde a schimbat mărfurile pe care le avea la bord cu aur, recurgînd, după un vechi obicei fenician, la trocul „mut" de la distanță.

Drumul străbătut de Hannon în „periplul" său a fost reluat abia după peste două milenii de către portughezi.

Extraordinara expansiune feniciană era îndreptată exclusiv „peste mări". Interesul lor pentru continentul asiatic s-a limitat la regiunea din imediata vecinătate. Nu au urmărit crearea unui imperiu, neavînd forță suficientă și mulțumindu-se cu avantajele, de loc neglijabile, ale traficului comercial.

Comerțul internațional al Feniciei a contribuit nu numai la intensificarea schimburilor economice în lumea de atunci, ci și la vehicularea activă a valorilor civilizației sale și ale altor țări din Orient, în bazinul mediteranean, transmițînd marile lor achiziții popoarelor ce se ridicau pe aceste meleaguri.

LOC DE RĂSCRUCE A VECHILOR TRADIȚII

Cetățile feniciene erau în același timp adevărate centre spirituale, în care se încrucișau diversele curente ale culturii antice. Influențe egiptene, myceniene, asiriene, hittite și grecești și-au pus amprenta asupra culturii și artelor de aici, nu pe calea unor simple împrumuturi și imitații, ci prin asimilări creatoare, care au imprimat culturii feniciene o puternică originalitate.

Reconstituirea culturii feniciene prezintă destule dificultăți. Primele sale monumente aparțin mileniului al III-lea î.e.n. : bronzurile frumos lucrate de la Byblos și piesele de fildeș găsite la Ugarit (Ras Șamra).

Cetățile au cunoscut de timpuriu o remarcabilă dezvoltare urbanistică. Erau construite după planuri de sistematizare bine gîndite, aveau străzi drepte, apeducte, canalizări, case cu etaj, executate din piatră dreptunghiulară, cu băi și curți interioare (mai ales cele ale cetățenilor cu stare). Dispuneau de arhitecți și constructori talentați, de muncitori și meșteri foarte pricepuți, care erau adesea angajați să execute lucrări și în alte țări. La construcția celebrului templu al regelui Solomon de la Ierusalim au lucrat fenicieni.

Cultul morților era de origine egipteană. Morții erau îmbălsămați și îngropați în morminte somptuoase în care se puneau diverse obiecte de preț ale defuncților. S-au păstrat cavouri și sarcofage executate cu multă artă. Celebrul sarcofag al regelui Ahiram din Byblos (sec. XIII î.e.n.) este un exemplu al sintezei feniciene a tradițiilor artistice din Orientul antic. Basoreliefurile feniciene sînt numeroase și atestă o ruptură cu convențiile egiptene și mesopotamiene. Din epoca regelui Ahiram s-au păstrat numeroase statuete, identificate la Byblos. Înalte de 10—20 cm, ele sînt executate dintr-un aliaj de fier și bronz ; judecînd după unele urme, se pare că erau acoperite cu folii de aur. Sînt de inspirație laică, reprezentînd probabil oșteni cu tunici scurte și drepte (slujitorii cultului purtau tunici lungi).

Meșteșugurile artistice au cunoscut, de asemenea, o intensă dezvoltare. Pumnalul cu teacă de aur, cutiile din obsidiană cu cercuri de aur, pandantivele găsite la Byblos, colierele, brățările, pieptarele și obiectele cu caracter utilitar, găsite în diverse localități unde a avut loc expansiunea tyro-sidoniană, sînt mărturii ale unei sensibilități artistice deosebite și ale unui gust rafinat.

Este neîndoielnic că acești navigatori iscusiți aveau cunoștințe solide de astronomie, deși un aport original nu a fost confirmat documentar.

Marea lor realizare în domeniul culturii rămîne însă alfabetul, ai cărui inventatori sînt. Nevoile comerțului au impus înlocuirea scrierii hieroglifice, complicată și greoaie cu alta mai simplă, accesibilă nu numai scribilor profesioniști.

Alfabetul fenician, în care e întocmit epitaful de pe sarcofagul lui Ahiram, este compus din 22 de consoane. El s-a format treptat, derivînd din scrierea mai veche, semisilabică și semialfabetică, intermediară între hieroglifele egiptene și semnele alfabetice feniciene.

Leagăn al alfabetului, este greu de presupus ca Fenicia să nu fi avut o literatură beletristică și științifică. Inscripțiile de la Ras Șamra au permis identificarea unor poeme mitologice. Dar în ciclurile legendelor epice, despre regele Keret și despre Danel, nu s-a păstrat sau nu a fost identificat pînă azi nici un alt monument literar concludent.

Aflate la intersecția marilor civilizații ale Orientului antic, cetățile feniciene și mai cu seamă Sidonul au cultivat, desigur, și filozofia și științele. Se citează numele lui Boethos din Sidon, ca autor al unui tratat despre natura sufletului. Se crede că aici a existat și o celebră școală de matematică de inspirație pitagoreică.

Mărturiile documentare fragmentare sau diversele ipoteze nu permit decît o reconstituire parțială a imaginii vieții cultural-artistice din înfloritoarele cetăți de pe platforma libaneză. Progresele contemporane ale arheologiei vor aduce, desigur, lumini noi asupra acestui capitol al istoriei culturii.

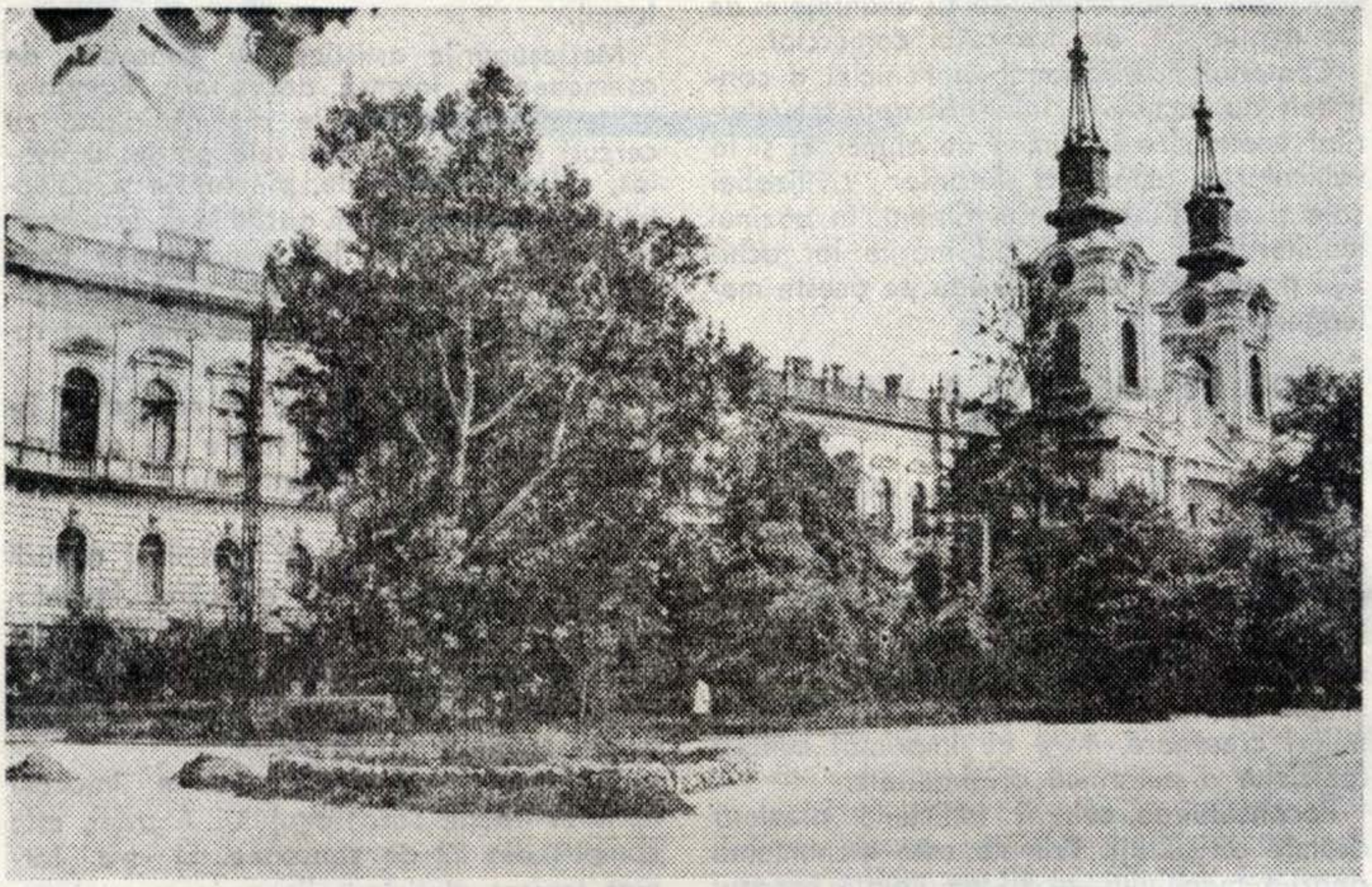

Sremski Karlovci — Palatul Mitropoliei

TEZAUR ARHIVISTIC

Prof. dr. RADU FLORA
Universitatea din Belgrad

Situat la poalele munților Fruska Gora, orașul Sremski Karlovci (Karlowitz), unde s-a încheiat celebra pace din 1699 între Imperiul otoman și membrii Ligii Sfinte (Austria, Polonia, Veneția), mai are și o altă însemnătate : aceea de a fi fost reședința unei mitropolii autocefale, important centru cultural și politic, care a lăsat o amprentă aparte în viața românilor din Banat și Ardeal.

Mitropolia autocefală de la Sremski Karlovci a exercitat o mare autoritate în cauzele și demersurile făcute la Viena privind treburile sîrbești și apoi în bună parte cele românești de pe tot întinsul Imperiului habsburgic. Ca o reacție împotriva politicii de catolicizare și de unitarizare a Habsburgilor, biserica ortodoxă din Ardeal și Banat a căutat întărirea legăturilor cu mitropolia de la Sremski Karlovci, sub a cărei jurisdicție va trece și va rămîne pînă imediat după revoluția de la 1848, cînd în noile condiții create se produce despărțirea ierarhică a bisericii ortodoxe române din Transilvania de mitropolia sîrbească.

Pentru studierea acestor relații, cristalizate în toată complexitatea lor în perioada

de un secol și jumătate de convietuire ierarhică sîrbo-română, cu o putere extraordinară de transpunere, atît pe plan școlar cît și în general pe plan cultural, ne stă azi la dispoziție un enorm material documentar, depozitat în arhivele fostei mitropolii de la Sremski Karlovci, cu un fond total care depășește cifra de 1 300 000 de documente scrise, în diverse limbi, printre care și în limba română.

Acest fond este cel mai bogat tezaur care poate servi la reconstituirea trecutului acestor locuri, fiindcă toate episcopiile aflate sub jurisdicția mitropoliei de la Sremski Karlovci trimiteau corespondențele și documentele originale aici.

Tot la Sremski Karlovci sînt păstrate o serie de diplome, patente și hrisoave aparținînd atît domnitorilor locali cît și unor domnitori români, adresate unor mănăstiri, episcopii și mitropolii. O valoare excepțională prezintă documentele domnitorilor sîrbi și actele imperiale care reglementează poziția populației sîrbe și de alte naționalități de credință ortodoxă, printre care și românii.

Unele documente ale acestor arhive cuprind date semnificative privind istoria românilor din fostul Imperiu habsburgic.

Fondul de documente al arhivelor a avut de suferit foarte mult, mai ales în timpul războaielor, cînd era transferat în diverse locuri, la Buda, la Belgrad sau la mănăstiri izolate, pierderile cele mai mari producîndu-se în timpul ultimului război mondial, cînd o serie de acte au fost distruse, iar cele care prezentau o valoare deosebită au fost trimise în Germania.

În zilele noastre, arhivele mitropolitane din Sremski Karlovci au trecut sub egida statului iugoslav, care le-a încredințat, spre selecție și cercetare, oamenilor de știință.

Cele mai vechi documente datează din secolul al XVII-lea, numărul lor crescînd cu cît ne apropiem de veacul nostru. Înainte existau aici și documente mult mai vechi, din secolul al XIV-lea, ca hrisoave ale domnitorilor sîrbi Ștefan Uroș al III-lea Milutin și Ștefan Dușan, precum și unele hrisoave ale domnitorilor români, din nefericire pierdute, printre care actele de danie ale lui Vasile Lupu (1613), Duca-Vodă (1675) și Șerban Cantacuzino, toate către mănăstirea Mileševo.

S-au păstrat doar un document emis de principele Ardealului Gheorghe Rakoczy al II-lea, hrisovul lui Constantin Brîncoveanu din 1701 către mănăstirea Rakovica și copia documentului lui Radu Leon din 1665 către mănăstirea Mileševo.

În afara acestora, mai există în depozitele arhivelor documente numeroase care se referă la români, deoarece toate

Dimitrie Țichindeal (portret de Sava Petrovici, 1815)

eparhiile subordonate mitropoliei din Sremski Karlovci, inclusiv cele românești, își trimiteau rapoartele de activitate aici, unde se dezbăteau, de asemenea, și pricinile de arbitraj.

Informațiile prețioase referitoare la o serie de figuri proeminente culturale și politice din Banat și Ardeal, ca Grigore Obradovici, Dimitrie Țichindeal, Constantin Diaconovici-Loga, Andrei Șaguna, cu amănunte care surprind aspecte din activitatea și viața lor, documentele privind școlile românești, mai ales cele din secolul al XIX-lea, plîngerile și atestatele, unele scrise în limba română, ale preoților și învățătorilor bănățeni și ardeleni, scrisorile și cererile particulare ale minerilor, precum și deciziile și alte acte oficiale semnate de mitropoliți sau de episcopii subordonați, care rezolvau multe chestiuni ce implicau pe români, constituie o bogăție aparte a acestui imens tezaur arhivistic.

Iată numai unele din aspectele documentației, suficiente pentru a demonstra importanța capitală a fondurilor din arhivele fostei mitropolii din Sremski Karlovci, în studierea unor aspecte ale istoriei românilor din acele părți și a relațiilor româno-sîrbe din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

magazin istoric

memento

noiembrie '69

● Liga muncii, organizație politică legală de masă, condusă de Partidul Comunist Român, a fost înființată în anul 1933, luna noiembrie.

● Cu 370 de ani în urmă, în luna noiembrie a anului 1599, voievodul Mihai Viteazul intra în Alba Iulia, moment important al primei unificări politice a teritoriului românesc într-un singur stat centralizat.

● Primul număr al gazetei săptămînale „Muncitorul", al cărei subtitlu era „Organ al partidei muncitorilor", a apărut la Iași în ziua de 1 noiembrie 1887.

● Fruntaș al Școlii Ardelene, istoricul și filologul Gheorghe Șincai, autorul lucrării **Hronica românilor și a mai multor neamuri**, a încetat din viață în ziua de 2 noiembrie 1816.

● Se împlinesc, la 2 noiembrie, 100 de ani de la nașterea poetei Iulia Hasdeu (moartă în 1888).

● Partidul Comunist din Austria a fost întemeiat în ziua de 3 noiembrie 1918.

● 4 noiembrie 1923 : crearea Partidului Comunist din Norvegia.

● Acum un sfert de veac — 5 noiembrie 1944 — a apărut primul număr al ziarului „Scînteia tineretului", organ central al U.T.C.

● 7 Noiembrie — ziua aniversării Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. **„Revoluția din Octombrie — strălucită încununare a luptei revoluționare pline de abnegație, a proletariatului, a maselor muncitoare din Rusia, sub conducerea încercată a Partidului Comunist făurit de Lenin — a inaugurat o eră nouă în istoria universală, era ridicării unor uriașe forțe revoluționare de pe toate continentele la lupta pentru lichidarea exploatării omului de către om, pentru adînci prefaceri înnoitoare în organizarea societății, pentru afirmarea socialismului pe scară mondială.**

Ca rezultat al Revoluției din Octombrie, a fost făurit primul stat al muncitorilor și țăranilor, s-a construit noua orînduire socială pe a șasea parte a globului pămîntesc" (Nicolae Ceaușescu).

● Istoricul român Dimitrie Onciul s-a născut în ziua de 7 noiembrie 1856.

● La 7 noiembrie 1877, trupele româno-ruse învîng pe turci la Rahova, iar la 23 noiembrie are loc capitularea Plevnei, încheindu-se astfel cea mai grea etapă a războiului de la 1877.

● Mihai Gh. Bujor, militant de frunte al mișcării muncitorești din România, s-a născut la 8 noiembrie 1881.

● În timpul cutremurului din noaptea de 9 spre 10 noiembrie a anului 1940, sub zidurile Doftanei a murit Ilie Pintilie, fruntaș al mișcării muncitorești din țara noastră, împreună cu alți 14 luptători comuniști și antifasciști.

● Partidul Comunist din Danemarca s-a constituit acum o jumătate de secol, în ziua de 9 noiembrie 1919.

● Jan Șverma, militant al mișcării muncitorești cehoslovace, erou național al Cehoslovaciei a murit la 10 noiembrie 1944.

● 11 noiembrie 1918 : sfîrșitul primului război mondial ; Germania învinsă semna armistițiul în pădurea Compiègne.

● Întemeietor al învățămîntului în limba română din Moldova și unul dintre fondatorii Academiei Mihăilene, Gheorghe Asachi, cărturar umanist și scriitor român, a încetat din viață cu un secol în urmă, în ziua de 12 noiembrie.

● Maria Cuțarida-Crătunescu, prima femeie medic din România, organizatoarea celor dintîi leagăne pentru copii, luptătoare pentru emanciparea femeii, a murit acum o jumătate de secol, la 16 noiembrie 1919.

● Se împlinesc 100 de ani — 17 noiembrie 1869 — de la inaugurarea Canalului de Suez.

● Istoric, arheolog și scriitor român, Grigore Tocilescu a murit în ziua de 17 noiembrie 1909.

● Autorul poemului antidinastic „1907", scriitorul Alexandru Vlahuță s-a stins din viață la 19 noiembrie 1919.

● În ziua de 20 noiembrie 1945 a început la Nürnberg procesul împotriva principalilor criminali de război hitleriști, judecați de către Tribunalul Militar Internațional, înființat prin acordul de la Londra dintre U.R.S.S., S.U.A, Anglia și Franța.

● Au trecut 275 de ani de la nașterea, la 21 noiembrie 1694, a marelui gînditor și scriitor iluminist francez François-Marie Arouet — cunoscut sub numele de Voltaire (mort în 1778).

● În ziua de 26 noiembrie 1476, domnitorul Vlad Țepeș își începea cea de-a doua domnie. **„Marțea trecută — spune o cronică — întreaga Țară Românească, în chip unanim, l-a așezat pe Dracula [...] ca domn al ei, cu mare cinste".**

● 26 noiembrie 1924 : proclamarea Republicii Populare Mongole.

● La 28 noiembrie 1940, o bandă înarmată de legionari a asasinat în mod bestial în pădurea Strejnic pe marele istoric Nicolae Iorga.

● 28 noiembrie 1820 : s-a născut Friedrich Engels.

● În ziua de 29 noiembrie 1945 a fost proclamată Republica Populară Federativă Iugoslavia (din 1963 Republica Socialistă Federativă Iugoslavia).

● Se împlinesc, la 29 noiembrie, 25 de ani de la eliberarea Albaniei de sub jugul cotropitorilor fasciști.

● Militant de seamă al mișcării muncitorești ungare și internaționale, Béla Kun a încetat din viață în ziua de 30 noiembrie 1939.

Portretele ctitorilor. Frescă din biserica de la Snagov, 1563 (Snagovul și tainele lui, pag. 42)

Panaghiarul de la Snagov, 1490—1491 (Snagovul și tainele lui, pag. 42)

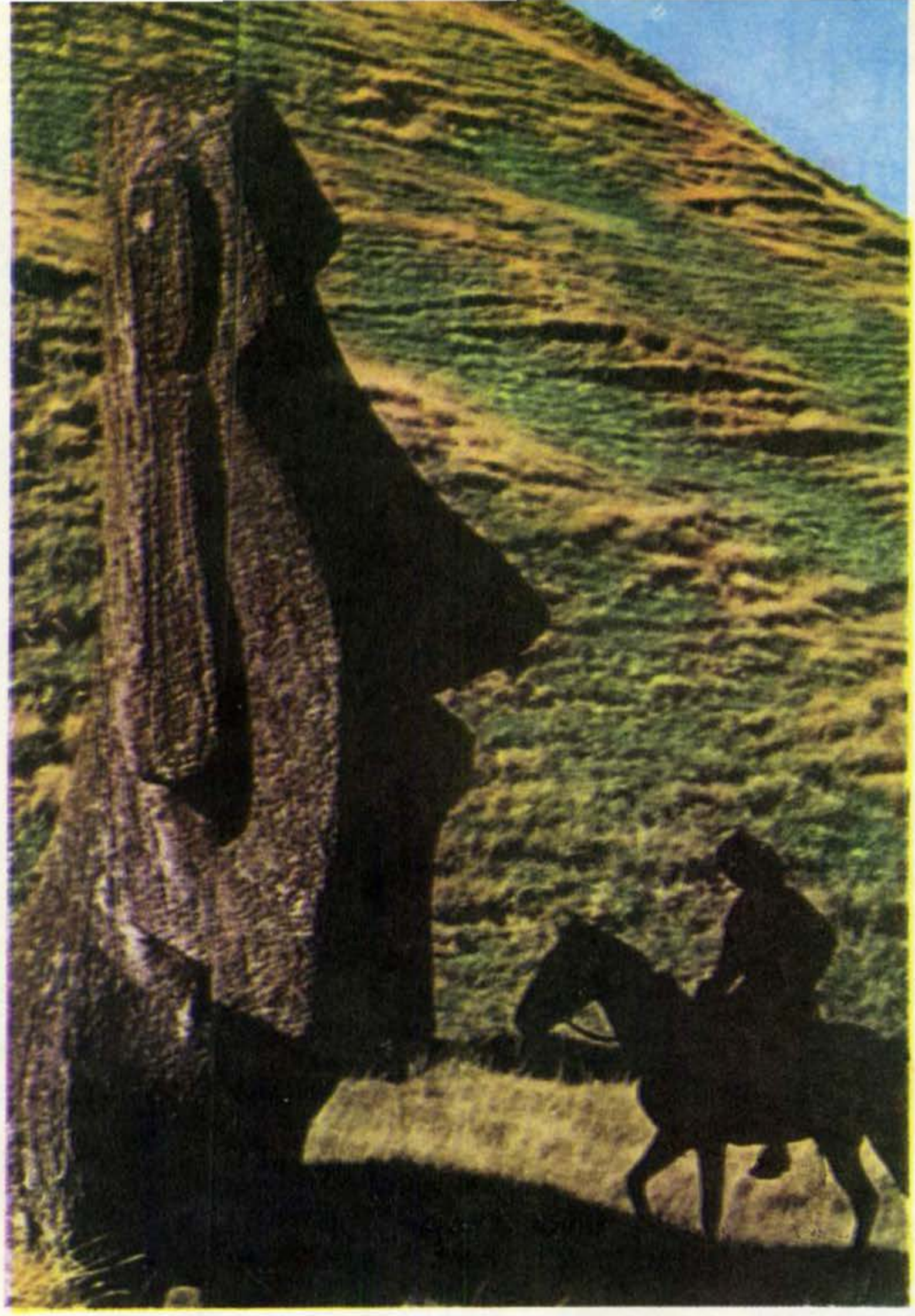

Unul din uriaşii de piatră cu „urechile lungi" din Insula Ra-pa-Nui

Grup de statui cu urechile scurte. (A existat Pacifida? pag. 14)

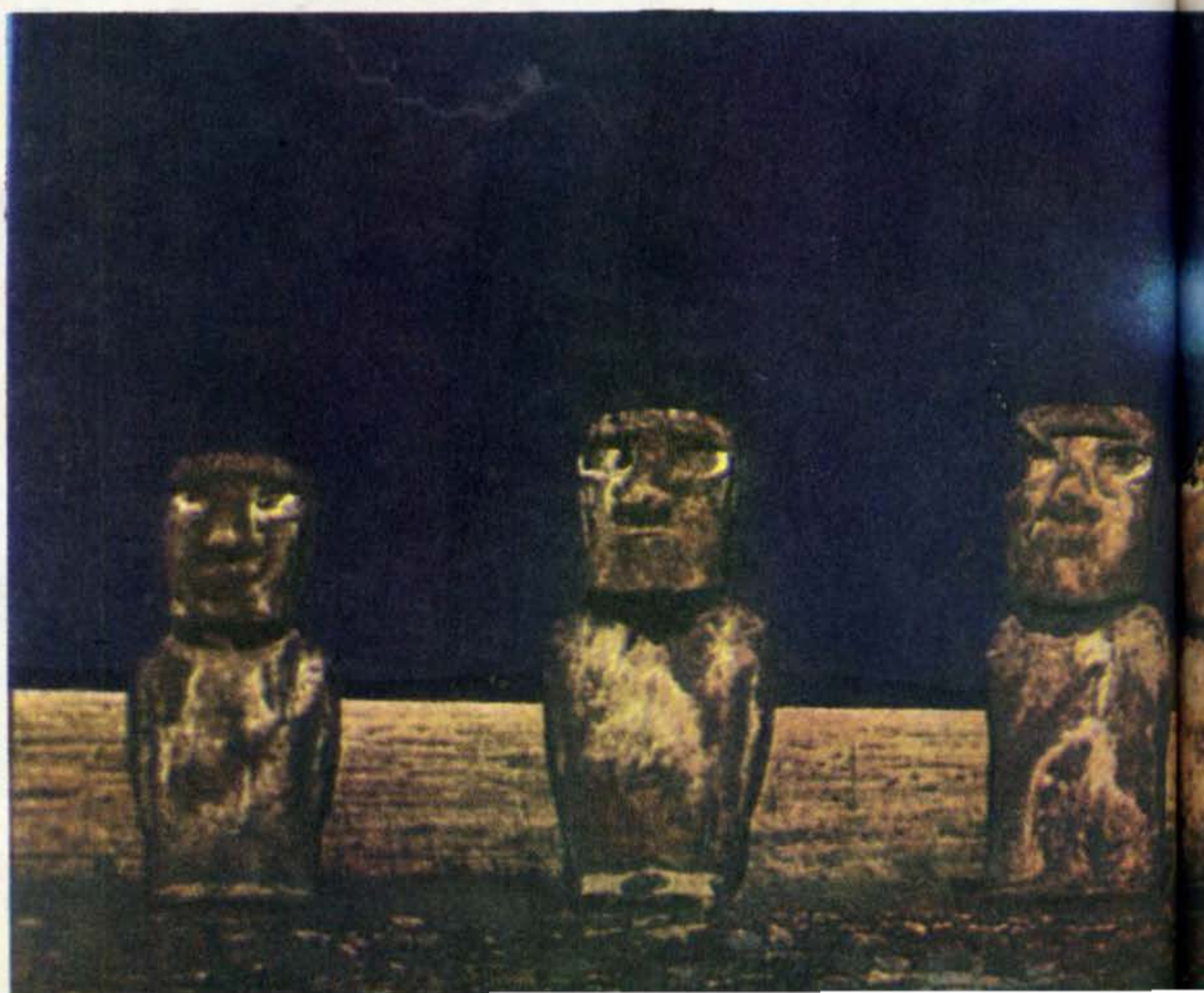

Desene incizate pe o stîncă din Rapa-Nui reprezentînd pasărea marină — fregata

Tabletă kohau rongo-rongo aflată la Muzeul de Arheologie din New-York

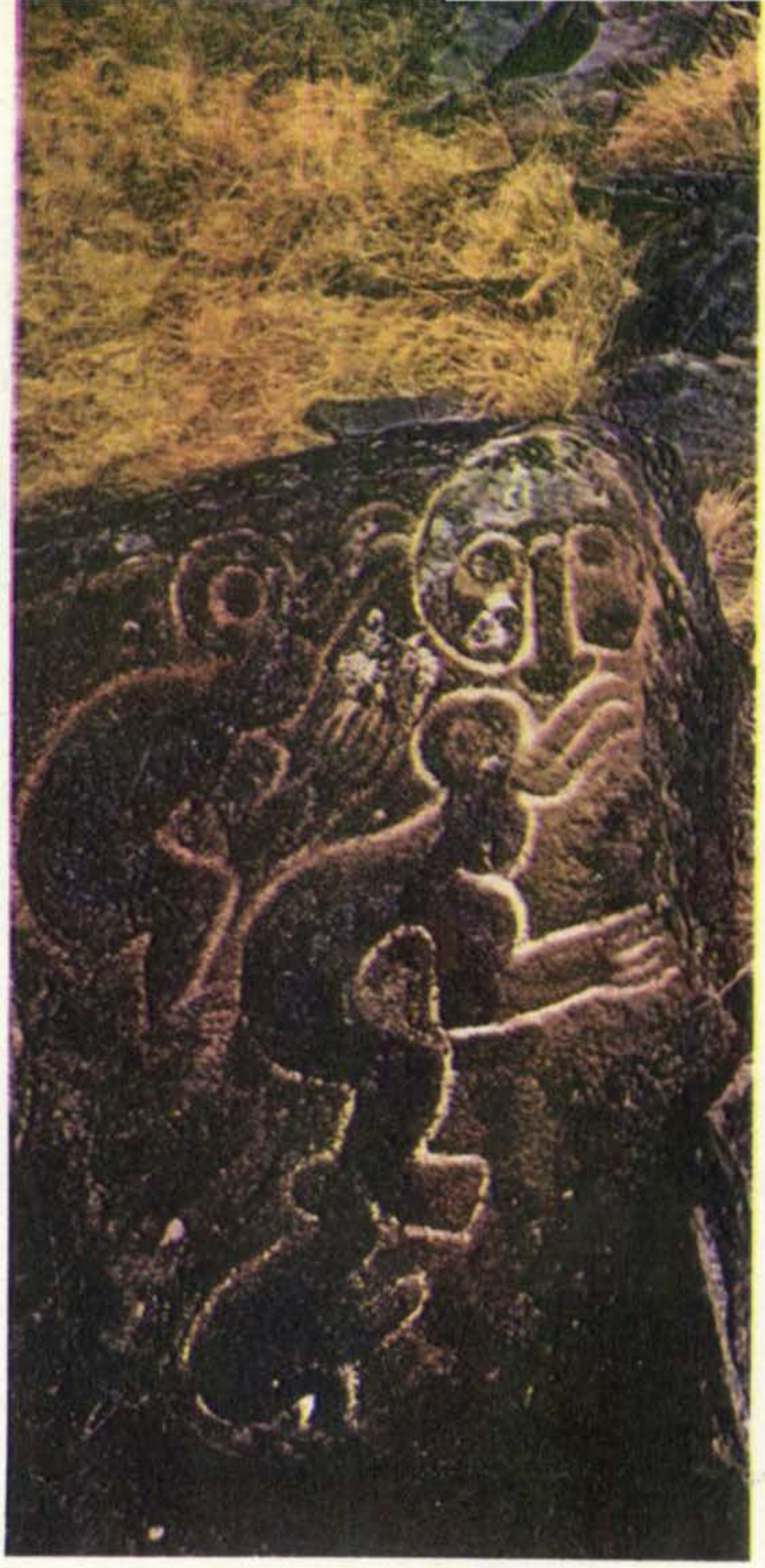

Ostrovul vechii mănăstiri de la Snagov (Snagovul și tainele lui, pag. 42)

Semnificații istorice ale numelui poporului și țării noastre

Țărancă în port popular. Gravură de epocă

EUGEN STĂNESCU

În istoria medievală numele poporului român și al țării sale încorporează într-un singur simbol ceea ce a fost înaintea conștiinței naționale, anume conștiința de neam, **formă fundamentală a conștiinței sociale în evul mediu românesc. Unitară și omogenă, conștiința de neam la români se prezintă sub trei forme caracteristice: conștiința unității de neam și de limbă, ilustrată prin însuși numele poporului:** român, **considerat în evoluția sensurilor sale, conștiința unității teritoriale, ilustrată de numele țării:** România; **și conștiința obîrșiei comune, ilustrată de echivalența dintre** romanus **și** român. **De aceea, pe drept cuvînt se poate spune că a trasa istoria termenilor** român — România — romanus **înseamnă a reconstitui universul mental și psihic al unui popor, prin modalitatea terminologică de a exprima conștiința sa de neam, mai ales într-un anumit răstimp istoric. Studiind cînd, cît timp și cum au loc acele prefaceri prin care conștiința de neam anticipă conștiința națională, oglindind astfel formarea însăși a națiunii, utilizăm ceea ce s-ar putea numi** analiza terminologică **a formării conștiinței naționale și națiunii la români, prin examinarea genezei principalilor termeni, care pînă la urmă o vor exprima definitiv *.**

* Seria acestor încercări, pe care revista „Magazin istoric" are bunăvoința să le publice, reprezintă rezultatele, sub formă rezumată, a unor cercetări din ultimii ani și care se vor concretiza într-o lucrare în curs de pregătire, intitulată *Premisele medievale ale conștiinței naționale românești. Cercetări istorice cu privire la numele poporului și țării în veacurile XV—XVII.* Unele studii pregătitoare tratînd această problemă au apărut în ultimii ani, și anume în „Studii" 5/1964, 6/1968, 2/1969, precum și în volumul *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, p. 237—254.

Cele trei semnificații ale numelui

Să vedem în primul rînd ce se poate desprinde din modul în care era folosit numele propriu și „intern" al poporului : **român** (generalizat adesea sub forma fonetică de **rumân).** Numele propriu al poporului român are trei semnificații principale și anume : 1) semnificația etnico-unitară ; 2) semnificația etnică regională ; 3) semnificația etnico-socială. În acest sens, nu este lipsită de importanță cronologia apariției în izvoare a celor trei semnificații ale termenului de **român.** Semnificația etnico-unitară apare pentru întîia dată la 13 martie 1489, într-un act al cancelariei lui Ștefan cel Mare, prin care o delimitare de moșie precizează ceea ce aparține lui „Bodea Rumânul", spre deosebire de „Bodea Sîrbul". Semnificația etnico-regională apare sub forma numelui statului feudal dintre Carpați și Dunăre **Țara Românească,** în faimoasa scrisoare din 1521 a boierului Neacșu, ca nuanța delimitării de sine stătătoare a acestui stat de celelalte state vecine. Semnificația etnico-socială, cînd **român** (de fapt **rumân**) înseamnă țăranul căzut în aservire, apare pentru întîia dată într-un act din 4 iulie 1572. (Istoricul termenului de **român** nu poate fi surprins înainte de sfîrșitul veacului al XV-lea, deoarece nu-l întîlnim decît în măsura în care cuvintele românești încep să pătrundă în actele de cancelarie în limba slavă, și mai ales o dată cu apariția scrisului în limba română. Istoria termenului de **român** este însă cu mult mai veche și, fără nici o îndoială, termeni din texte în limbi străine, ca **romanus** și **valahus,** într-un anumit context, au însemnat întotdeauna **român.**

Existența acestor intervale în apariția celor trei semnificații ale termenului de **român** nu este întîmplătoare. Ceea ce este mai general și mai puțin particular a fost anterior în timp și, ca atare, acest termen a denumit cu un sens unitar mai întîi întreg poporul, apoi acestui sens i s-a adăugat cel privitor la locuitorii țării dintre Carpați și Dunăre, denumită **Țara Românească** și numai mai tîrziu s-a întregit cu al treilea sens, denumind o sferă și mai restrînsă, o parte a societății românești dintre Carpați și Dunăre. Cu toată evoluția lor cronologică nesimultană, cele trei semnificații diferite reflectă dezvoltarea conștiinței de neam a întregului popor român. Iată ceea ce dorim să punem în lumină în cele ce urmează.

„...un alt nume ei înșiși nu au primit între dînșii niciodată"

Termenul de **român** are o semnificație etnico-unitară în izvoare de toate categoriile. Împotriva vicisitudinilor istorice și a împărțirii teritoriului românesc în trei țări diferite, trăind chiar sub stăpîniri diferite, locuitorii acestor țări indiferent de denumirea pe care au avut-o, **Țara Românească** sau **Țara Muntenească, Moldova, Ardeal** sau **Transilvania,** nu s-au numit numai regional, ci întotdeauna și unitar : **români.**

Semnificative în acest sens sînt unele pasaje din marile cronici muntene, ca în **Letopisețul Cantacuzinesc,** unde semnificația etnico-unitară este evidentă și legată de obîrșia poporului român, cînd se vorbește despre **„rumânii care s-au despărțit de la Romani".** În **Istoria Domnilor Țării Românești** (și anume în prima parte a acesteia) se subliniază că acest termen e folosit nu numai pentru locuitorii Țării Românești, ci și pentru cei din celelalte două țări, ca în cazuri de felul acestora : **„Se gătiră turci, tătari și domnii românești să meargă în Ardeal"** sau, indicînd dislocarea unor forțe militare pe întreg teritoriul celor trei țări române, se precizează **„...pen [...] țările românești..."**, ca și în altă parte : **„Deci domnii rumâni amîndoi, craiul unguresc [...] toți s-au împreunat la Beligradul turcesc".** Este deci limpede că pentru mentalitatea pe care o reprezentau autorii cronicilor muntene, **român-românesc** nu se reducea numai la **Țara Românească.**

În marile cronici moldovene, semnificația etnico-unitară apare clar încă la Grigore Ureche, cînd spune : **„Rumânii, cîți se află lăcuitori în țara ungurească și la Ardeal și la Maramoruș, de la un loc sînt cu moldovenii și tot de la Rîm se trag".** Miron Costin, în fundamentala expunere de idei din scrierea numită **De Neamul Moldovenilor,** sublinia folosul metodei terminologice în argumentarea pe care o susținea, căci iată-l ce scrie, într-o factură surprinzător de modernă : **„Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat din Traian este român sau romanus, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna [...] rumân este un nume schimbat în curgerea anilor din roman [...] un alt nume ei înșiși nu au primit între dînșii niciodată".**

Dar e deosebit de important faptul că în Moldova semnificația etnico-unitară nu apare numai în scrierile literare, în cronici, ci și în documente. Acesta e cazul mai ales al actelor întocmite de cîrmuirile unor orașe în care, pe lîngă populație românească exista, organizată administrativ, și o populație străină. O scrisoare din 1593—1597 a sucevenilor către bistrițeni, începea în felul următor : **„Scris-am adecî noi, birăul cel rumânesc și cu cel armenesc cu 22 de pîrgari de la uraș de la Suceav..."** Că aceasta nu este o excepție se vede din faptul că, la 5 august 1670, botoșănenii

Țăran român. Gravură de Bazin

scriau în chip asemănător : **„Adecă noi tîrgoveții, rumâni și armeni de trăg de Botășeni mărturisim noi cu această scrisoare a noastră...“** De altfel, încă pe la 1588 un orășean moldovean semna o chitanță între diferite nume de străini cu numele de **„Nicolae Românul“** și nu altfel. Înseamnă aceasta că în împrejurări, destul de frecvente, moldovenii își spuneau **români,** pentru că în chip evident se simțeau parte a întregului popor. De aceea nu poate decît să confirme cele arătate mai înainte, faptul că prima tipăritură moldovenească **Cazania** Mitropolitului Varlaam din 1643 nu s-a intitulat **Carte moldovenească,** ci **Carte românească de învățătură [...] den limba sloveneasc㠄 pre limba romenească de Varlaam Mitropolitul...**

Tipăriturile românești din Transilvania, cele din veacul al XVI-lea ca și cele din veacul al XVII-lea, confirmă și ele cele spuse pînă acum. În **Psaltirea** lui Coresi din 1570, meșterul tipograf spunea următoarele : **„...eu, diaconul Coresi, diacă văzui că mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi rumânii n-aveam“.** Ca atare, pentru cărturarii români din Ardeal, ca și pentru cei din Țara Românească și Moldova, semnificația etnico-unitară a termenului de **român** era neîndoielnică, de unde și tendința de a folosi termeni regionali ca munteni, moldoveni, ardeleni numai în împrejurări în care necesitatea cerea să fie subliniat localismul unor stări de lucruri sau de spirit.

Nu numai tipăriturile românești din Transilvania confirmă o astfel de concluzie, ci și cele din Țara Românească și Moldova. Dacă le adunăm pe toate la un loc și procedăm la o numărătoare, se poate constata că pentru perioada 1559—1588, unui număr de 11 tipărituri îi corespunde folosirea de 17 ori a termenului de **român-românesc ;** pentru 1639—1656, la 18 tipărituri — 29 cazuri de folosire a aceluiași termen ; pentru 1673—1687 și 1688—1689, la cîte 15 lucrări tipărite, cîte 37 de folosiri ale lui **român-românesc.** Rezultă că avem de-a face cu un proces nu numai de acumulare cantitativă, ci și de creștere calitativă, diferența fiind vădită între veacul al XVI-lea și veacul al XVII-lea, ca și între cele două jumătăți ale acestui din urmă veac.

Dacă ținem seama de ceea ce putem denumi contextul terminologic, ideile pe care le pune în circulație și le subliniază termenul de **român** urmăresc sublinierea unei anumite afirmări de **neam,** pentru promovarea culturii în rîndurile poporului prin lupta pentru biruința scrisului literar și a limbii vorbite în viața spirituală și publică. **Pravila de la Govora** din 1640 e justificată astfel de însăși pana domnului Țării Românești, Matei Basarab : **„...Socotit-am că mai toate limbile au carte pre limba lor ; cugetai [...] să scoț cestî carte, anume Pravilî pre limba rumâneascî...“**

Miron Costin pune clar în lumină faptul că circulația tot mai intensă a termenului oglindea acțiunea conștientă de luminare culturală : **„...Și nu numai aceasta, ci și alte dăscălii și învățături ar putea fi pre limba românească, de n-ar fi covîrșit veacul nostru acesta de acmu cu mare greutăți și să fie și spre învățături scripturii mai plecate a lăcuitorilor țării noastre voe...“**

De la sfîrșitul veacului al XV-lea pînă la sfîrșitul veacului al XVII-lea are loc, sub forma caracteristică a conștiinței unității de neam și de limbă, o intensificare a conștiinței de neam românesc, prin însăși frecvența folosirii numelui propriu al poporului.

Celelalte două semnificații — etnico-regională și etnico-socială — confirmă aceeași concluzie.

Aici, în „Țara Românească“

Firește că sensul etnico-regional are o anume nuanță juridico-politică, precizînd un fel de supușenie sau cetățenie a locuitorilor statului numit **Țara Românească.** Noțiunea unei astfel de supușenii sau cetățenii exista, căci în 1669, divanul dădea o hotărîre în care spunea despre un mare dregător : **„...că de cănd l-au cîștigat Dumnezeu, a fi lăcuitoriu și moșean aici, în Țara Românească...“** Că această nuanță juridico-politică putea fi subînțeleasă în termenul de **român,** se vede într-un act din 1631 : **„alta grecii care sîntu însurat în țar și-au luat rumăne și au moși...“,** unde **r u m ă n e** se diferențiază de **g r e c i,** desigur etnic, dar și juridico-politic. Asemenea precizări sînt

necesare, pentru că sensul etnico-regional include două valori, una etnică și cealaltă juridico-politică, aflate întotdeauna într-un anumit raport între ele.

Spre deosebire de marile cronici moldovenești, care preferă aproape în chip exclusiv să denumească statul dintre Carpați și Dunăre **Țara Muntenească,** refuzînd astfel acestei țări dreptul de a fi numai ea **Țara Românească,** marile cronici muntene folosesc concomitent termenii de **Țara Românească** și **Țara Muntenească.** Una din acestea și anume **Istoria Țării Românești de la 1290 la 1690 (Letopisețul Cantacuzinesc)**, face cu putință o analiză concludentă, fiind o compilație în care nu s-au sudat perfect părțile componente, astfel că scrieri aparținînd unor perioade istorice diferite au rămas uneori apropiate de forma inițială în corpul final al cronicii. Procedînd în consecință la numărătoarea termenilor de **muntean-muntenesc, Țara Muntenească,** respectiv **român-românesc, Țara Românească,** se înregistrează următorul rezultat. Dacă luăm în consideratie succesiunea perioadelor de la 1290 la 1601 (moartea lui Mihai Viteazul), de la 1601 la 1659 (răscoala lui Mihnea al III-lea), de la 1659 la 1690, constatăm că termenul **muntean-muntenesc** este de două ori mai puțin frecvent ca termenul **român-românesc,** care cunoaște o creștere de la 1 la 8, iar **Țara Muntenească,** în comparație cu **Țara Românească,** cunoaște în prima perioadă o frecvență egală, în vreme ce în celelalte două perioade frecvența e respectiv de aproape trei ori, și de peste cincisprezece ori mai scăzută. Și din această numărătoare rezultă diferența netă dintre veacul al XV-lea și veacul al XVI-lea și dintre cele două jumătăți ale acestui din urmă veac, cu concluzia unei creșteri indiscutabile de frecvență a termenilor **român-românesc** și **Țara Românească** în comparație cu termenii similari. Același rezultat îl dă și numărătoarea la care poate fi supusă partea întîia a cronicii intitulată **Istoriile Domnilor Țării Românești.** Se confirmă astfel pe plan terminologic o tendință continuă de îngrădire și depășire a mentalității regionale.

Ne putem întreba dacă uneori sensul regional, printr-un fel de ambiguitate, nu scoate la suprafață sensul general, ceea ce e vădit cînd cronicarul, deplîngînd situația grea creată de luptele dintre facțiunile boierești, spune că : **„...iaste pizmă și împărăchere între rumâni"** sau cînd, folosind expresia de **„neamul rumânesc"**, deplînge nenorocirile prin care acesta trebuie să treacă : **„care bine neamului rumânesc vrăjmașul diavolului n-au lăsat să-l umple".** Sau **„o mare ciudă, multe răutăți au făcut diavolul neamului rumânesc încă din ceputul lumii..."** Firește că în aceste exemple scriitorii se referă în primul rînd la românii dintre Carpați și Dunăre, pentru că istoria acestora e evocată, dar nu numai la aceștia.

O transformare terminologică semnificativă

În problema etnicului social **rumân** ca denumire a clasei țăranilor aserviți, deci ca parte a societății românești dintre Carpați și Dunăre — putem încerca să ajungem la o concluzie semnificativă folosind aceiași metodă ca și pînă acum, adică prin numărătoarea acestui termen. Dat fiind că **rumân,** noțiune de clasă socială, cuvînt românesc, e legat îndeobște de problemele stăpînirii pămîntului, vom lua în considerație numai actele de cancelarie în limba română și, dintre acestea, numai pe acelea care se referă la probleme funciare. În acest fel, vom constata că pentru anii 1571—1590, un singur act de acest fel include termenul cu semnificația dată, pentru anii 1591—1601 din 13 acte funciare — 3 conțin acest termen, deci un raport de 1/4, pentru 1601—1610 raportul se schimbă în 1/3, iar pînă la sfîrșitul primului sfert de veac se stabilizează la aproximativ 1/2, adică, din numărul de acte funciare în limba română mai mult de jumătate includ termenul de **rumân** cu semnificația socială. Rezultatele acestei numărători ne îndreptățesc să înregistrăm un proces de generalizare vădită, dar lentă. Aceasta arată că **rumân** cu sens social nu este o noțiune veche, ci una nouă.

Transformarea terminologică constatată în actele care se referă la probleme funciare, indiferent dacă sînt în limba română, slavă sau greacă, ne arată că nu este întîmplătoare, ci semnificativă, din punct de vedere cronologic, circulația termenului **român** cu sens de clasă socială. Cum anterior a avut loc o trecere de la etnicul general la etnicul regional desigur că s-a petrecut în această perioadă și o trecere de la etnicul regional la etnicul social. În acest caz avem de-a face cu două valori : o valoare etnică și o valoare socială. Aceasta din urmă fiind mai accentuată.

Ca să înțelegem de ce termenul de **român** a căpătat, începînd cu veacul al XVI-lea, și această semnificație, trebuie să ținem seama de împrejurările istorice ale vremii. Deceniile anterioare marii ridicări pentru independență și unitate, de sub conducerea lui Mihai Viteazul, compun o perioadă cînd mari primejdii pîndeau destinele poporului român. Prin agravarea continuă a exploatării economice, presiunea otomană începea să atingă tot mai mult însăși substanța țării, creîndu-se o situație de criză economică acută, care făcea tot mai dificilă desfășurarea unei vieți social-economice normale. Ascuțirea luptei de clasă, datorată prăbușirii gospodăriei țărănești și aservirii în masă a țărănimii libere, precum și frămîntările dinăuntrul clasei boierești, ilustrau pe deplin această stare de lucruri. La aceasta trebuie adăugate împrejurări care tindeau să modifice, dat fiind formele politice ale dominației otomane, fizionomia societății, prin

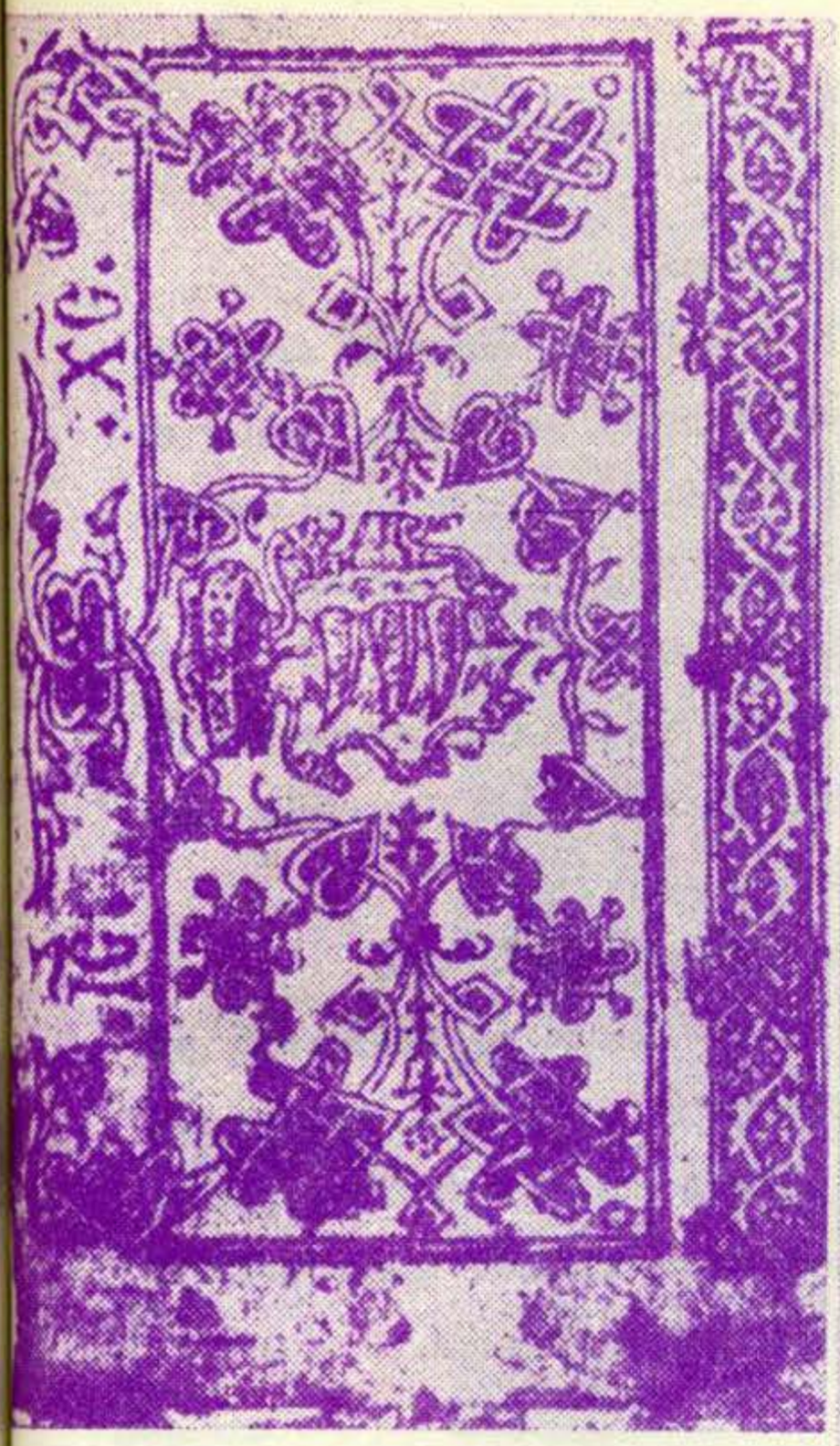

Motiv ornamental pe pagina de început a Paliei de la Orăștie

Varlaam își intitula Cazania *din 1643* Carte românească de învățătură

infiltrarea masivă a agenților Porții — în cea mai mare măsură elemente levantine.

Într-o asemenea situație, clasa țărănească, și anume cea mai mare parte a acesteia — țărănimea aservită —, era partea cea mai autohtonă, cea mai pămînteană a societății care înțelegea să reziste continuu și consecvent dominației otomane. Că această clasă socială s-a denumit pe sine după numele întregului popor este o dovadă de identificare proprie, recunoscută de către toată societatea, de poporul întreg, al cărui nume se considera îndrituită să-l poarte.

Ca atare, termenul de r o m â n **a avut de la început o semnificație etnico-unitară. Acesteia i s-au adăugat, probabil în împrejurările formării statului feudal dintre Carpați și Dunăre, semnificația etnico-regională. Ceva mai tîrziu, în veacul al XVI-lea, o dată cu instaurarea și agravarea dominației otomane, a apărut și semnificația etnico-socială.** Legătura dintre aceste trei semnificații este indisolubilă, cu toată diferența cronologică a apariției lor, ilustrînd — în modalități diferite — aceeași lume interioară de idei și sentimente.

Am încercat, în cele de mai sus, să schițăm o geneză a numelui poporului nostru în perioada veacurilor XV-XVII, pentru că aceasta e deosebit de semnificativă din punct de vedere istoric. Istoria termenului de **român** este de fapt cea a minții și sufletului românesc, angajate cu toate puterile lor în lupta pentru supraviețuire și dezvoltare istorică. Din această cauză, asemenea stări de spirit nu trebuie căutate negreșit în vecinătatea marilor frămîntări ale veacului al XIX-lea, cînd s-a putut păși la realizarea năzuințelor de unitate și de independență statală. Cu rădăcini adînci în trecut, bine crescute și bine formate, ele sînt vizibile încă în vremea veacurilor XV-XVII.

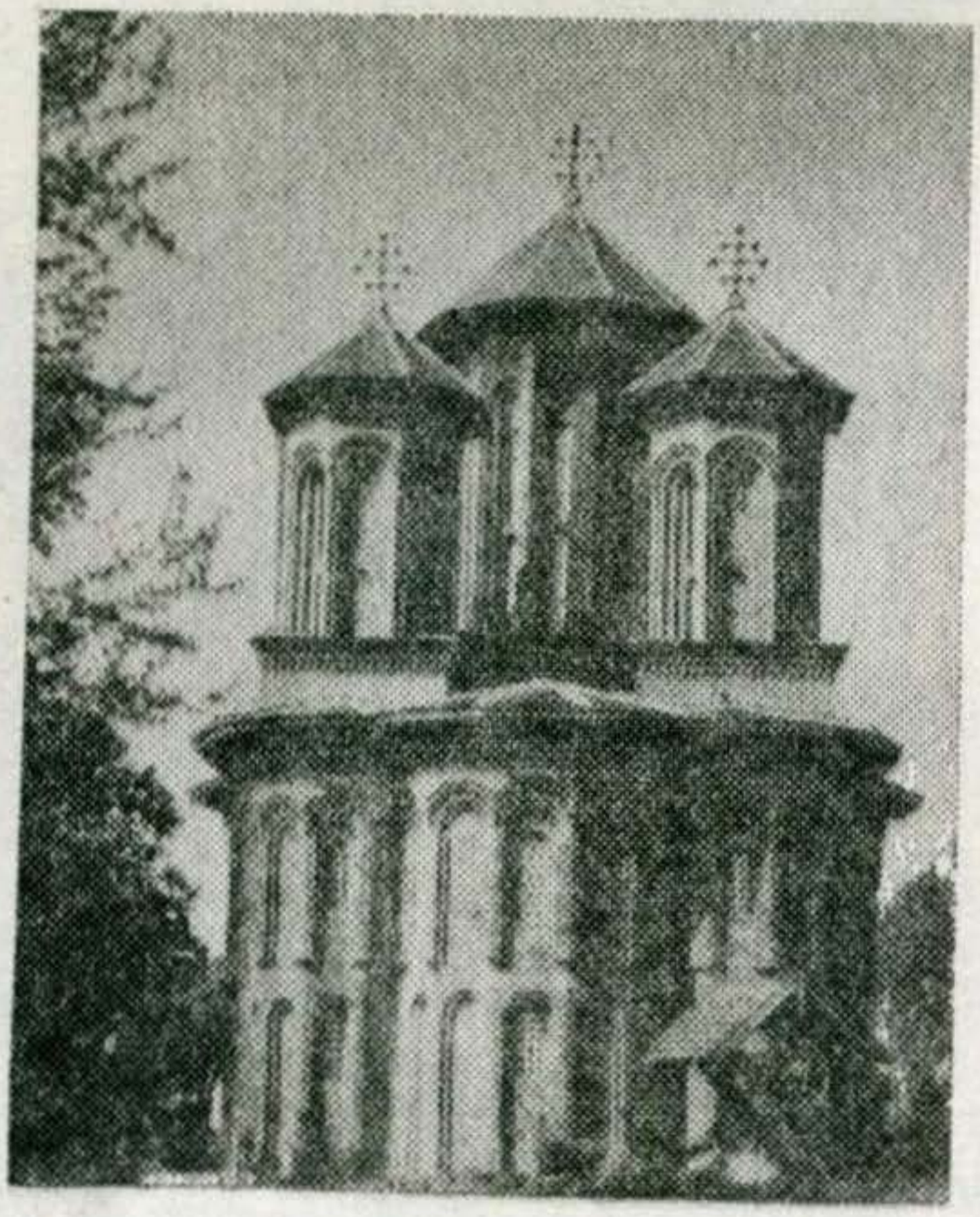

Înconjurată
de splendorile pădurilor seculare, cîndva parte din vestitul codru al Vlăsiei, așezată pe ostrovul scăldat în apele liniștite ale lacului, mănăstirea Snagov 17
îi apare vizitatorului încununată de aura voievodală a trecutului său istoric.
Un mănunchi de turnuri,
a căror siluetă se profilează pe fundalul de cer și apă, vestesc din depărtare solitara așezare medievală, cu noianul de taine ferecate de scurgerea timpului.

SNAGOVUL

ȘTEFAN ANDREESCU

Enigma ctitorului

Dacă ar fi să dăm crezare spuselor cronicii Țării Românești, cuprinse în *Letopisețul Cantacuzinesc*, ar însemna că mănăstirea Snagov a fost întemeiată de Vlad Țepeș, deoarece „...acesta au făcut cetatea de la Poenari și au făcut sfînta mănăstire ot Sneagov".

O confruntare a mențiunii din cronică cu sursele documentare ne arată însă de îndată că așezămîntul exista cu mult înaintea domniei lui Țepeș (1456—1462), încă din timpul lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418). Hrisovul, fără dată, prin care Mircea confirmă mănăstirii și egumenului ei, popa chir Lazăr, satul Ciulnița, pe Buzău, scutit de toate slujbele și dăjdiile, în afară de „oastea cea mare", poate fi încadrat între anii 1407—1418, după titlul pe care-l poartă domnul. Acesta este deci răstimpul în care începe istoria scrisă a Snagovului.

Totuși, documentul lui Mircea nu rezolvă nici pe departe problema ctitorului sau a vechimii reale a mănăstirii. Un singur lucru pare neîndoielnic : nu Mircea este întemeietorul. Dacă el ar fi avut vreun rol în zidirea mănăstirii, desigur nu ar fi uitat s-o spună, așa cum a făcut-o la 20 mai 1388, în cazul Coziei. Pe de altă parte însă, hrisovul Snagovului precizează că satul Ciulnița fusese dăruit mănăstirii de jupan Staico, fratele lui

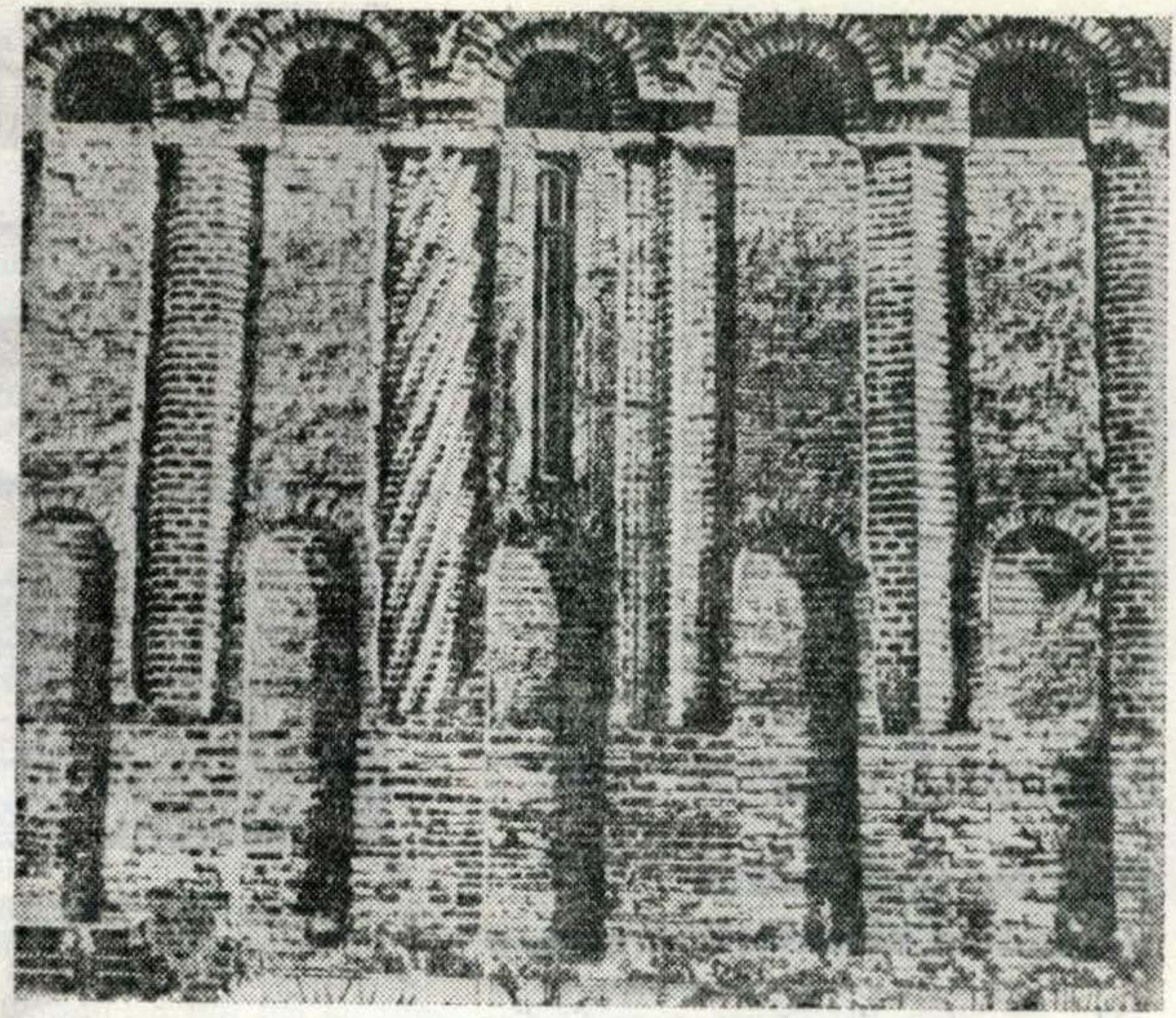

Detaliu de fațadă a bisericii de la Snagov

ȘI TAINELE LOR

Mircea cel Bătrîn, deci un membru al familiei domnești, ceea ce sugerează că mănăstirea a fost la origine o ctitorie domnească, desigur însă a unui predecesor al lui Mircea și Staico, din veacul al XIV-lea.

Cercetările arheologice, inițiate la Snagov acum mai bine de trei decenii și jumătate, au scos din fericire la iveală o mărturie extrem de importantă cu privire la începuturile mănăstirii. Este vorba de o monedă de argint datînd de la Vladislav I (1364-c. 1375), domnul Țării Românești, găsită într-un mormînt din pronaosul bisericii. Această monedă atestă categoric existența mănăstirii Snagov în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, alăturînd-o astfel grupului celor mai vechi mănăstiri din Țara Românească : Vodița, Tismana, Cotmeana, Vișina, Cozia. Numele ctitorului rămîne în continuare ascuns, neîntrezărindu-se deocamdată vreo posibilitate de a-l afla.

Fără doar și poate întemeietorul trebuie căutat în persoana unuia din primii voievozi de după Basarab, poate Vladislav sau succesorul său Radu I. Nu este însă de loc exclus ca pe locul așezămîntului acestui voievod necunoscut să fi existat altul încă și mai vechi, deoarece urmele de locuire de pe ostrovul Snagovului urcă departe în timp, demonstrînd o continuitate de viață impresionantă. Amintim astfel, doar în treacăt, că materialul arheologic studiat include măr-

turii din epoca bronzului și pînă în perioada romană, ceea ce întărește ipoteza unei viețuiri feudale cu totul timpurii.

În veacul al XV-lea, domnii Dan al II-lea, Vlad Dracul, Radu cel Frumos, Basarab cel Tînăr, Vlad Călugărul și Radu cel Mare confirmă rînd pe rînd mănăstirii Snagov stăpînirea peste numeroase sate, venitul unor vămi, mori, precum și robi țigani. La sfîrșitul acelui veac, domeniul ei ajunsese atît de întins, încît cuprindea nu mai puțin de șaisprezece sate — nouă în întregime și șapte pe jumătate — și patru munți. Grija domnilor din scaunul țării pentru starea mănăstirii era neslăbită, așa cum dovedește, de pildă, între altele, un hrisov din 23 martie 1482, prin care Basarab cel Tînăr îi dăruiește „jumătate din Velea și cu moara de la Neajlov și vama Prahovei toată, să fie pentru acoperirea sfintei mănăstiri și a chiliilor care sînt la sfînta mănăstire". Încă mai dinainte, la 28 octombrie 1464, Radu cel Frumos interzicea orice amestec al urmașilor săi în scaunul domnesc la alegerea egumenului de la Snagov.

Biserica scufundată și bănăria clandestină

Nu cunoaștem, din păcate, cu certitudine care va fi fost legătura dintre Vlad Țepeș și Snagov. Am văzut că afirmația cronicii este sensibil corectată de documente și săpături arheologice — prin urmare mănăstirea nu-l poate revendica drept prim ctitor. Legenda spune că, la Snagov, Țepeș a zidit o temniță și o cameră de tortură, în care-și chinuia adversarii politici. Tot aici, domnul ar fi fost înmormîntat, dar cercetările arheologice nu au reușit să stabilească exact locul îngropării, ceea ce pune sub semnul întrebării adevărul acestei mărturii orale.

Dintre nenumăratele legende care înconjură ruinele mănăstirii, menționăm una care ne pare foarte verosimilă. Ea a fost consemnată de Alexandru Odobescu în scrierea sa *Cîteva ore la Snagov* și glăsuiește despre o biserică veche a mănăstirii, dispărută la un moment dat cu turlă cu tot în apele lacului. „D-aceea, cînd bate uneori vîntul și clătește adînc apele, se aud sunete de clopote ieșind tocmai din fund". Numai ușa acelei biserici cufundate s-a desprins din țîțîni și a plutit pînă la satul Turbați. Acolo a găsit-o Odobescu, și, citindu-i inscripția, a aflat că este vorba de o ctitorie a voievodului Vladislav al II-lea, din anul 1452-1453. Ușa se păstrează și astăzi, în colecțiile Muzeului de artă al Republicii Socialiste România, fiind considerată una dintre cele mai vechi și valoroase opere de sculptură în lemn de pe teritoriul țării noastre.

Pagină din Liturghierul greco-arab, *tipărit la Snagov, 1701*

Construcția ridicată de Vladislav al II-lea trebuie că exista încă pe la mijlocul secolului al XVII-lea, deoarece un călător străin din acea epocă, Paul de Alep, notează că a văzut la Snagov, pe lîngă biserica principală, altele două, în părțile laterale ale incintei. Unul din cele două paraclise a fost zidit între anii 1586-1588 de mitropolitul Serafim, *„cînd a fost alungat din Scaun"*. Rămîne deci celălalt, care poate fi identificat cu ctitoria lui Vladislav și a avut trista soartă de care aminteam mai sus.

Cît privește biserica mare a mănăstirii, singura care s-a conservat pînă în zilele noastre, ea nu mai este cea originară, ci este rodul unei rezidiri din temelie poruncită de Neagoe Basarab (1512-1521). Noul ctitor, același care în 1517 a înălțat mănăstirea Argeșului, a lăsat și aici, pe ostrovul Snagovului, un monument de arhitectură unic în felul lui între celelalte construcții medievale de pe întinsul Țării Românești. Ne vom ocupa de el ceva mai departe.

Fiindcă am vorbit de perioada cea mai întunecată, învăluită în legende, din trecutul mănăstirii, să menționăm încă un episod interesant, acela al bănăriei clandestine de la

Snagov, din prima jumătate a secolului al XVII-lea. În atelierul acesta de falsificat monede, care, se pare, — potrivit ipotezei arheologului Dinu V. Rosetti — funcționa cu știrea domniei, se imitau șilingi bătuți de regele Gustav Adolf al Suediei (1611-1633) pentru orașul Riga. Rămășițele bănăriei, descoperite prin săpături arheologice, nu permit datarea precisă a perioadei în care a funcționat, dar, probabil, ea trebuie plasată către mijlocul secolului al XVII-lea, poate în timpul lui Mihnea al III-lea (1658-1659).

Ispășiri tragice

Trecutul atît de bogat al Snagovului consemnează un șir întreg de fapte dramatice, de crime și groaznice ispășiri, cărora zidurile scrijelite de vreme le perpetuează în veac amintirea.

Lăsînd la o parte misterioasa cameră de tortură a lui Vlad Țepeș, cu secretele ei pentru totdeauna pierdute, să pomenim mai întîi una din isprăvile lui Mircea Ciobanul. Pe o piatră de mormînt din pronaosul bisericii de la Snagov stă scris : „A fost tăiat dumnealui Udrea de către Mircea voievod în satul Onceşti ; a fost fiul lui Dragomir postelnic și al jupîniței lui Marga, în anul 7061 (1552), luna lui noiembrie 14". Acest Udrea din Boldești, este numai unul din cei patruzeci și șapte de boieri „suspecți", victime ale cruntei răfuieli puse la cale de Mircea Ciobanul în ajunul luptei de la Mănești, din 16 noiembrie 1552, cu pretendentul Radu Ilie. Mulți dintre cei căzuți, printre care desigur și Udrea din Boldești, erau considerați adepți ai unei schimbări de domnie și de aceea, în mod „preventiv", au fost jertfiți.

Patru decenii mai tîrziu, în 1594, pronaosul Snagovului va primi trupul încă unui boier decapitat, Dima, stolnicul lui Ștefan Surdul. Inscripția lespezii de mormînt glăsuiește : „A fost tăiat dumnealui Dima stolnicul de Mihail voievod, în anul 7103 (1594) luna lui noiembrie 23". Cîteva zile mai înainte, Mihai Viteazul se răfuise cu turcii din București, deschizînd astfel ostilitățile cu Poarta. Neîndoielnic, suprimarea lui Dima a făcut parte din măsurile menite să înlăture opoziția filoturcă din rîndul marii boierimi.

Nicolae Iorga crede că Dima a fost ucis chiar la Snagov, unde de îndată a și fost îngropat.

În veacul al XVII-lea, o nouă tragică întîmplare, poate cea mai cumplită din toate, deoarece a avut consecințe politice deosebit de însemnate, a venit să se alăture celor înfățișate pînă acum. Ca urmare a uneltirilor a doi boieri (vornicul Stroe Leurdeanu și Dumitrașco vistierul, lăsați de domnul Grigorie Ghica „ispravnici, să păzească scaunul domniei", în timp ce vodă se afla la oaste) asupra bătrînului postelnic Constantin Cantacuzino căzură grele bănuieli de trădare : *„...cum el umblă pre la turci pre marginea Dunărei, de-l pîrăște* (pe domn n.n.) *că iaste hain și cum nu bagă în seamă pre doamnă-sa și-și bate joc de ia și cum oprește țara să nu dea bir."* O dată ajuns acasă, la București, Grigorie Ghica, dînd crezare pîrilor mincinoase, *„trimise dorobanții la casa lui Costandin postelnicul. Și fără veste, din așternut l-au luat de l-au dus la sfînta mănăstire ot Snagov. Era sîmbătă spre duminecă, dechemvre 20 deni, în ziua de sfeti Ignatie bogonoseț, leatul 7172 (1663). Și acolo au stătut la dumnezeiiasca liturghie tot în genunche la sfintele icoane... Iar cînd au fost seara, pre la cină, l-au omorît în trapezăriia mănăstirii".*

Crima aceasta a dezlănțuit o înverșunată luptă între familia și rudele lui Constantin postelnicul — „cel înțelept", cum îl numește *Letopisețul* —, pe de o parte, și autorii mo-

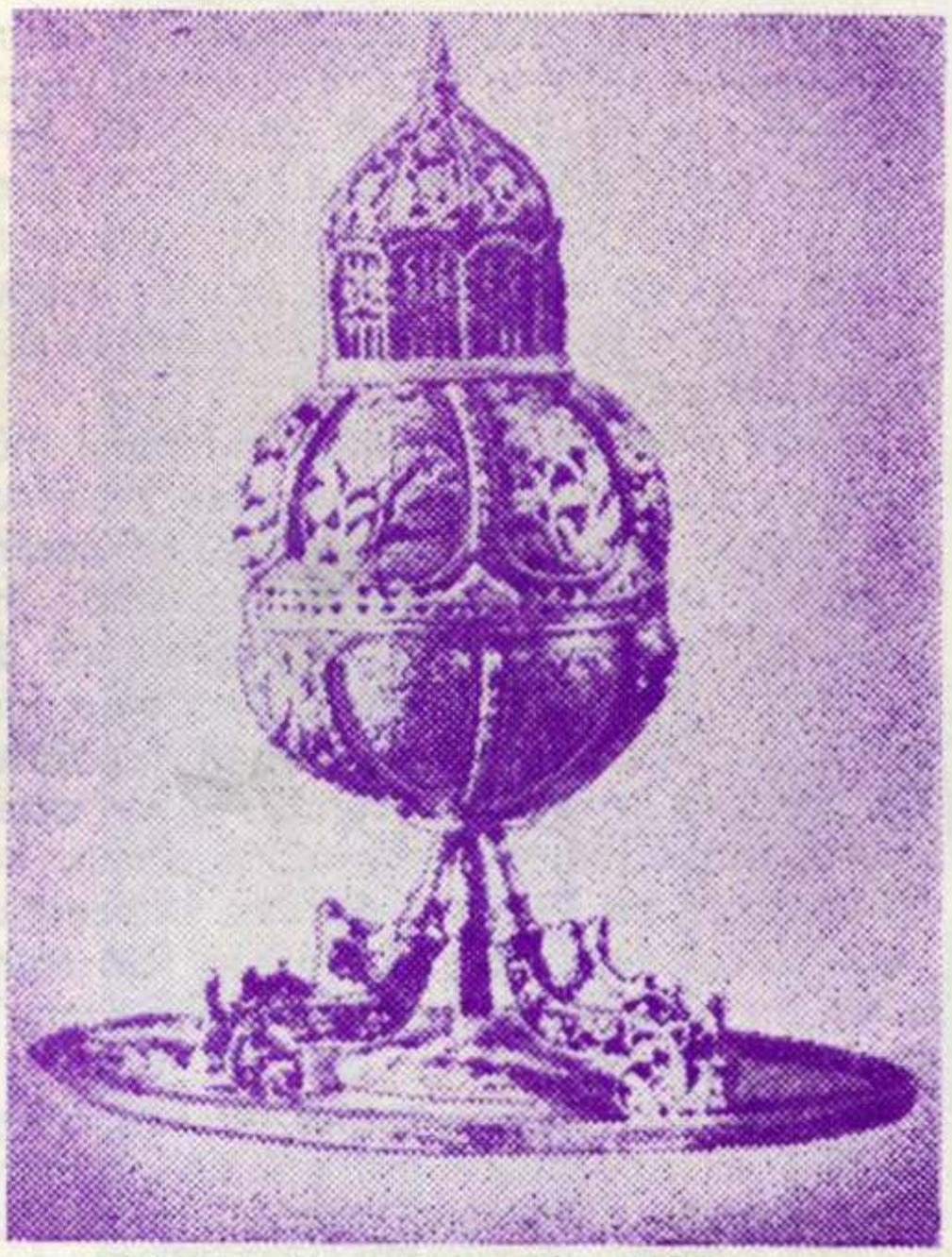

Căţuie de argint din 1694, dăruită de Antim Ivireanul mănăstirii Snagov

rali ai asasinatului, pe de altă parte. Confruntarea dintre cele două partide a dominat scena politică a Țării Românești vreme de aproape două decenii, găsind un larg ecou în *Letopisețul Cantacuzinesc* și în *Cronica* lui Radu Popescu. De altfel, cele două scrieri au fost redactate tocmai cu scopul de a reflecta poziția grupărilor adverse și a le motiva acțiunile.

Vedem deci că de-a lungul timpului mănăstirea Snagov a fost mereu și cu predilecție folosită drept loc de pedepsire pentru adversarii domnești, ceea ce confirmă întrucîtva tradiția temniței construite încă de pe vremea lui Vlad Țepeș. La Snagov a fost închis de Duca Vodă și Șerban Iogofătul Cantacuzino — viitorul domn —, iar apoi, acesta din urmă, o dată ajuns domn, i-a trimis acolo pe Pătrașco căpitan Urziceanul și pe Vîlcul vornicul. Cel dintîi a fost spînzurat, iar al doilea a murit „cu multe cazne", cum spune cronica.

Tot pe ostrovul Snagovului au fost aduși în 1841 să ispășească opt ani de temniță grea o parte din autorii mișcării revoluționare din 1840 : Mitică Filipescu, D. Machedonschi, Mihai Molojăscu și Constantin Baronescu. Într-o petiție din august 1841, adresată Sfatului administrativ al țării, Mitică Filipescu scria : „Umezeala Znagovului este vădită, de prisos dar dă a face arătare despre aceasta". Astăzi temeliile închisorii se observă încă la răsărit de biserică.

O tipografie vestită

Această faimă tristă, de loc de suferință, a Snagovului, este din fericire din plin compensată și, putem spune, mult depășită de aceea a centrului de cultură adăpostit în străvechea ctitorie domnească.

În ordine cronologică, prima manifestare din acest domeniu, care merită atenție și trebuie consemnată, a fost școala de diaci, atestată în secolul al XVII-lea, dar care funcționa probabil de mai multă vreme. Scurte inscripții, zgîriate din loc în loc pe pereții bisericii, în interior, constituie singurele probe despre existența ei.

Pagina cea mai glorioasă din trecutul cultural al Snagovului a înscris-o, desigur, Antim Ivireanul. Documentele îl arată stareț al mănăstirii între anii 1694—1704, în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu. Înainte, adică în răstimpul 1691—1694, Antim condusese tipografia domnească din București, unde, în 1693, a fost imprimat un *Evangheliar greco-român*, calificat „adevărat monument de artă tipografică" și, în 1694, o *Psaltire* românească. Numirea în fruntea obștii mănăstirii Snagov trebuie socotită ca o recunoaștere a ostenelilor depuse în tipografia domnească. Era deci o răsplată, dar Antim nu a renunțat la meșteșugul tipăritului, ci, plecînd la Snagov, a luat cu sine utilajul necesar punerii bazelor unei noi tipografii, cu posibilități de imprimare în românește, grecește și, în mod excepțional, în limba arabă. De reținut că literele arabe au fost săpate cu îngrijire în lemn chiar de mîna sa. De fapt, în acest fel a luat naștere, pe pămîntul Țării Românești, prima tipografie cunoscută de limbă arabă.

Cea dintîi carte de la Snagov, cu text paralel grecesc și românesc a apărut în anul 1696, fiind scoasă de ucenicul lui Antim, Mihail Ștvanovici, *„cu purtarea de grije a cinstitului mieu părinte și înduratului dascăl, a lui Antim Ivireanul"*. Au urmat alte treisprezece cărți, dintre care șapte grecești, patru românești, una în slavonește și una greco-arabă (*Liturghierul greco-arab* din 1701). Dintre titluri, amintim *Dreapta alcătuire a gramaticii slavonești*, a lui Meletie Smotrițki (1697), *Manual despre unele nedumeriri și dezlegarea lor* (apărut tot în 1697), alcătuit în grecește cu contribuția stolnicului Constantin Cantacuzino și a învățatului Ioan Cariofil, dar mai cu seamă *Floarea virtuților și a viților* (1700). Această ultimă scriere, tipărită în traducere românească, cuprinde pe lîngă maxime religioase, extrase din autori clasici : Platon, Socrate, Aristotel, Ovidiu, Cicero, Seneca etc.

Utilajul tipografic arăbesc de la Snagov a fost dăruit de Constantin Brîncoveanu patriarhului Antiohiei, Athanasie al IV-lea Dabbas, care l-a preluat cu mulțumire și l-a folosit la tipărirea cărților la Alep, în Siria. Înainte de aceasta, în 1702, a mai apărut la București un *Ceaslov greco-arab*. Este o dovadă că, înainte de a părăsi țara, materialul de la Snagov a făcut un popas la București.

Șirul egumenilor de la Snagov mai înscrie cel puțin încă un nume de cărturar ce nu trebuie uitat — Ioasaf Snagoveanu, egumen între 20 aprilie 1844 și 23 noiembrie 1848. Ioasaf a luat parte activă la revoluția din 1848, fiind numit membru în Comisia pentru dezrobirea țiganilor, instituită de guvernul provizoriu. Ca urmare, la sfîrșitul anului 1848 a trebuit să părăsească țara, refugiindu-se la Paris. În perioada exilului, el întocmește un interesant dicționar, în care cuvintele latinești sînt trecute cu echivalentul românesc și explicațiile în limba fran-

ceză. Cele opt mii de cuvinte latine cuprinse în dicționar, raportate la formele altor două limbi de origine latină, româna și franceza, au pus sub ochii Occidentului o probă peremptorie pentru ideea latinității limbii noastre.[1] Opera lui Ioasaf Snagoveanu contribuia astfel la pregătirea culturală a unirii celor trei țări românești, deoarece limba română era deopotrivă limba muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor.

Dobromir ot Tîrgoviște

Cel mai prețios vestigiu ce poate fi văzut astăzi pe locul vechii mănăstiri este biserica lui Neagoe Basarab. Cu totul impunător prin dimensiunile și tehnica desăvîrșită a meșterilor care l-au lucrat, monumentul prezintă trăsături care-l individualizează net în contextul arhitecturii evului-mediu din Țara Românească.

Cele două încăperi principale ale construcției, naosul și pronaosul, au drept element comun cîte patru coloane masive din cărămidă, menite să susțină sistemul bolților și turlele. Dar în timp ce pronaosul este o încăpere pe plan central, patrat, naosul are un plan deosebit, în cruce greacă înscrisă, înrudit cu cel al multor catolicoane de la muntele Athos. Nu poate fi vorba însă de o simplă imitare, deoarece raportul volumelor conferă monumentului de la Snagov o personalitate distinctă, ce nu mai găsește replică altundeva.

La origine, pronaosul a fost deschis, dar spațiul dintre cei șaisprezece stîlpi care-l mărgineau a fost zidit de Mircea Ciobanul. Apoi, în 1563, s-au executat, din porunca lui Petru cel Tînăr, fiul lui Mircea Ciobanul, zugrăvelile în frescă, care însă, din păcate, au fost repictate la începutul secolului al XIX-lea. Unele asemănări stilistice cu picturile de la Tismana (1564), îngăduie totuși ipoteza că și la Snagov va fi lucrat meșterul *„Dobromir ot Tîrgoviște"*, cel care a realizat ansamblul de la Tismana.

În interiorul bisericii au fost zugrăviți, atît în pronaos cît și în naos, toți ctitorii din veacul al XVI-lea : Neagoe Basarab cu fiul său Teodosie, Mircea Ciobanul împreună cu doamna Chiajna și cei trei fii ai lor, Petru, Radu și Mircea.

Decorul exterior al bisericii conceput în întregime din cărămidă aparentă, creează impresia de frumos atît datorită celor două registre suprapuse de arcaturi, cît și stîlpilor exteriori ai pronaosului, ce mărturisesc o

Ușile sculptate ale paraclisului scufundat de la Snagov
(se află expuse la Muzeul de artă al R.S.R., în prima sală a secției feudale)

evidentă influență a arhitecturii coloanelor din biserica mănăstirii Argeșului.

Nu putem încheia înainte de a aminti, măcar în treacăt, cîteva din obiectele de artă care au făcut faima Snagovului. Scăpat din vitregiile timpului, un *panaghiar* de argint, cizelat și aurit, cu aplicații turnate, dăruit mănăstirii în 1490—1491 de jupanul Drăghici Vintilescu, se numără astăzi printre operele cu care se mîndresc colecțiile Muzeului de artă al Republicii Socialiste România. La fel, *chivotul* din 1673—1674, al mitropolitului Varlaam și *cățuia* dăruită în 1694 de tipograful Antim Ivireanul pot fi admirate tot la Muzeul de artă din București.

[1] Vezi „Magazin istoric", an II, nr. 10 (19), octombrie 1968, p. 21.

NAPOLEON

BONAPARTE

CONSTANTIN ANTIP

Paris, 8 martie 1779... În fața domnului d'Hozier de Sérigny, magistrat însărcinat cu verificarea titlurilor de noblețe, un boernaș scăpătat din Corsica, teritoriu asupra căruia autoritatea franceză se extinsese doar de zece ani [1], completa cu cea mai mare grijă răspunsurile la un lung și detaliat chestionar cuprinzînd întrebări cel puțin ciudate pentru cine era străin de scopul și utilitatea unei astfel de formalități. Una dintre întrebări : „Numele dumneavoastră se găsește scris în mod constant în acte, precum și în certificatul de noblețe din 1771, fără a fi precedat de particula **de** ; în momentul de față vă iscăliți **de Buonaparte ?"** Răspuns : „Republica Genova, cu vreo două sute de ani în urmă, a conferit străbunului meu Jérôme titlul de **egregium Hieronimum de Buonaparte.** Această particulă a fost omisă, deoarece în Italia nu era obiceiul ca ea să fie folosită în mod curent". Răspunsurile și dovezile fiind socotite concludente, scrupulosul magistrat declara că fiul petiționarului posedă „gradul de noblețe [2] necesar pentru a se putea număra printre gentilomii pe care Majestatea sa îi pregătește în școlile regale". Și la 23 aprilie, Școala militară din Brienne-le-Château înscria în matricolele sale un nou bursier pentru întreținerea căruia regele Ludovic al XVI-lea aloca anual 600 de livre : elevul Buonaparte Napoléon, în vîrstă de nouă ani, opt luni și cinci zile.

Chiar de la început, acest copilandru scund și subțiratic avea să afișeze în fața celor vreo sută zece elevi ai școlii, patriotismul său corsican. Zărind în salonul de onoare portretul ducelui de Choiseul, care în 1768 prezidase la desființarea libertății și independenței insulei natale, micul Napoleon îl va saluta cu una din acele viguroase înjurături italiene cu un conținut intraductibil. Riposta cu vehemență oricui îndrăznea să ia în derîdere pe Pasquale Paoli, generalul care reprezenta ideea independenței Corsicei. În una din zile, la masă, avea să replice unor profesori care se apucaseră să vorbească de rău pe eroul său, aflat în exil : „Paoli a fost un om mare ; el își iubea țara și niciodată nu voi ierta tatălui meu, care a fost adjutantul său, de a fi contribuit la ane-

---

[1] La 15 mai 1768, pentru cîteva milioane, Republica Genova vindea regelui Franței drepturile (inexistente de fapt) asupra Corsicei. În luna august a aceluiași an, Ludovic al XV-lea proclama alipirea insulei la Franța. Corsicanii își exprimă vehement protestul și, sub conducerea lui Pasquale Paoli, zis Babbo, se ridică cu arma în mînă împotriva „ultimilor invadatori", dar sînt înfrînți de trupele franceze la Ponte Nuovo, în mai 1769, cu trei luni înainte ca Napoleon să vadă lumina zilei. „M-am născut — va spune el — în vremea cînd patria mea pierea".

[2] Din clipa în care numele lui Napoleon avea să devină faimos în Franța și în Europa, numeroși genealogiști s-au aruncat cu sete asupra mormanelor de acte din diferite arhive pentru a elucida geneza familiei acestuia. Pasiunea ca și tendința de lingușire au căpătat asemenea proporții încît istoriografia a consemnat păreri dintre cele mai fanteziste. Unii l-au declarat descendent al familiilor Ulpia și Julia, din rîndurile cărora s-au numărat mulți împărați pe tronurile Imperiului roman de apus și a celui de răsărit. Alții vedeau în el un urmaș al acelui ins celebru cunoscut sub denumirea de „Masca de fier", presupus frate de sînge al lui Ludovic al XIV-lea. Aflat în detențiune în fortăreața de pe Insula Sfînta Margareta, „Masca de fier" ar fi sedus pe fiica guvernatorului Bonpart, dînd naștere unui copil, al cărui nume s-ar fi transformat ulterior în Bonaparte ! Napoleon ca împărat va lua în derîdere acest soi de speculații puerile : „Cum e posibil, în secolul în care trăim, să se ajungă la un astfel de ridicol pentru a amuza publicul cu asemenea baliverne". Fapt este că numele de Bonaparte a fost purtat în epoca medievală de numeroase familii italiene. „Familia Bonaparte, care s-a refugiat în Corsica la începutul secolului al XV-lea, proscrisă de partidul victorios al guelfilor (deci ea era din rîndurile partidului gibelinilor — *n.r.*) a fost odinioară una din familiile ilustre ale Italiei — spune Abel Hugo. Înscrisă în cartea de aur a orașului Bologna, făcînd parte dintre patricienii Florenței, ea se înrudea prin alianță cu marile familii din Toscana, inclusiv cu Medicis-ii... Numele de Napoleon s-a perpetuat în familie în memoria unuia dintre membrii acesteia, Napoleon de Ursine, care s-a remarcat prin bravură și talent militar". Ceea ce este de reținut e că familia Bonaparte făcea parte, indiscutabil, din nobilime, atît prin tată — Charles Bonaparte (1746—1785) — cît și prin mamă — Laetitia Ramolino (1750—1836) ; din acest mariaj încheiat în 1767 s-au născut treisprezece copii, dintre care au trăit opt : Joseph, (1768—1844), Napoleon (1769—1821), Lucien (1775—1840), Louis (1778—1846), Jérôme (1784—1860), Elisa (1777—1820), Paulina (1780—1825), Carolina (1782—1839).

xarea Corsicei la Franța ; el ar fi trebuit să urmeze soarta acestuia sau să piară o dată cu el".

Dar nu numai apartenența insulară, ci și starea materială va distanța pe Napoleon de camarazii săi de școală. Într-o scrisoare către tatăl său, din 6 aprilie 1783, el arăta că dacă nu i se pot asigura „mijloacele de a se susține în mod onorabil" ar fi mai bine să fie readus acasă. „Prefer — accentua el — să fiu primul lucrător într-o fabrică decît artistul disprețuit într-o academie". Unii istorici se întreabă și astăzi dacă atunci cînd a așternut pe hîrtie această frază, caracterizantă pentru propria-i personalitate, cunoștea cuvintele lui Cezar : „Mai bine primul într-un sat decît al doilea la Roma". Este cuprins în scrisoarea citată a tînărului de 13 ani sentimentul acelei mîndrii care nu-l va părăsi toată viața. Nu putea suporta nici o măsură pe care o socotea umilitoare. Pedeapsa ce i-a fost dată într-o zi de a lua prînzul în genunchi pe dușumea i-a provocat o adevărată criză de nervi. Prețul pe care Napoleon îl punea pe onoare este relevat și de colegul său de școală și amic timp de decenii, Bourrienne : „Prefera să meargă el la arest decît să-și denunțe camarazii care făptuiseră vreo greșeală".

Detesta indolența acelora dintre colegii lui care nu-și făureau țeluri înalte, care nu se pregăteau pentru a rezolva problemele ridicate de viață, pentru a înfrunta privațiunile impuse de cariera militară. Într-un memoriu înaintat subdirectorului școlii, propunea ca elevii să fie „supuși unei vieți sobre", să rezolve trebuințele zilnice singuri, fără servitori, să se călească spre a fi în stare să înfrunte intemperiile anotimpurilor și să inspire respect și un devotament orb soldaților pe care-i vor avea în subordine[*]. Tot timpul și-l dedica muncii, studiului. Desigur, apar exagerate pretențiile acelor biografi și istorici care din diferitele manifestări ale lui Napoleon în timpul celor cinci ani petrecuți la Brienne caută să stabilească sensurile ascensiunii sale viitoare. Cred că, Chateaubriand are dreptate cînd afirmă că era „un băiat nici mai răsărit nici mai timid decît cei cu care se afla în competiție". În 1784 era caracterizat astfel de conducerea școlii :

[*] De mic copil, el a fost un admirator al carierei militare. Cînd mergea la școală, la Ajaccio, schimba pîinea primită de acasă cu pîinea unui soldat pe care-l întîlnea în cale : „Deoarece într-o zi va trebui să fiu ostaș, e bine să mă obișnuiesc să mănînc această pîine". Mama sa, a cărei dragoste pentru acest al doilea fiu al ei era deosebit de puternică, sentiment căruia Napoleon îi răspundea cu aceeași afecțiune, spunea despre el că „e un copil al războiului", care are „pe dracul într-însul". Referindu-se la copilăria lui, ea scria : „Frații săi desenau paiațe pe pereții camerei lor de joc. Napoleon, căruia îi cumpărasem o tobă și o sabie de lemn, nu zugrăvea decît soldați în ordine de bătaie". Și ai lui și el mărturisesc că era un copil certăreț și cam bătăuș. De aceea, în loc de *Nabulione* (cum era apelat în familie în timpul copilăriei) de multe ori i se spunea *Rabulione* (cel care își bagă nasul în toate).

Gînduri ale lui NAPOLEON

Pămîntul natal

Pămîntul natal are un farmec invizibil ; această amintire îl înfrumusețează sub toate chipurile ; pînă la mirosul țărînei pe care simțurile l-au păstrat într-atît încît poți recunoaște, cu ochii închiși, pămîntul pe care ți-ai purtat primii pași ai copilăriei ! Îmi amintesc încă cu emoție cele mai mici amănunte ale călătoriei la Pontenovo, pe cînd îl însoțeam pe Paoli. Împreună cu peste cinci sute de tineri dintre primii în insulă formam o escortă de onoare. Eram mîndru să păşesc alături de el, iar el păşea mulțumit să-mi arate, cu o dragoste părintească, locurile din munții noștri care fuseseră martorii luptei eroice duse de compatrioții noștri pentru independența națională.

(Către Montholon, Sf. Elena)

„Contractul Social" al lui Rousseau

În stare primitivă oamenii nu formează guverne. Pentru a avea unul, a trebuit ca fiecare individ să consimtă la schimbări. Actul de constituire a acestei convenții este în mod necesar un contract reciproc. Astfel angajați, oamenii au făcut legi. Erau deci suverani. Fie din pricina dificultății de a se reuni deseori, fie din alte cauze, poporul și-a trecut autoritatea unui corp sau unei persoane particulare.

(Manuscris din 1786)

Egalitate

De la naștere omul poartă cu sine drepturi asupra cantității din roadele pămîntului care-i sînt necesare pentru viață.

Mama lui Napoleon, Maria-Laetitia Ramolino, *văzută de pictorul Gerard*

„Tot ceea ce sînt, tot ceea ce am fost, o datorez deprinderilor de muncă pe care mi le-am format încă din copilărie și excelentelor principii pe care mi le-a insuflat extraordinara mea mamă"

Napoleon

„D. de Buonaparte (Napoleon), născut la 15 august 1769, talie de patru picioare, zece degete și zece linii. Constituție bună. Caracter ascultător. Sănătate excelentă. A terminat clasa a patra. Onest și recunoscător. Purtarea sa este foarte bună. S-a distins permanent prin aptitudinile sale pentru matematică ; cunoaște mulțumitor istoria și geografia. Este slab la dexterități". Dar cavalerul de Kéralio, trimisul ministrului de război pentru selecționarea elevilor demni de a căpăta o pregătire superioară, impresionat de agerimea spiritului lui Napoleon, se va opri asupra acestuia ; la părerea direcției școlii că ar fi bine să mai stea un an la Brienne, acesta va replica : „Știu eu ce fac chemînd pe acest om așa devreme la Paris ; am simțit aici o scînteie care trebuie cultivată".

Așa se face că la 1 septembrie 1784, Napoleon Bonaparte devine elev al Școlii militare din Paris. Bursierul Bonaparte va trebui să se confrunte și aici cu morga aristocratică a vlăstarelor unor mari familii ca Rohan-Guémené sau Montmorency-Laval, pe care nu se va sfii la nevoie să-i stîlcească în bătăi. În scurtă vreme se afirmă ca primul matematician din școală. Marele matematician, fizician și astronom Laplace, care îi este profesor, îi va da note excelente. La fel creatorul geometriei descriptive, Monge. Doar pentru Bauer, belferul de limba germană, este un elev leneș. Profesorul de istorie, de l'Éguille, va face însă o apreciere profetică : „Corsican ca naționalitate și caracter, va ajunge departe dacă împrejurările îl vor favoriza". După un an de studii, Napoleon Bonaparte, clasificat al 42-lea din 58 de promovați, este primul corsican care părăsește școala cu gradul de sublocotenent, fiind repartizat la regimentul de artilerie La Fère.

Cu această unitate se va găsi cînd în orășelul Valence, cînd la Auxonne, ducînd acea viață de garnizoană caracteristică orașelor de provincie. Modica soldă de 93 de livre pe

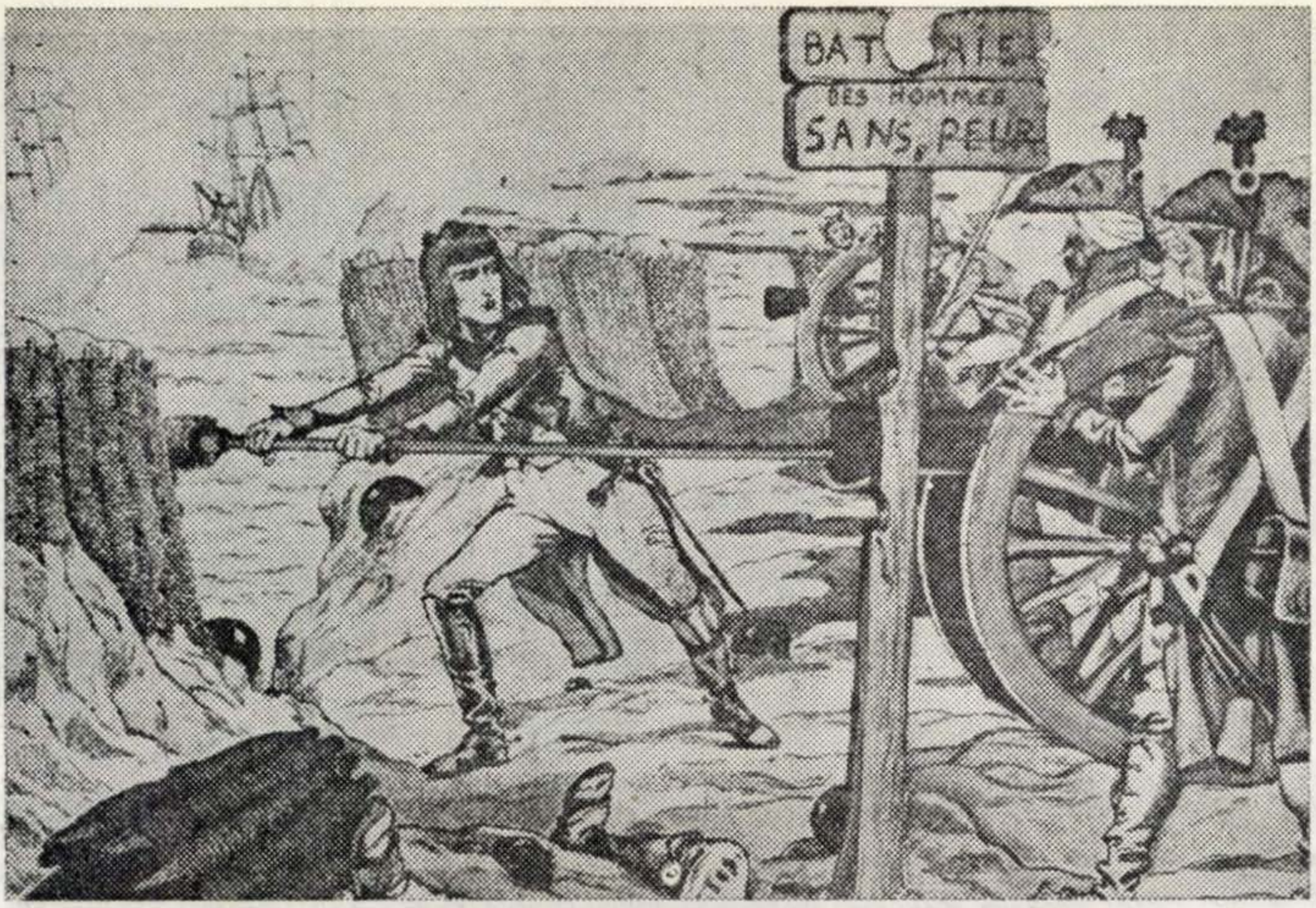

Napoleon a fost întotdeauna de părere că în război generalul-comandant nu trebuie să se expună personal pericolului, fără o necesitate evidentă ; dacă pentru salvarea unei situații extreme exemplul personal al șefului este absolut necesar, acesta nu trebuie să ezite a se arunca în foc. Un astfel de moment a fost cel de la vestitul pod de la Arcole. De trei ori l-au cucerit trupele franceze și tot de atîtea ori l-au pierdut. Atunci, comandantul armatei din Italia a pornit personal la asalt cu un stindard în mînă, electrizînd elanul ostașilor. Această acțiune temerară a lui Napoleon a inspirat tabloul Arcole *de Horace Vernet*

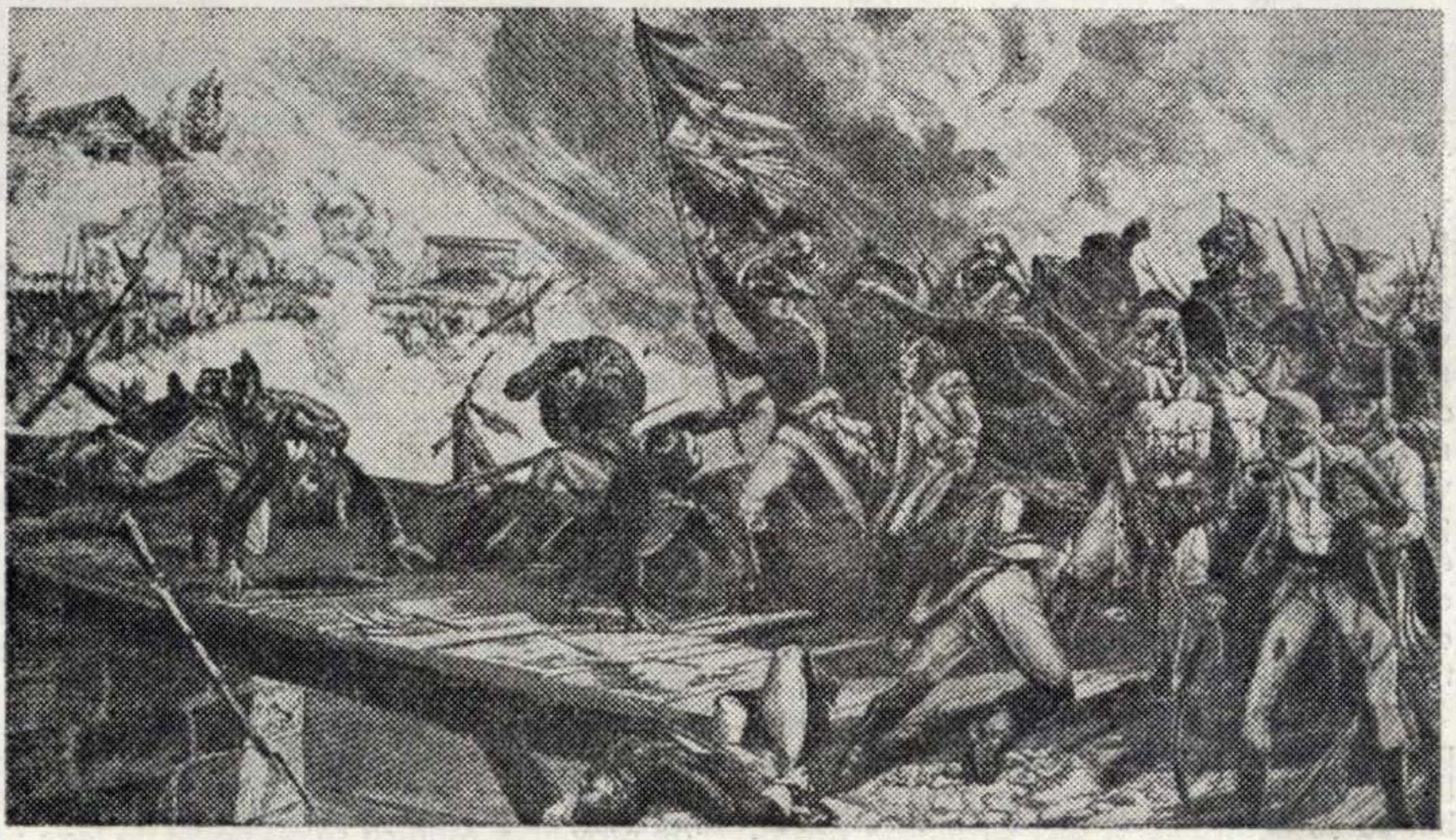

Bateria neînfricaților, *desen-șarjă care fixează un moment din timpul asediului orașului Toulon, cînd căpitanul de artilerie Buonaparte, aflat „în toate și peste tot", nu numai comanda și organiza, dar chiar încărca și tunul*

Prima întrevedere dintre Napoleon și Iosefina. *Spirituala pînză a lui Gervex surprinde cea dintîi vizită făcută de generalul Bonaparte Iosefinei de Beauharnais, la Paris, str. Chantereine, în toamna anului 1795*

Moment obișnuit în campania din Italia: *„Inamicul nu bănuiește că sîntem aici; e ora șapte, îl vom surprinde mîine dimineață la patru..." Litografie de Raffet*

Una din cele mai rare scrieri napoleoniene

Cina de la BEAUCAIRE*

In iulie-august 1793, armata revoluţionară reprima acţiunile forţelor contrarevoluţionare desfăşurate sub masca opoziţiei girondine împotriva Convenţiei Naţionale, a dictaturii Comitetului salvării publice, care se bucura de sprijinul maselor reprezentate de sanchiloţi.

In aceste condiţii de adevărat război civil, căpitanul Bonaparte a scris broşura „Cina de la Beaucaire", pe care a tipărit-o în luna august a aceluiaşi an la Avignon. Influenţat de evoluţia evenimentelor, a căror esenţă şi tendinţă a descifrat-o, Napoleon se postează pe poziţia apărării Convenţiei iacobine, a doctrinei republicane ; broşura denotă o atitudine radicală, pronunţîndu-se împotriva aristocraţiei din interior şi a inamicilor din exterior ai Franţei, justifică măsurile iacobinilor împotriva girondinilor. Imaginînd un dialog între un militar, un fabricant din Montpellier, un locuitor din Nîmes şi un negustor din Marsilia, el caută să demonstreze şi lipsa de sorţi de izbîndă a revoltelor antiiacobine, şi caracterul lor nefast pentru Franţa, îndeamnă populaţia Marsiliei să renunţe la susţinerea contrarevoluţiei şi să se alăture Convenţiei, subliniind că „Montagnarzii (iacobinii — n. n.) luptă pentru cauza naţională", că numai puterea Convenţiei constituie „centrul unităţii" atît de necesare Franţei republicane pentru a putea respinge ameninţările coaliţiei puterilor feudale ale Europei. Unul din cercetătorii vieţii lui Napoleon, Iung, spune că „Cina de la Beaucaire este departe de a fi o operă banală. In împrejurările în care a fost scrisă, această lucrare denotă o prezenţă de spirit unică. Sub raport militar conţine aforisme demne de interes. Din punct de vedere politic, cuprinde concluzii raţionale, precise".

Dar despre această lucrare şi perioada în care a fost elaborată, Napoleon, cînd ajunge împărat, preferă ca atît el cît şi alţii să nu vorbească. In memoriile sale, ducesa d'Abrantès face sublinierea că în Memorialul de la Sf. Elena, Napoleon nu se opreşte asupra evenimentelor şi activităţii din perioada menţionată, deoarece „ar fi trebuit să vorbească şi despre opiniile sale politice de atunci, ceea ce el nu voia să facă". De altfel, cînd va fi consul, Napoleon va ordona poliţiei să caute şi să confişte toate exemplarele „Cinei de la Beaucaire" Exemplarele găsite au fost arse. El a urmărit distrugerea totală şi a altor scrieri din tinereţe, cum ar fi Memoriul din 1791 prezentat în cadrul concursului instituit de Academia din Lyon pe tema : „care sînt adevărurile şi sentimentele mai importante, demne a fi insuflate oamenilor, pentru fericirea lor". Cînd a devenit împărat a aruncat în foc exemplarul pe care-l poseda din această lucrare, considerîndu-l singurul existent. Posteritatea, însă, beneficiază de o copie, datorită lui Louis Bonaparte.

C. A.

---

* Fragment.

MILITARUL

Ce consecinţe a avut în cadrul Republicii mişcarea pe care aţi organizat-o ? Aţi împins Republica spre pieire ; aţi întîrziat operaţiile armatelor noastre. Nu ştiu dacă sînteţi plătit de spanioli şi austrieci, dar desigur că nu-şi puteau dori o diversiune mai bună. Ce-aţi face mai mult dacă aţi fi plătit de ei ? Succesele dv. sînt în atenţia tuturor aristocraţilor. Aţi pus la conducerea secţiilor şi armatelor noastre numai aristocraţi inveteraţi : un Latourette, colonel, un Soumise, locotenent-colonel de geniu, care şi-au părăsit trupele în momentul războiului pentru a nu lupta pentru libertatea poporului. Batalioanele dv. sînt pline de asemenea oameni, iar cauza dv. nu ar fi a lor dacă este cea a Republicii.

MARSEIEZUL

Dar Brissot, Barbaroux, Condorcet, Vergniaud, Guadet (fruntaşi girondini — n.n.) şi alţii sînt tot aristocraţi ? Cine a instaurat Republica ? Cine l-a răsturnat pe tiran, cine a sprijinit în sfîrşit patria în momentul primeidios al ultimei Campanii ?

MILITARUL

Nu mă întreb dacă într-adevăr aceşti oameni care au avut merite faţă de popor în multe ocazii au conspirat împotriva lui ; îmi ajunge să ştiu că „Muntele" (iacobinii — n.n.), din spirit public şi de partid, recurgînd la măsuri extreme faţă de ei, promulgînd decrete împotriva lor, aruncîndu-i în închisoare şi chiar calomniindu-i, partizanii lui Brissot erau pierduţi fără un război civil care i-a pus în situaţia de a dicta duşmanilor. Iată deci că războiul vostru era util pentru ei. Dacă şi-ar fi meritat prima reputaţie, şi-ar fi aruncat armele la vederea Constituţiei, şi-ar fi sacrificat propriile lor interese pentru binele poporului ; dar este mai uşor să-l citezi pe De-

Cina de la Beaucaire, *așa cum și-o imaginează Lecomte de Noüy*

lună, folosită scrupulos pentru necesitățile proprii și cele ale familiei, nu-i permite o lansare spectaculoasă în lume. Monotonia atmosferei este întreruptă doar de baluri ofițerești și de vizitele la familiile de vază, unde este bine primit, dar politicos refuzat atunci cînd, ca orice june, se îndrăgostește de vreuna din fetele gazdelor. Proaspătul ofițer de artilerie nu este considerat o partidă promițătoare pentru odraslele unor familii respectabile.

Mediocrității mediului îi contrapune însă două arme redutabile : voința și munca, cărora le poartă un adevărat cult. Activitatea din cazarmă – unde își îndeplinește cu promptitudine obligațiile, supunîndu-se tuturor privațiunilor și exigențelor disciplinei — este dublată de o puternică pasiune pentru studiul matematicii, fizicii, medicinei, istoriei, politicii, artei militare, geografiei, filozofiei, economiei politice și chiar teologiei. În biblioteca sa se găsesc Platon, Plutarch, Cicero, Tit Liviu, Tacit ; își face extrase pe care le comentează din Herodot, Strabon, Diodorus Siculus, Mably, Adam Smith ; citește pe Montaigne, Corneille, Racine, Montesquieu, Rousseau, Voltaire... Dar nu numai atît. Întocmește personal o serie de lucrări, păstrate integral sau fragmentar, finisate sau numai în ciorne. Pe lîngă un „Memoriu asupra modului de dispunere a pieselor tunului pentru aruncarea bombelor" ori „Proiect de reformă a școlilor militare", scrie versuri, o încercare de roman a cărui acțiune se petrece în timpul lui Sampiero d'Ornano (1498—1567) — patriot și luptător corsican împotriva genovezilor, o „Istorie a Corsicei", povestirea orientală „Masca profetică", un dialog asupra dragostei și altul asupra sinuciderii, o „Disertație asupra autorității regale" în care putem citi : „N-au fost decît puțini regi care să nu fi meritat să fie detronați". Pentru caracterul senzațional se menționează des fragmentul unei lucrări de geografie care se oprește la fraza neterminată : „Sfînta Elena, mică insulă..." În unele din aceste lucrări respiră spiritul lui Jean Jacques Rousseau, pe care Napoleon l-a simpatizat, i-a folosit diverse idei, dar nu i-a fost discius decît să-l imiți. Astăzi s-au făcut vinovați de cea mai mare crimă posibilă. Prin purtarea lor, și-au meritat decretul (de condamnare — *n.n.*)... Sîngele pe care l-au vărsat a șters serviciile reale pe care le aduseseră.

Cina de la BEAUCAIRE

FABRICANTUL DIN MONTPELLIER

Ați privit problema din punctul de vedere cel mai favorabil acestor domni ; căci pare a fi dovedit că partizanii lui Brissot erau într-adevăr vinovați. Dar, vinovați sau nu, nu mai sîntem în secolul în care oamenii se băteau pentru alții.

Anglia a vărsat valuri de sînge pentru familiile Lancaster și York, Franța pentru cele de Lorena și Bourbon. Mai sîntem oare în acele vremuri de barbarie ?

MARSEIEZUL

Avem mai puține resurse decît credeam, dar ești puternic cînd ești hotărît să mori, iar noi sîntem gata s-o facem pentru a nu mai suporta jugul sîngeroșilor care conduc Statul. Știți că un om care se înecă se agață de toate crengile ; la fel și noi, decît să ne lăsăm omorîți... Da, am luat cu toții parte la această revoltă și vom fi sacrificați cu toții din răzbunare. Acum două luni se conspirase uciderea a patru mii dintre cei mai buni cetățeni, închipuiți-vă la ce excese s-ar ajunge astăzi ! Ne vom aduce totdeauna aminte de acel monstru care era totuși una dintre personalitățile importante ale clubului ; a pus să fie spînzurat un cetățean, i-a jefuit casa, i-a violat soția...

MILITARUL

Ce oroare ! Dar este oare adevărat ? Mă cam îndoiesc, fiindcă știți că astăzi lumea nu mai crede în viol...

„Nu mai am soldați...", alegorie de epocă reprezentînd Casa de Austria constrînsă să ceară armistițiu lui Bonaparte

pol niciodată [4], reproșîndu-i sever că promite oamenilor o fericire irealizabilă. „Atît cît se poate judeca după aceste hîrtii — apreciază pe bună dreptate savantul istoric sovietic E. Tarlé —, tînărul ofițer vibra la diapazonul liberalilor".

Pe această platformă întîmpina locotenentul de douăzeci de ani marea zguduire produsă de revoluția franceză din 1789. „Cei mari ni se par mari numai pentru că noi stăm în genunchi... Să ne ridicăm !" — glăsuia motoul de pe frontispiciul săptămînalului „Révolutions de Paris". Și ce voia oare

[4] La Valence, contactul cu operele lui Rousseau, în librăria Pierre-Marc Aurel, determină pe tînărul Bonaparte să exclame : „Oh ! Rousseau, pentru ce a trebuit să trăiești numai șaizeci de ani ! În interesul adevărului, era necesar să nu mori niciodată". În 1801, consulul Bonaparte reflectează : „Viitorul va constata dacă pentru liniștea pămîntului nu ar fi fost mai bine ca nici Rousseau, nici eu să nu fi trăit".

MARSEIEZUL

Într-adevăr ! Decît să ne supunem unor astfel de oameni, vom recurge mai degrabă la ultima extremă, ne vom vinde dușmanilor ; îi vom chema pe spanioli. Nu există alt popor al cărui caracter să fie mai puțin compatibil cu al nostru... Apreciați răutatea oamenilor de care ne temem după sacrificiul pe care-l vom face.

MILITARUL

Să vă vindeți spaniolilor ! Nu vă vom lăsa timp...

MARSEIEZUL

În fiecare zi sînt semnalați în fața porturilor noastre.

LOCUITORUL DIN NÎMES

Această singură amenințare îmi ajunge pentru a ști care dintre federați sau partizani ai Muntelui sînt pentru Republică. Un moment Muntele a fost cel mai slab. Comoția părea generală. Și totuși a cerut el vreodată să fie chemați dușmanii ? Nu vă dați seama că lupta între patrioții și despoții Europei este o luptă pe viață și pe moarte ? Dacă deci sperați la un ajutor din partea lor, conducătorii voștri au motive serioase pentru a fi întîmpinați de aceștia. Dar am totuși o părere prea bună despre poporul vostru pentru a putea crede că la Marsilia sînteți așa de puternici pentru a pune în aplicare un plan atît de laș.

MILITARUL

Credeți că aduceți un mare prejudiciu Republicii și că amenințarea este atît de înspăimîntătoare ? Să o evaluăm.

Spaniolii nu au trupe specializate în debarcare, navele lor nu pot intra în portul vostru. Dacă îi chemați, aceasta ar putea servi șefilor voștri pentru a-și salva o parte din avere. Dar ați stîrni indignarea generală în toată Republica, ați ridica împotriva voastră 60 000 de oameni. Spaniolii ar lua ce-ar putea din Marsilia și tot ar mai rămîne suficient pentru a-i îmbogăți pe învingători.

FABRICANTUL DIN MONTPELLIER

Dacă ești în stare de asemenea josnicie, n-ar trebui să mai rămînă piatră peste piatră în orașul vostru superb. Ar trebui ca peste o lună, călătorul care ar vedea ruinele să-și închipuie că orașul a fost distrus acum o sută de ani.

MILITARUL

Ascultă-mă, marseiezule, scuturați jugul celor cîțiva scelerați care vă împing la

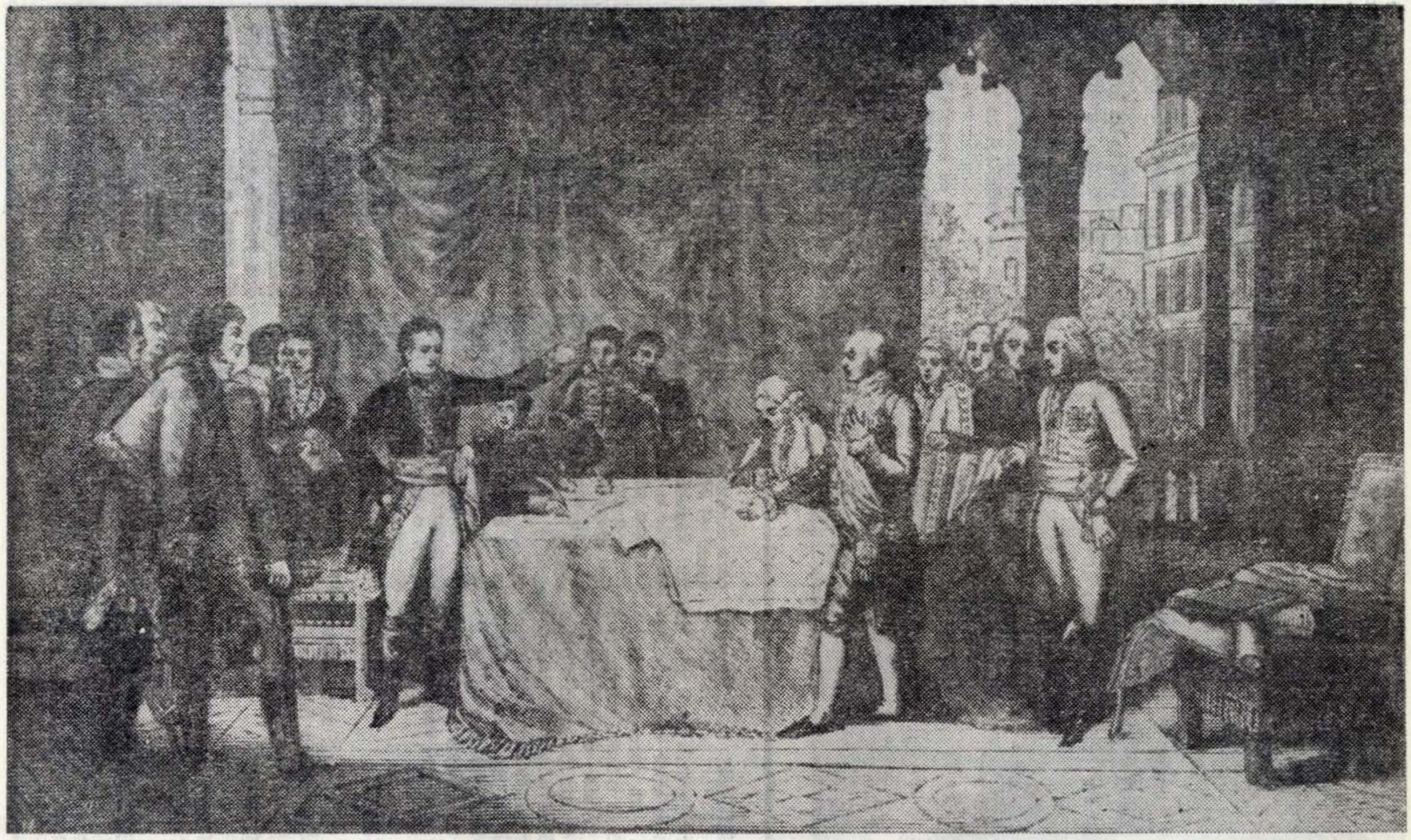

Preliminariile de pace *(armistițiul)* de la Leoben, *tablou de Lethière*

mai mult Napoleon decît să se ridice ? De la început a sesizat că nu limitîndu-se la îngusta specialitate de artilerie va putea folosi posibilitățile ce se deschideau pentru satisfacerea țelurilor sale, ci avîntîndu-se pe tărîmul politic. Scuturînd jugul feudal și statuînd societatea burgheză, revoluția, cum apreciază Marx și Engels, transformase Franța în țara politică a Europei. Din trinitatea devizei „Libertate, Egalitate, Fraternitate", Napoleon Bonaparte se va opri asupra celui de-al doilea component al ei : „Egalitatea care trebuia să mă ridice — scrie el — mă seducea". Aprobă cu entuziasm decretele din 4 august 1789 ale Adunării Naționale Constituante, care aboleau vechiul regim, deoarece anulau și decretul din 1780 al contelui de Ségur, ministrul de război din acea vreme, care interzicea celor de rînd cariera armelor și limita accesul micii nobilimi doar la gradele inferioare. Participă la demonstrații populare și la activitatea diferitelor cluburi, e chiar secretar al Societății prietenilor constituției. La 14 iulie 1791, pe Champ de Mars, la Paris, împreună cu regimentul său, jură „să apere patria contra dușmanilor din afară și dinăuntru, mai bine să moară decît să accepte invazia și să nu asculte decît de ordinele Adunării Naționale". Era conștient că revoluția făcea realizabile orice speranțe ale sale, deoarece preconiza ascensiunea pe scara socială în funcție de capacitatea individuală și nu de blazoanele moștenite. Întrebarea era : unde să acționeze ? În Franța sau în Corsica ? Se decide inițial pentru Corsica, văzînd în ideile revoluției o posibilitate favorabilă intereselor insulei natale. Cîteva lungi concedii le petrece aici, amestecîndu-se în afacerile politice, alegîndu-se locotenent-colonel al gărzii naționale locale, întîlnindu-se cu generalul Paoli reîntors din exil. Dar vederile lor nu coincid. Se ajunge la un conflict sîngeros, cu caracter de vendetta, în urma căruia Bonaparte și familia sînt determinați să părăsească insula. Pentru Bonaparte opțiunea e făcută pentru totdeauna : metropola franceză. La 13 iunie 1793, căpitanul Napoleon Bonaparte[5] revine în

[5] Fusese avansat căpitan la 6 februarie 1792. După o penibilă așteptare de șapte ani ! — comentează unii istorici. Adevărul apare puțin altfel dacă luăm în considerare că din acești ani o mare parte și-o petrecuse în concedii. André Castelot face socoteala că pînă în vara anului 1793 Napoleon activase efectiv în regimentul său doar 30 de luni !

Cina de la BEAUCAIRE

contrarevoluție, restabiliți autoritățile constituite, acceptați Constituția, redați libertatea reprezentanților și trimiteți-i la Paris să medieze pentru voi. Ați fost înșelați. Nu este pentru prima dată că poporul e înșelat de cîțiva conspiratori și intriganți [...]

MARSEIEZUL

Ei, domnule, cine ne va aduce binele ?

Oare refugiații care vin din toate colțurile departamentului ? Ei sînt interesați să acționeze cu disperare. Oare cei care ne guvernează ? Nu sînt și ei în aceeași situație ? Poporul ? O parte a lui nici nu-și cunoaște poziția, este orbită și fanatizată ; cealaltă e dezarmată, suspectată, umilită; întrevăd deci cu mare durere nenorociri fără ieșire.

MILITARUL

Iată-te în sfîrșit rezonabil. De ce oare o asemenea transformare nu s-ar produce la un mare număr de cetățeni înșelați, dar de bună credință ? Atunci Albitte care nu dorește decît să cruțe sînge francez v-ar trimite un om cinstit și abil : am fi de acord, iar armata, fără să se oprească vreun moment, i-ar face pe spaniolii mîndri de cîteva succese să danseze Carmagnola sub zidurile Perpignan-ului.

Iar Marsilia ar continua să fie centrul de gravitație al libertății. Numai cîteva pagini ar trebui rupte din istoria sa !

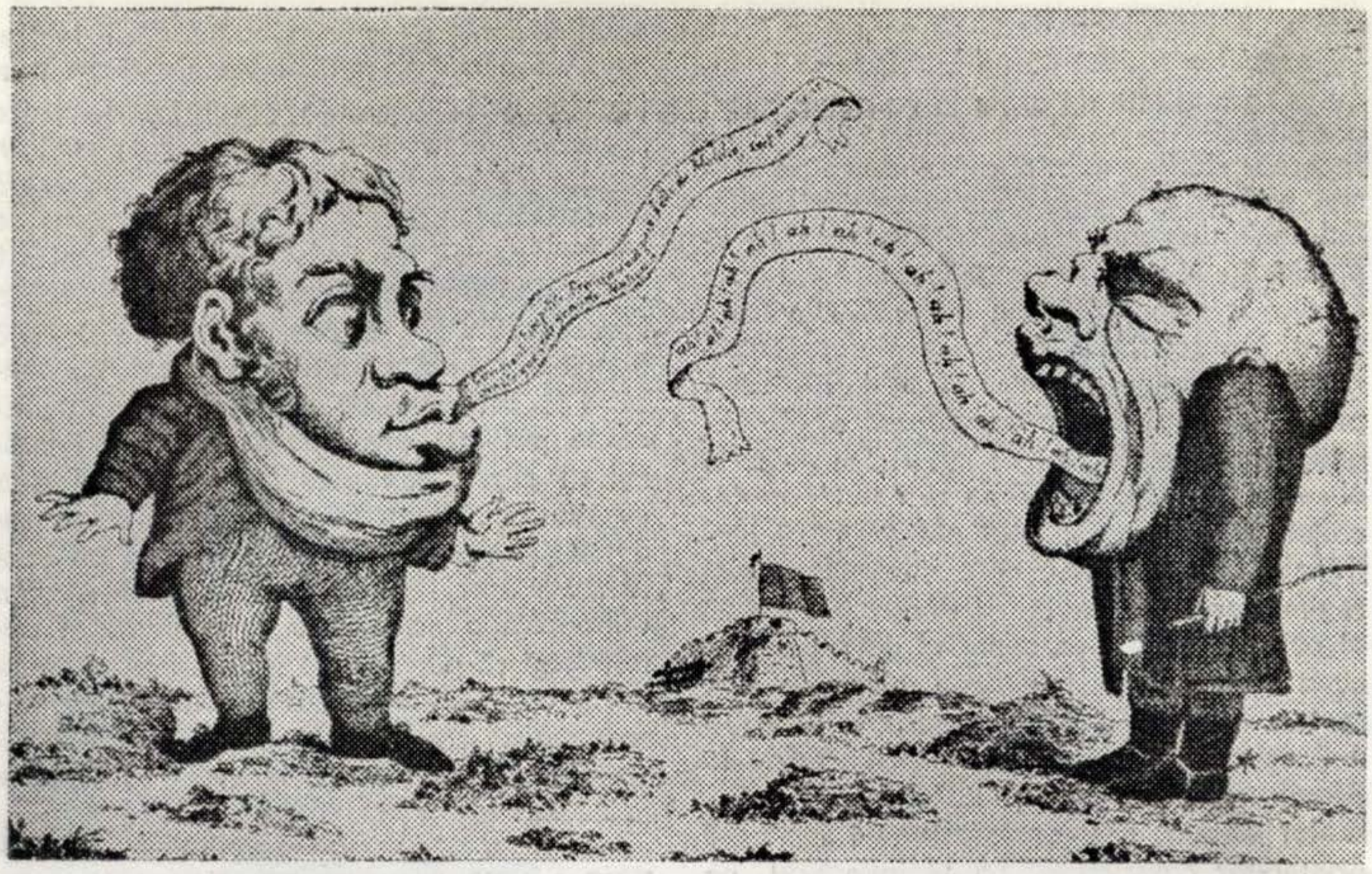

În drum spre Egipt, armata franceză ocupă, în iunie 1798, insula Malta. Caricatura de epocă *pe care o reproducem sugerează reacția engleză la primirea acestei vești*

Franța și e repartizat la compania 12 din Regimentul 4 artilerie, cu reședința la Nice.

Revenirea în Franța are loc în momente de maximă activitate a Convenției Naționale, cînd după ghilotinarea girondinilor aceasta era dominată de montagnarzi, în frunte cu Maximilien Robespierre. Tocmai în climatul favorabil creat de Convenție avea să-și pună în valoare Napoleon voința sa de fier, deoarece tocmai acum voința a fost ridicată la rangul de principiu al politicii. Marx și Engels au apreciat că „Convenția a reprezentat maximum de energie politică, de putere politică și de inteligență politică [...]. Cu cît e mai unilaterală, adică mai desăvîrșită inteligența politică, cu atît mai mult crede ea în atotputernicia voinței..."

Și momentul inițial ce se cere remarcat privind afirmarea inteligenței și voinței lui Napoleon este legat de numele unui oraș: Toulon. În noaptea de 27 spre 28 august 1793, forțele contrarevoluționare răsculate deschid porțile orașului Toulon englezilor. Asediul instituit de armatele revoluționare pare că nu va mai avea sfîrșit. Întîmplarea că șeful artileriei asediatorilor fusese rănit duce la numirea lui Napoleon în acest post. Planurile lui fiind apreciate, primește mînă liberă pentru a le aplica și la 17 decembrie trupele engleze și spaniole sînt obligate să cedeze orașul. Toulon reprezintă punctul de plecare al prodigioasei cariere a lui Napoleon. În septembrie doar căpitan, Napoleon e în decembrie general de brigadă ; avea 24 de ani și jumătate. Dar steaua sa este cît pe aci să apună în vara lui 1794, cînd are loc căderea lui Maximilien Robespierre. Suspectat pentru legăturile cu fratele acestuia Augustin Robespierre, generalul Bonaparte este suspendat din funcție, toate documentele îi sînt sechestrate, e arestat și deferit Comitetului Salvării Publice. Socotit nevinovat, e eliberat.[6]

[6] Deși fusese simpatizat de Robespierre cel tînăr, Napoleon n-a fost nici un moment partizan al lui Maximilien Robespierre. Cînd Augustin Robespierre i-a propus să ia comanda Gărzii naționale din Paris, cu scopul evident de a constitui un sprijin pentru fratele său, Bonaparte a refuzat. Lucien Bonaparte, în memoriile sale, depune următoarea mărturie : „Într-o zi Napoleon a venit mai preocupat ca de obicei și, plimbîndu-se împreună cu mine și Joseph, ne comunică că nu depindea decît de el să plece la Paris chiar a doua zi... Mi se oferă — ne-a spus Napoleon — locul lui Henriot (comandantul Gărzii naționale de la Paris — *n.r.*).. Trebuie să dau răspunsul chiar astă-seară.. Voi ce părere aveți ? Am ezitat un moment. — Ei ! Ei ! reluă generalul, asta merită oboseala de a vă gîndi. La Paris nu-i așa de ușor să-ți salvezi capul ca la Saint Maximin (aluzie la faptul că Lucien ocupa o funcție în acest orășel — *n.r.*). Robespierre tînărul este un om onest, dar fratele său nu glumește. Eu, să susțin pe acest om ! Nu, niciodată !"

Dar refuzul de a comanda, el artileristul, o brigadă de infanterie pentru a înăbuși o revoltă în sudul Franței îl pune în poziția de general demisionar. Îl vor readuce în scenă evenimentele de la 13 Vendémiaire (5 octombrie 1795), cînd se face extrem de util Directoratului (noua formulă de guvernare instaurată la 27 august 1795) prin reprimarea energică a unei rebeliuni monarhiste în însăși inima Parisului. La sfîrșitul lui octombrie va prelua de la cel mai cunoscut membru al Directoratului — Barras — comanda armatei din interior. 13 Vendémiaire face cunoscut numele lui în toată Franța. La 2 martie 1796, primește comanda armatei din Italia. Înainte de a pleca la noul post, la 9 martie, ora 10 seara, ofițerul stării civile din cel de-al doilea arondisment al Parisului, Charles-Théodore-François Leclercq, oficiază căsătoria dintre Napoleon Bonaparte și frumoasa creolă Iosefina, născută Tascher de la Pagerie, văduva generalului conte Alexandre Beauharnais, executat din ordinul Convenției.

La începutul lui aprilie, generalul Bonaparte lansează vestita Proclamație către Armata din Italia : „Soldați, sînteți goi și prost hrăniți [...] Vă voi conduce în cele mai mănoase cîmpii din lume ; acolo veți găsi orașe mari și provincii bogate, onoare, glorie și pradă ; soldați ai Armatei din Italia, vă va lipsi oare curajul ?" Trebuie să recunoaștem, apreciază Roger Peyre, că acesta nu era limbajul unui general al unei mari puteri, ci acela al unei căpetenii de condotieri. La 12 aprilie — prima victorie la Montenotti ; 10 mai — biruința de la Lodi nu-i aduce lui Napoleon Bonaparte numai porecla de „micul caporal", ci-i stimulează și ambiția grandoarei : „După Lodi — va spune la Sf. Elena — mă consideram nu doar un simplu general, ci un om chemat să influențeze destinul unui popor". Cînd peste opt zile intră în Milano, mulțimea, la Porta Romana, dansează și strigă „Viva la liberta". Efuziune nu lipsită de temeiuri, deoarece italienii vedeau în armata franceză purtătoarea ideilor de libertate și egalitate ale revoluției de la 1789, doborîtoarea privilegiilor feudale. Dar satisfacerea necesităților armatei lui Napoleon și a guvernului parizian impun locuitorilor teritoriilor cucerite serioase contribuții financiare și materiale ; celebre opere de artă iau drumul Parisului. Orice încercare de împotrivire față de excesele învingătorului este cu strășnicie reprimată.

Dînd dovadă de o mare putere de decizie și talent de comandant, disciplinîndu-și armata, folosind cu măiestrie forțele, concentrîndu-le în locul și la timpul oportun, trecînd cu repeziciune de la o formă de acțiune la alta, luînd inamicul prin surprindere și lovindu-l necruțător pe părți, stimulînd curajul și îndrăzneala, Napoleon a reușit să zdrobească cele mai bune armate austriece, piemonteze și pontificale. „Vai de generalul care vine pe cîmpul de bătălie cu un sistem" — își va rezuma el concepția privind conducerea și desfășurarea războiului. Bătăliile celebre de la Castiglione (august 1796), Arcole (15 noiembrie 1796) și Rivoli (14—15 ianuarie 1797), asediul orașului Mantua stau mărturie personalității militare a lui Napoleon. În fața acestui general de 28 de ani n-au putut rezista nici feldmareșalii Beaulieu și Wurmser, veterani ai războiului de șapte ani, nici generalul Alvinzi, nici tînărul arhiduce Carol. La un an de la începerea campaniei, la picioarele lui Bonaparte se află întreaga Italie de nord, iar în aprilie 1797, de pe înălțimile de la Semmering, privește de la 30 de leghe de Viena.

Peste capul Directoratului și neluînd în seamă văicărelile inamicului, Napoleon își impune propriul punct de vedere la tratativele cu reprezentanții Papei Pius al VI-lea la Tolentino (19 februarie 1797), la încheierea armistițiului cu Austria (Leoben, 18 aprilie) și la semnarea Tratatului de pace de la Campo Formio (17 octombrie același an). „Nu mai pot să mă supun" — declara el, referindu-se la guvernul celei mai tinere republici din Europa (Directoratul) ; „Nu uitați că tratați cu mine în timp ce mă găsesc înconjurat de grenadirii mei" — apostrofa pe plenipotențiarii celei mai vechi monarhii — cea habsburgică. După cum subliniază André Castelot, autorul uneia dintre cele mai recente cărți despre Bonaparte, acum acesta nu visa altceva decît să devină „un Brutus al monarhilor și un Cezar al republicii".

La 22 decembrie 1797, la Palatul Luxemburg din Paris, membrii Directoratului și ai corpurilor legislative se descoperă în fața comandantului Armatei din Italia, pe care societatea pariziană îl asemuia lui Vercingetorix[7]. Strada Chantereine, pe care locu-

[7] Antoine Lasalle, unul dintre cei mai buni generali ai lui Napoleon, aprecia astfel, în 1809, campania din Italia : „Acolo unde împăratul a fost cel mai mare, a fost războiul din Italia. Atunci a fost erou, acum e împărat. In Italia nu avea decît puțini oameni, aproape neînarmați, lipsiți de pîine, încălțăminte și bani... ; avea o reputație de matematician și visător ; nici o acțiune la activul lui ; nici un prieten ; era considerat drept un urs pentru că era solitar și medita mereu. Trebuia să creeze totul și a creat totul. Iată unde este el cel mai admirabil. De cînd e împărat, dispune de atîtea forțe încît nu se poate vorbi de aceleași greutăți".

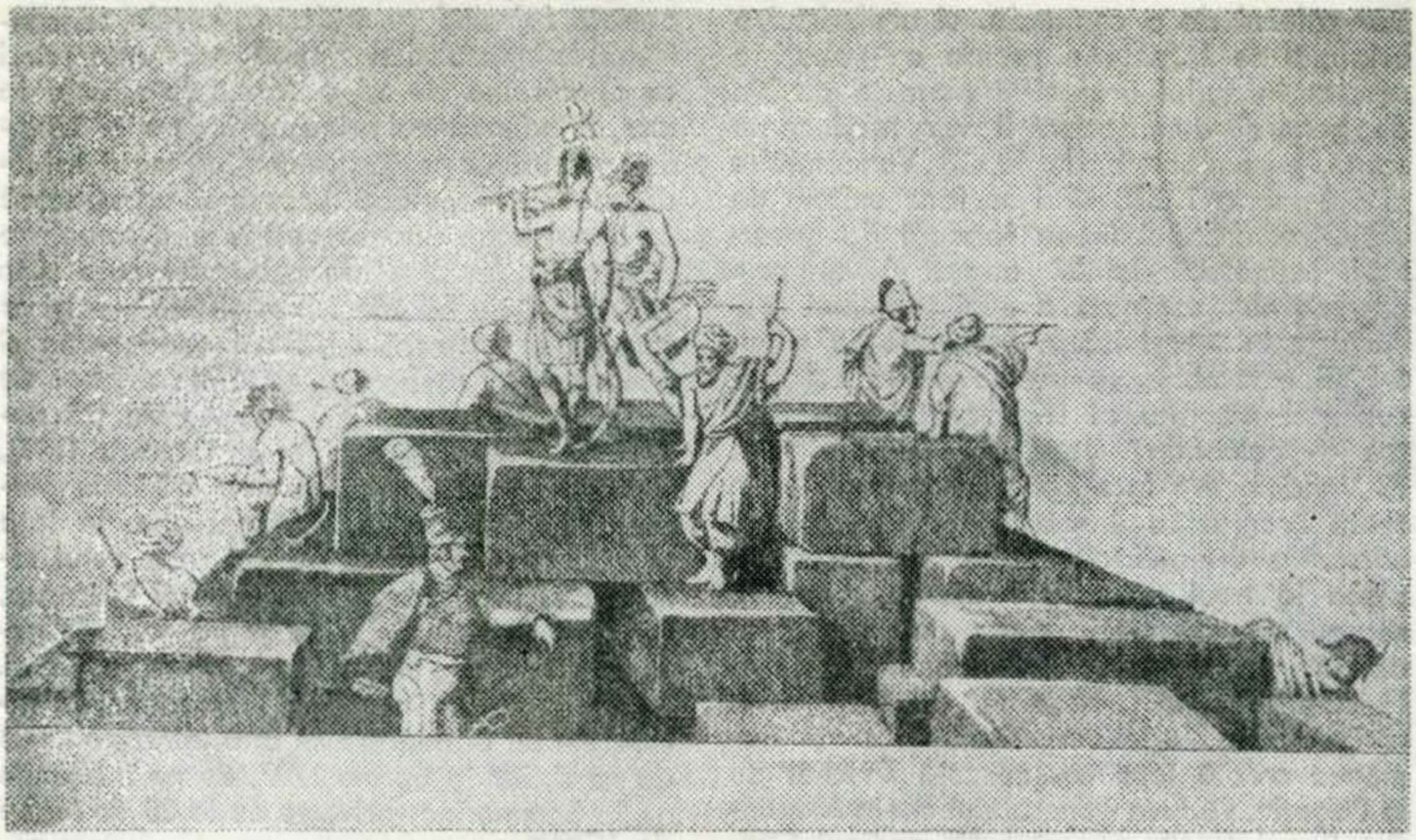

Pe cea mai înaltă piramidă din Egipt...

Gînduri ale lui NAPOLEON

Drepturile omului

Abrutizat de regi și de miniștrii lor, de nobili și prejudecățile lor, de preoți și impostura acestora, după veacuri, francezul s-a trezit brusc și a stabilit drepturile omului pentru a servi drept regulă legislatorului. Atunci vor exista mai puțini oameni răi, fiindcă vor exista și fericiți. Influența legilor bune asupra moralei, pasiunilor individuale este incalculabilă, iar morala, modificarea pasiunilor, determină fericirea.

(Discurs pe o temă propusă de Academia din Lyon : „Ce adevăruri și sentimente sînt mai importante să fie insuflate oamenilor pentru fericirea lor ?“ — 1791)

Libertate

O sută de mii de perși fug în fața cîtorva atenieni ; douăzeci de mii cad sub loviturile a trei sute de spartani, iar imperiul lor, pe care soarele mirat abia îl poate străbate, este înfruntat de zece mii, răsturnat, subjugat, cucerit de patruzeci de mii [...] douăzeci și unu de corsicani înfrîng opt sute de germani ; șapte dezarmează o sută de genovezi [...] o mie cincisute de elvețieni înfrîng, lîngă Morgarten, orgoliul ridicol a două zeci de mii de austrieci ; pe cîmpia de la Neuffels o mie cinci sute fug în fața a patru sute de olandezi [...] S-o spunem cu mîndrie : sclavul este de-abia umbra omului liber...

Deoarece omul nu gustă fericirea decît în cursul unei vieți conforme structurii sale, deoarece prin structura sa intelectuală rațiunea îi conduce acțiunile, deoarece constrîngerea îl depravează, îl distruge, nimeni nu trebuie să fie vreodată forțat să adopte idei pe care nu le-ar simți.

Libertate de gîndire deplină și absolută ; libertate de a scrie și vorbi despre ceea ce nu atinge ordinea socială este deci baza moralității,

ieşte familia Bonaparte, primeşte numele de strada Victoriei ; cea mai înaltă instanţă ştiinţifică a Franţei, Institutul Naţional, cu 305 voturi pentru, îl primeşte printre membrii săi în secţiunea de fizică şi mecanică : „Adevăratele cuceriri — afirmă Napoleon în răspunsul adresat cetăţeanului preşedinte al acestui for — singurele care nu produc nici un regret, sînt cele obţinute împotriva neştiinţei".

Napoleon nu era însă omul care să se închidă într-un cabinet sau laborator. Pămîntul îi frigea tălpile ; aşa cum remarcă Christopher Harold, nimic nu este mai periculos decît „un erou şomer". Şi în vara anului 1798, supuşii sultanului Selim al III-lea aflau că „un om cu numele de Bonaparte, care se dă drept general francez, a pornit război în provincia turcească Egipt". Debarcat în ziua de 2 iulie, lîngă plaja Maraboût. Napoleon, în fruntea armatei franceze pentru Orient, la 25 iulie, după celebra bătălie de la Piramide, cucerea oraşul Cairo. Campania avea să fie apoi prelungită în Siria[8]. Îşi vedea cievea un vis care-l fascina.

Poeţilor arabi, care-i cîntă „O republican genial, tu ai adus în Egipt lumina strălucitoare ca o lampă de cristal, Ya Sallam !", le răspunde nu numai prin respectarea Coranului, ci, cum o făcuse şi în Italia, prin loviturile date vechilor rînduieli, poziţiilor beilor mameluci, prin introducerea unui nou sistem administrativ. Prezidează tradiţionalele serbări ale Nilului, dar totodată nu se dă în lături de la cruzimi nemaipomenite, ca incen-

[8] În campania din Egipt, care urmărea să dea o lovitură Angliei, principala rivală a Franţei, Napoleon, a plecat cu 55 000 de oameni, îmbarcaţi pe circa 400 de nave. În statul lui major se numărau Murat, Berthier, Davout, Lannes, Marmont, Duroc, Junot, Bessiers, Kléber, Desaix, Menou şi alţii. A luat cu el savanţi ca fizicianul Monge, chimistul Berthollet, mineralogul Dolomieu, zoologul Geoffroy de Saint-Hillaire, botanistul Nectoux, chirurgul Dubois, arheologul Jomard etc.

libertăţii şi fericirii individuale. Dreptul natural nu trebuie să fie deci îngrădit decît de o lege precisă, care nu poate interzice decît acţiunile direct opuse societăţii. Dacă s-ar întîmpla altfel, ordinea socială ar fi o calamitate, o sclavie de nesuportat.

(Ibidem)

Iacobinism

Iacobinii sînt oameni hotărîţi, pe care nu-i uşor să-i faci să dea înapoi.

(În Consiliul de stat ; iunie 1804)

Nici Robespierre, nici Danton, nici Marat nu aveau egal cînd deviza „Libertate, egalitate sau moarte" era înscrisă cu litere de sînge pe toate drapelele franceze.

(Sf. Elena)

Revoluţia franceză

Revoluţia franceză nu este rezultatul ciocnirii dintre două familii care-şi disputau tronul : ea a fost o mişcare generală a maselor naţiunii împotriva celor privilegiaţi. Nobilimea franceză, ca şi cea a întregii Europe, datează din epoca incursiunilor barbare, care au divizat Imperiul roman. În Franţa, nobilii îi reprezentau pe franci şi burgunzi ; restul naţiunii îl formau galii. Regimul feudal a statornicit principiul conform căruia orice proprietate avea un senior. Toate drepturile politice au fost exercitate de preoţi şi nobili ; ţăranii au fost robi, legaţi de pămîntul pe care-l lucrau.

Evoluţia civilizaţiei şi concepţiile luministe au dus la eliberarea poporului. Această nouă stare de lucruri a determinat dezvoltarea industriei şi comerţului. Majoritatea pămînturilor, bogăţiilor şi inteligenţelor erau în secolul al XVIII-lea împărţite poporului. Nobilii rămîneau totuşi în continuare o clasă privilegiată ; păstrau în mîinile lor justiţia superioară şi secundară, dispuneau de drepturi feudale camuflate sub un număr de diverse denumiri şi forme, se bucurau de privilegiul de a nu suporta nici o povară a societăţii şi de a deţine exclusiv funcţiile cele mai însemnate. Toate aceste abuzuri stîrneau reclamaţii din partea cetăţenilor. Scopul principal al revoluţiei a fost de a desfiinţa toate privilegiile, de a aboli justiţia seniorilor, justiţia fiind un atribut inseparabil al autorităţii suverane, de a suprima drepturile feudale, rămăşiţe ale vechii stări de servaj, a poporului ; de a face să apese pe umerii tuturor cetăţenilor şi pe seama tuturor proprietăţilor, fără deosebire, cheltuielile statului. În sfîrşit ea a proclamat egalitatea în drepturi. Toţi cetăţenii au căpătat acces la orice funcţie, conform talentelor şi norocului.

Bonaparte și Pașa din Cairo — *după o gravură de epocă în culori*

„In Egipt a fost nevoie să studiez Coranul, pentru că trebuia să cunosc în profunzime credința celor patru secte, relațiile lor cu Constantinopolul și Mecca, spre a-mi putea instaura puterea în mijlocul unui popor supus islamismului“

Napoleon

dierea satului Alcam sau masacrarea adversarilor ce i se predaseră la Jaffa, momente sinistre ce-i vor însoți pentru totdeauna memoria ca niște pete întunecate.

Dar în timp ce acționează împotriva demoralizării propriilor soldați, a împotrivirii populațiilor locale și a unor condiții naturale vitrege, Napoleon află că tot ceea ce se realizase în campania din 1796--1797 era în primejdie. O nouă coaliție, care unea Austria, Rusia și Regatul Neapolelui, amenința Franța ; Directoratul era pradă neputinței și spaimei. „Italia pierdută ! Mizerabilii ! Toate victoriile noastre zadarnice ! Trebuie să plec“ — exclamă Napoleon și la 23 august 1799, lăsînd comanda generalului Kléber, părăsește Egiptul, îndreptîndu-se, pe bordul vasului „Muiron“ spre Franța și mai ales spre putere.

(Va urma)

Fișier bibliografic : **Napoleon :** „Vues politiques“ (ed. Adrien Dansette) ; **La Duchesse d'Abrantès :** „Mémoires (Souvenirs historiques sur la Révolution et le Directoire)“ ; **Le comte de Las Cases :** „Le Mémorial de Saint Hélène“ ; **Chateaubriand :** „Mémoires d'outre-tombe“ ; **Karl Marx :** „Note critice pe marginea articolului unui prusian“ ; **Auguste Mignet :** „Histoire de la Révolution française, depuis 1789 jusqu' en 1814“ ; **Thomas Carlyle :** „Istoria Revoluției franceze“ ; **Paul Janet :** „Historie de la Révolution française“ ; **Louis Madelin :** „La Révolution“ ; **Albert Soboul :** „Revoluția franceză 1789—1799“ ; **Roger Peyre :** „Napoleon I-er et son temps“ ; **Armand Dayot :** „Napoleon raconté par l'image“ ; **Arthur Lévy :** „Napoleon intime“ ; **Henri Robert :** „Le Petit Corse“ ; **E. Tarle :** „Napoleon“ ; **André Castelot ;** „Bonaparte“ ; **A. M. Filippicodaccioni :** Napoleon et la Corse ; **Pieter Geyl :** „Napoleon pro și contra“.

90 DE ANI DE RELAȚII DIPLOMATICE ROMÂNO-BULGARE

AUGUSTINA NICOLAESCU

În urma războiului din 1877—1878, o dată cu obținerea independenței de stat, România a trecut la stabilirea de relații diplomatice cu majoritatea țărilor europene. Întărirea poziției internaționale a țării și continuarea acțiunii de recunoaștere a independenței de către toate țările europene, necesita stabilirea de relații diplomatice normale în primul rînd cu statele vecine din Peninsula Balcanică.

Luptînd pentru consolidarea propriilor sale drepturi suverane România acționa, în același timp, în sprijinul popoarelor care nu-și dobîndiseră încă deplina autonomie. Un exemplu semnificativ în acest sens îl constituie modul în care s-au stabilit relațiile diplomatice cu Bulgaria.

Prietenia dintre popoarele român și bulgar are rădăcini adînci în trecutul istoriei. Nenumărate sînt exemplele care arată cum cele două popoare au acționat împreună pentru libertate socială și națională. Nu o dată românii și bulgarii și-au vărsat laolaltă sîngele pentru sfărîmarea jugului oprimării naționale, pentru cucerirea independenței de stat și a suveranității. Destinele celor două popoare dunărene s-au asemănat în multe privințe. Strămoșii noștri au luptat împotriva acelorași dușmani, au fost animați de aceleași aspirații și idealuri.

Toate aceste împrejurări istorice, secolele de trai în vecinătate au făcut ca popoarele român și bulgar să nutrească profunde sentimente de stimă și prețuire reciprocă, să întrețină relații de bună înțelegere și prietenie.

Legăturile stabilite încă din vremea primelor țarate bulgare de care se ocupă articolul prof. dr. Ștefan Ștefănescu, dezvoltate o dată cu întărirea și consolidarea Țării Românești, schimburile comerciale, înrudirea unor familii domnitoare, au dus la închegarea de relații durabile care, o dată cu scurgerea vremii, au căpătat noi rezonanțe, noi valențe, mai cu seamă în perioada de dezvoltare a națiunilor română și bulgară (veacul al XIX-lea).

O întreagă pleiadă de revoluționari bulgari au activat în România. Majoritatea asociațiilor înființate de aceștia pentru a lupta împotriva asupririi interne și externe a țării lor au funcționat în București, Brăila, Giurgiu și în alte orașe din țara noastră.

Revoluționari români de la 1848, ca C. A. Rosetti sau Al. I. Cuza, au avut strînse legături de prietenie cu unii din cunoscuții revoluționari bulgari, cum ar fi Gheorghi Sava Racovski, Liuben Karavelov sau Hristo Botev.

Acestea sînt cîteva din premisele care au dus la crearea, în 1879, a agențiilor diplomatice română și bulgară, menite să contribuie la întreținerea și dezvoltarea continuă a relațiilor dintre cele două state.

Agențiile diplomatice ale celor două țări își au originea în agențiile comerciale existente, desigur nu sub această titulatură, cu multă vreme înainte de 1879. În 1836—1837, la Varna a funcționat un agent comercial al domnului român, în persoana negustorului Constantin Stoianovici.

Îndată după războiul din 1877—1878 și reglementările de pace care i-au urmat (San Stefano, 3 martie 1878, și mai ales Congresul de la Berlin, 1/13 iunie 1878), Bulgaria dintre Dunăre și Balcani se constituie într-un principat autonom vasal Porții, condus de un principe creștin, iar partea sudică devine un teritoriu autonom — Rumelia orientală —, sub directa autoritate politică și militară a Porții.

Deoarece Bulgaria nu era recunoscută ca stat independent, ea nu putea întreține relații politice directe și proprii cu țări străine. Trecînd peste această aparentă piedică, România, devenită independentă, a fost una din primele țări care a stabilit relații diplomatice normale cu principatul Bulgariei. La 23 mai 1879, Alexandru Stoianovici a fost numit consul al României la Rusciuk. Cîteva luni după aceea era numit și un agent diplomatic pe lîngă principele bulgar la Sofia, creîndu-se astfel agenția și consulatul general al României în țara vecină. Această acțiune demonstra atitudinea amicală a guvernului român față de Bulgaria cu care trata ca de la un stat la alt stat suveran fără a ține seama de statutul de vasalitate față de Poartă. România dovedea astfel că înțelege să sprijine țara vecină în politica de dobîndire a independenței depline.

Agent diplomatic și consul general la Sofia a fost numit Alexandru Sturdza. Prințul Alexandru de Battemberg a ținut să declare: „Bulgaria nu va uita niciodată că, în momentele grele, fiii ei au găsit în România ospitalitatea cea mai frățească și că eforturile poporului bulgar pentru libertate și progres au fost totdeauna privite cu o nobilă simpatie de către români". Era o recunoaștere a atitudinii totdeauna înțelegătoare a poporului român față de lupta poporului bulgar.

Odată înființată agenția diplomatică română la Sofia, s-a creat posibilitatea ca și Bulgaria la rîndul ei să poată organiza o reprezentanță similară la București. Astfel prin crearea agenției diplomatice bulgare la București, se încheia procesul stabilirii relațiilor diplomatice între cele două țări vecine.

Atitudinea guvernului român în legătură cu înființarea agențiilor diplomatice la Sofia și București a creat Bulgariei posibilitatea să acționeze liber față de suverana sa — Poarta otomană, ceea ce a nemulțumit Constantinopolul, dar politica iscusită a diplomației celor două țări a continuat cu succes.

...Au trecut 90 de ani de la stabilirea relațiilor diplomatice între cele două țări frățești. În această vreme, tradițiile de solidaritate ale militanților progresiști și revoluționarilor din România și Bulgaria au fost duse mai departe de partidele comuniste din cele două țări care, încă de la crearea lor, au luptat împotriva politicii claselor exploatatoare, pentru întărirea legăturilor de prietenie între cele două popoare.

În anii revoluției și construcției socialiste, prietenia româno-bulgară s-a întărit și a căpătat un nou conținut. La baza acestei prietenii stau principiile marxism-leninismului și internaționalismului proletar, respectarea independenței și suveranității naționale, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, colaborarea și întrajutorarea frățească, interesele prosperității ambelor popoare, cauza generală a socialismului și comunismului. Pe aceste baze, relațiile de prietenie frățească și colaborare româno-bulgară vor cunoaște o continuă dezvoltare spre binele celor două popoare.

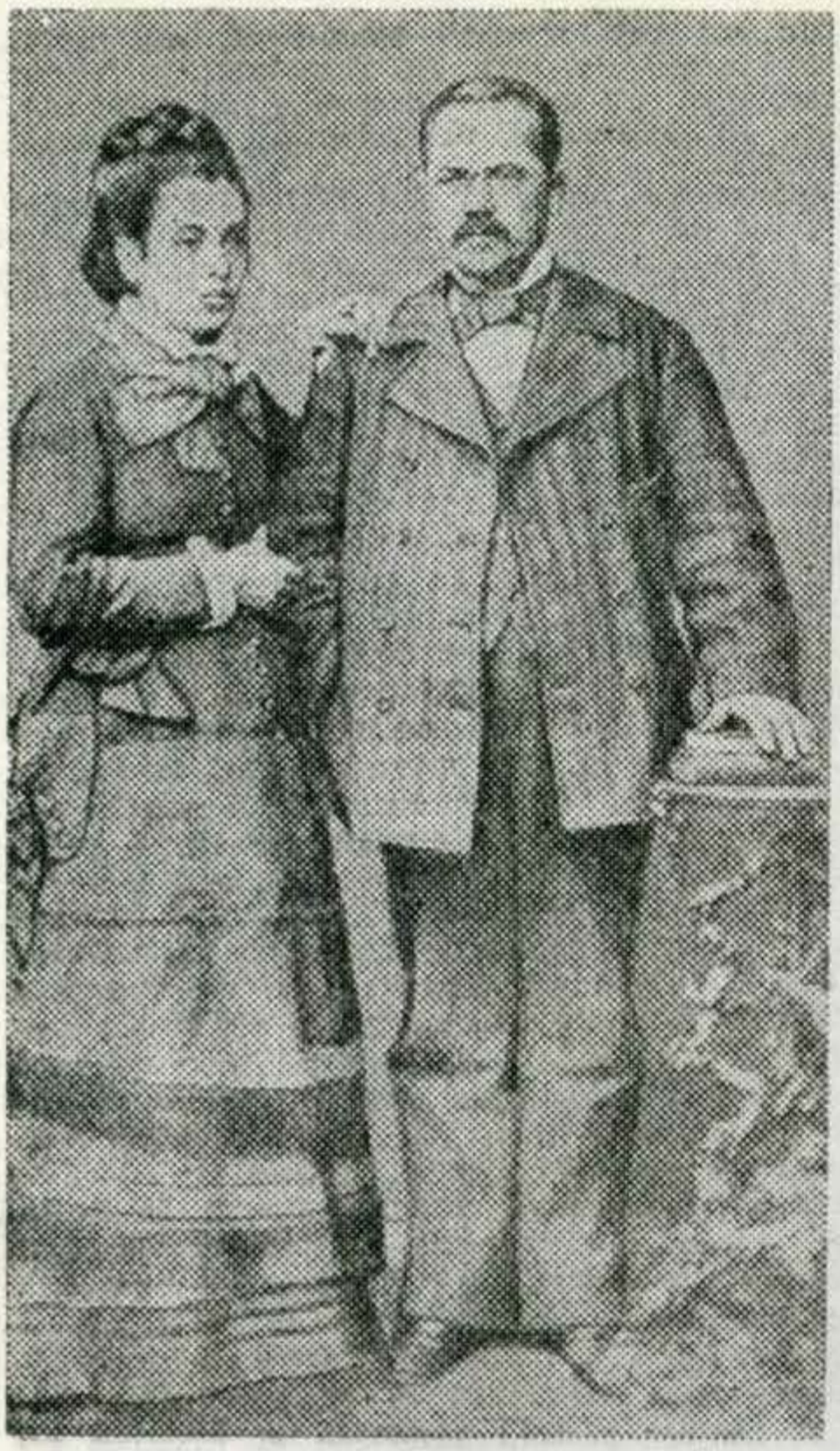

Elena și Gheorghe Nădejde, părinții lui Ioan și Gheorghe

FAMILIA NĂDEJDE

I. FELEA

„Lupta pe care am început-o nu se poate termina decît prin victorie"

Nu se poate vorbi despre începuturile socialismului în România fără să se amintească de familia Nădejde, de cei trei tineri entuziaști : Ioan, Gheorghe și Sofia Nădejde.

Înainte de a deveni socialiști, erau cunoscuți ca partizani ai filozofiei materialiste a lui Vasile Conta (1846—1882). Nu întîmplător revista „Contemporanul" a desfășurat în anii de început o asiduă campanie de popularizare a ideilor lui Conta, demonstrînd superioritatea concepției materialiste asupra celei idealiste, combătînd cu vehemență misticismul.

Pentru afirmarea gîndirii materialiste, revista a publicat chiar în primul său număr, sub semnătura Sofiei Nădejde, cuvinte de adîncă admirație pentru filozoful român amintit.

Sofia Nădejde a fost o pană ascuțită pusă în slujba nobilului ideal al emancipării femeii

Ioan Nădejde se înfățișa ca „...un colos întunecat, arămiu la față, cu barba și părul de un negru lucios"

Tinerețe înflăcărată

Dar cum au devenit cei trei „contiști" pionieri ai socialismului ? Iată o întrebare la care, ceva mai tîrziu, a încercat să răspundă chiar unul dintre frați.

Era prin anul 1876, într-o seară de toamnă. Gheorghe Nădejde se afla la clubul studenților din Iași. Citea într-un ziar o relatare despre activitatea revoluționarilor ruși. După ce a terminat de citit, s-a adresat vecinului din dreapta sa :

— Nu știu de ce mulți îi vorbesc de rău. Eu, dimpotrivă, cred că au dreptate...

— Se înțelege că au ! a răspuns cu aprindere vecinul de masă. Era studentul în drept Eugen Lupu.

Tînărul cu fața palidă, cu fruntea înaltă și ochii scăpărători, i-a vorbit cu patos despre o viitoare societate, în care oamenii nu vor mai suferi de foame, unde cultura și arta nu vor mai fi apanajul unei minorități privilegiate, unde fiecare om de talent va putea crea, va putea munci...

Tîrziu de tot, Eugen Lupu, obosit, i-a spus la despărțire :

— Apoi, uită-te frate, văd că ne potrivim în idei... Mai sînt și alții care gîndesc ca noi... Eu cunosc cîțiva... Ar fi bine să ne întîlnim, să ne înțelegem... Poate că facem ceva de folos pentru ideile noastre... Ce zici ?...

Gheorghe Nădejde i-a răspuns :

— Ce să zic ! Să ne întîlnim și să lucrăm !

Înflăcăratul semănător de idei socialiste în mijlocul studențimii ieșene, l-a îmbrățișat cu efuziune zicîndu-i :

— Apoi dacă-i așa, stai să-ți mai dau să citești cîte ceva în privința asta, să dai și fratelui dumitale... și la alți cunoscuți, iar cînd ne vom întîlni mi-i spune ce zic...

Și a început să scoată de prin buzunare... A scos de la piept, de la spate, din toate părțile... Cît ai clipi, i-a încărcat mîinile noului său prieten cu vreo zece broșurele...

Mulțumit în sine de rezultatul propagandei sale, Eugen Lupu s-a dus acasă, în strada Sava nr. 3, și a scris o epistolă avîntată lui Nicolae Codreanu. Îi comunica că făcuse cunoștință cu un membru al grupului de studenți, adepți ai filozofiei lui Vasile Conta, că aceștia erau apți pentru a deveni socialiști și-l ruga să vină el sau altcineva la Iași, pentru a face cunoștință cu ei.

Împrejurările acestea care au premers aderării fraților Nădejde la primul cerc socialist

Gheorghe Nădejde în anii tinereții

din România au fost evocate de Gheorghe Nădejde, sub pseudonimul său literar L. Gîrbea, în „Lumea literară și științifică" din 1895.

O căsătorie romantică

În anul 1876, cînd frații Nădejde au intrat în mișcarea socialistă, în viața celor care aveau să-și înscrie numele printre primii socialiști din țara noastră, s-a petrecut un eveniment deosebit : tînărul profesor de limba română și latină Ioan Nădejde, în vîrstă de 22 de ani, s-a căsătorit cu Sofia Băncilă-Gheorghiu, în vîrstă de 20 de ani. In acel an, la Liceul național din Iași era liberă o catedră de limba română ; Ioan Nădejde s-a prezentat la concurs și a reușit.

Ioan se născuse la Tecuci, în decembrie 1854 ; a făcut liceul la Botoșani, fiind un elev excepțional. Corpul profesoral i-a solicitat de aceea serviciile ca suplinitor. În acea vreme, între „profesorul" Nădejde și Sofia Băncilă-Gheorghiu, elevă la un pension secundar din Botoșani, echivalent cu o școală de cultură generală, s-a înfiripat o prietenie trainică. Descendentă dintr-o familie de răzeși, atît după tată cît și după mamă, Sofia a avut parte de o copilărie aspră. Tatăl ei, împovărat de nevoi, făcea cu greu față cerințelor unei familii numeroase. Sofia era copilul cel mai mare din familie, urmată de Ecaterina, apoi de Octav, celebrul pictor de mai tîrziu (Octav Băncilă), și de Elena.

Timp de doi ani, 1874—1876, Ioan a făcut, săptămînal, naveta la Iași. De multe ori nu avea bani nici pentru biletul de tren. După ce a primit însă catedra de la Liceul național, el și Sofia s-au căsătorit. Erau tineri, cu o frumoasă cultură, înflăcărați de cele mai înaintate idei ale vremii, dornici să lumineze poporul, să-l îndrume pe calea care ducea, prin luptă, spre o viață nouă.

Atît ca licean, cît și ca student, Ioan Nădejde își impresionase profesorii cu extraordinara lui putere de asimilare. Avea un talent deosebit de a sintetiza și simplifica, pe înțelesul tuturor, problemele cele mai dificile și mulți dintre elevii săi i-au păstrat o amintire neștearsă. Scriitorul Jean Bart (Eugen Botez) scria, în amintirile sale, că într-o zi, pe cînd venea la școală, un coleg l-a înghiontit, spunîndu-i :

— Uite-l mă ! Vezi... ăsta-i Ioan Nădejde.

M-am oprit în loc, emoționat. Pe trotuar, în fața noastră, călca greoi, un colos întunecat, arămiu la față, cu barba și părul de un negru lucios. Cu un palton ros, aruncat numai pe umeri, mergea ținînd capul în jos, adîncit în citirea unei cărți groase. De buzunarul paltonului atîrna un baston noduros, cu vîrful ars. Cînd a ajuns în dreptul meu instinctiv mi-am scos pălăria din cap. O clipă și-a ridicat ochii de pe carte, m-a fixat prin sticlele ochelarilor și mi-a răspuns cu un surîs blînd, care a îndulcit și luminat deodată figura cea smolită și sumbră.

Atunci, în anii tinereții, Ioan Nădejde avea înfățișare viforoasă. Purta un pardesiu uzat, asemănător unui caftan. Umbla prin oraș, așa cum se purta peste tot, fără să-i pese de nimeni, liber de orice prejudecată. Tînăra lui soție se pregătea să dea bacalaureatul, spre marea mirare a burgheziei ieșene. Ioan Nădejde umbla pe stradă fără să salute pe nimeni, veșnic cu un ziar în mînă. Unii l-au văzut mîncînd pe stradă și ducînd sub braț o pîine de două ocale...

În acei ani — 1876—1881 — familia Nădejde se afla deja în rîndul celor care aveau să lucreze la răspîndirea socialismului în țara noastră.

Pe la sfîrșitul anului 1878, s-au adunat la Iași, în taină, mai mulți revoluționari. Printre cei prezenți se aflau Eugen Lupu, Zamfir Arbore, dr. Russel, Theodor Speranță, Ilie Calciu, în sfîrșit Ioan, Gheorghe și Sofia Nădejde.

Primii paşi...

Împreună cu fraţii Ioan şi Gheorghe Nădejde, cu studentul Theodor Speranţă, vărul fraţilor Nădejde, dr. Russel a scos, la 28 septembrie 1879, un ziar socialist. După o lună de la apariţie, ministrul de interne a trimis la Iaşi un agent special ca să afle cine erau redactorii, pentru a-i determina să suspende apariţia publicaţiei. Chestionîndu-l pe proprietarul tipografiei, T. Codrescu, acesta a declarat spionului poliţienesc că redactorii erau doctorul Russel, Gheorghe Nădejde—profesor la gimnaziul „Ştefan cel Mare", Ioan Nădejde—profesor la Liceul naţional şi Speranţă—învăţător-student. O singură dată l-a văzut acolo şi pe dl. Duber, şeful staţiei Iaşi-Ungheni.

Trimisul ministrului de interne, Danopole, l-a cercetat pe Russel, atrăgîndu-i atenţia că nu poate să-i încuviinţeze acţiunea. Acesta i-a răspuns cu indignare că el singur nu poate să suspende apariţia publicaţiei, deoarece aparţinea mai multor persoane. Apoi şi-a manifestat mirarea că i se cerea aşa ceva în România, ţară constituţională, unde libertatea presei este garantată, unde...

În acelaşi scop, prefectul de Iaşi, Leon Negruzzi, s-a dus la fraţii Nădejde, cerîndu-le suspendarea gazetei. Răspunsul lor a fost identic cu cel al lui Russel. Agentul nota în raportul său : **Atît Russel, cît şi fraţii Nădejde, au cerut adresă oficială pentru încetarea ziarului. La aceasta, am refuzat.** [1]

Dar într-o sîmbătă seara, agentul s-a postat în faţa tipografiei lui Codrescu şi a văzut ieşind de acolo, cu foile sub braţ, pe Ioan Nădejde. Pe la ora două noaptea, Ioan Nădejde a luat o sanie şi s-a dus la poştă, expediind numerele destinate abonaţilor din ţară. La aceeaşi oră, Duber a fost văzut ieşind din locuinţa lui Nădejde cu un pachet. Urmărindu-l, agentul de poliţie l-a văzut intrînd în gară, **de unde se presupune** — nota el — **că Duber ar fi persoana însărcinată cu distribuirea acestui jurnal în Rusia.**

Situaţia se complica. Consulul rus din Iaşi a atras atenţia prefectului că dacă foaia respectivă va publica **vreun articol care ar avea aerul de a aproba atentatul contra m.s. împăratului, ar fi pus în poziţia să protesteze formal, dîndu-se a înţelege că dorinţa sa este de a se împiedica apariţia ziarului"** [2].

La sfîrşitul anului 1879, socialiştii din Iaşi şi-au înfiinţat o tipografie proprie. După

CONTEMPORANUL

REVISTĂ ŞTIINŢIFICĂ şi LITERARĂ

ANUL I.

— Preţul 12 franci.

IAŞI.

1880.

Revista Contemporanul *a desfăşurat o asiduă campanie pentru răspîndirea concepţiei materialiste despre lume şi societate, aducîndu-şi un aport de seamă în formarea culturii naţionale progresiste*

mărturiile unui contemporan, în cursul anului 1880 s-au publicat **o mulţime de broşuri şi foi volante litografiate şi centigrafiate.** În 1880 s-a publicat broşura d-rului Russel intitulată : *Un studiu psihiatric, urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase.*

Sofia Nădejde a publicat nouă articole sub titlul *Momente din istoria femeii*, în care susţinea, cu argumente ştiinţifice, egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul.

Ioan Nădejde era încadrat într-o amplă reţea revoluţionară conspirativă, care se întindea din Rusia ţaristă pînă-n Elveţia.

La sfîrşitul anului 1879 a avut loc o întrunire secretă, la care s-a discutat cum trebuie să se dezvolte propaganda socialistă la noi. Discuţiile au fost aprinse. Unii susţineau că trebuie să se lucreze în şcoli, pentru cîştigarea tineretului studios ; alţii cereau să fie luminaţi muncitorii, adică cei în primul rînd interesaţi în cauză. S-a ajuns la următoarea concluzie : trebuie şi una şi alta.

[1] Arhiva Centrală a C.C. al P.C.R., Fond nr. 239, mapa nr.1.

[2] *Presa muncitorească şi socialistă din România*, vol. I. partea I, Editura politică, Bucureşti, pag. 50.

Un proces intentat ideilor socialismului

1881. În acest an s-a dezlănțuit prima mare prigoană a autorităților împotriva tinerei mișcări socialiste din țara noastră.

În ziua de 6 martie fusese anunțat un „banchet" al socialiștilor ieșeni în amintirea Comunei din Paris, care urma să se țină în sala Chateux-aux-Fleurs. Aniversarea momentelor revoluționare printr-un „banchet" constituia un obicei în acea vreme — și nu numai la noi. Dar cu cîteva zile mai înainte avusese loc un atentat împotriva țarului Alexandru al II-lea și reprezentantul guvernului țarist a interpretat „banchetul" ca o manifestare a bucuriei socialiștilor români, cerînd autorităților burghezo-moșierești să ia măsuri severe. Profitînd de situație, guvernul liberal a promulgat **legea pentru expulzarea străinilor primejdioși,** a cărei primă victimă avea să fie dr. Russel.

În casa doctorului Russel, din strada Ștefan cel Mare, era multă zarvă. Se pregătea serbarea. Unii repetau cîntece, alții declamau. Constantin Mille, tînăr student, își pregătea conferința. Într-un colț, fete și băieți confecționau un steag roșu, cu litere aurite. Russel vorbea cu înflăcărare despre eroismul comunarzilor. Mai tîrziu, Constantin Mille l-a descris astfel : **Era blond, purta o barbă rară care, pe fălci, aproape nici nu exista. Avea o privire pătrunzătoare și în permanentă mișcare. Umbla într-una cu o pipă de lemn în gură, pe care se afla un cap de negru [...] Pe toți oamenii îi numea FRĂȚICULE. Casa lui era în permanență deschisă.**

În stradă era o mulțime de studenți și elevi de liceu, în așteptarea manifestanților ce trebuiau să vină dinspre strada Săvulescu. Deodată, s-a deschis ușa și în prag a apărut Gheorghe Panu, pe atunci prim-procuror la Iași. Executa cu strîngere de inimă ordinul — l-a declarat arestat pe Russel și l-a condus la închisoare. Nimeni n-avea voie să iasă din casă. Un magistrat a interogat pe toți cei de față : numele, adresa, profesiunea ; s-au confiscat steagul roșu, hîrtiile... S-au făcut percheziții acasă, la Constantin Mille, la Ioan Nădejde. Au fost ridicate mai multe scrisori, broșuri. Dar ceea ce era important fusese de acum bine ascuns...

Orașul trăia o atmosferă de stare de asediu. Străzile fuseseră înțesate de forță armată. Numărul gardiștilor — mărit. Toți aveau pe umăr cîte-o pușcă...

Pictorul Octav Băncilă în anii tinereții

Frații Ioan și Gheorghe Nădejde au fost trimiși spre judecare în fața unei comisii a Universității din Iași. De fapt, era un proces intentat ideilor socialismului.

Cînd s-a aflat că doctorul Russel a fost închis, urmînd să fie expulzat, mulți bolnavi din Iași au cerut parchetului să-l lase pe medic să-i îngrijească, chiar și la închisoare, **iar populația săracă a Iașilor l-a plîns, ca pe un mort, cînd a aflat de plecarea lui.**

5 iunie 1881. Procesul fraților Nădejde. Judecata a avut loc în Aula Universității din Iași. Pe banca acuzării au luat loc Ioan și Gheorghe Nădejde. Martori erau directorii și profesorii „de stabilimente publice și private", studenți, elevi și „impiegați administrativi" (polițiști).

Acuzații erau învinuiți de ateism și delict capital, propagarea ideilor socialiste.

Acuzația a fost formulată cam în felul următor :

— În ceea ce privește religiunea, ei spun că Dumnezeu nu există. El nu are unde fi pus în univers. În univers nu este decît materie și spațiu, Dumnezeu nu are unde sta, decît doar numai în mințile oamenilor...

— În ceea ce privește izvoarele mizeriei printre oameni, împricinații afirmă că ea provine întreagă din

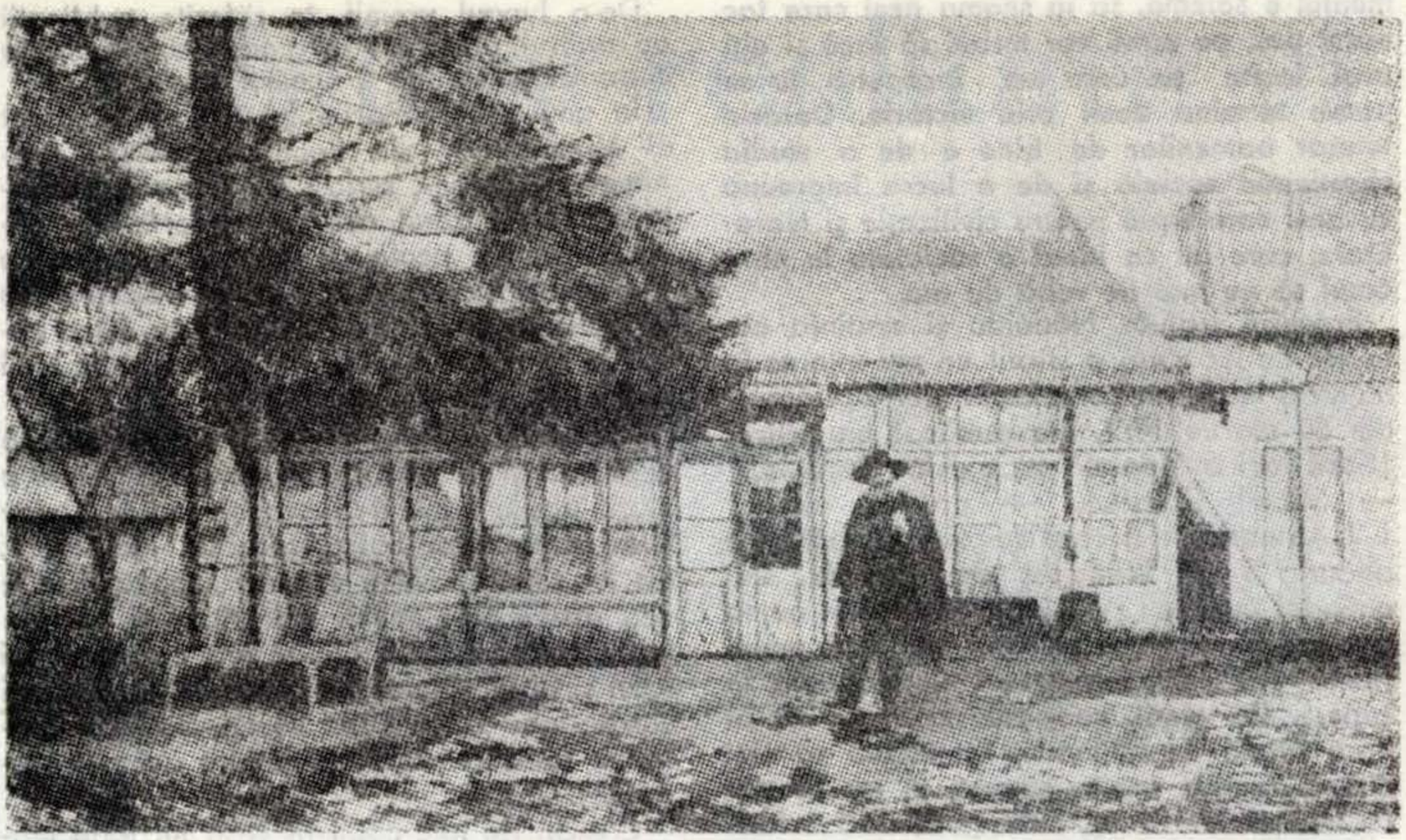

„Ce se petrecea în această modestă casă din Sărărie? se întrebau prefectul, polițaiul, politicianul înrăit și stîlpul de cafenea" (În fotografie, Octav Băncilă în fața casei din Sărărie)

exploatațiunea legală, ce se practică de cei avuți contra celor săraci. Burghezia, care dispune de capitaluri, despoaie muncitorul de cea mai mare parte a roadelor muncii sale. Munca este izvorul bogăției și cine se îmbogățește fără să muncească își apropiază prin forță, viclenii sau altfel munca lor. Aceea ce cîștigă capitalistul este munca gratis a salariaților. Societatea (dacă merită acest nume, după d-nii Nădejde) este împărțită într-o minoritate care stăpînește totul și o majoritate care nu stăpînește nimic sau mai nimic. O parte din produsul muncii se întoarce sub formă de salar la muncitor, iar cea mai mare parte intră în pungile minorității, care-și petrece timpul desfătîndu-se.

La acuzația că sînt revoluționari, frații Nădejde au răspuns că nu înțeleg de ce sînt ei vinovați, dacă studiul istoriei și starea spiritelor i-a convins că se află în ajunul unei revoluții? **Cine are ochi să vadă și urechi să audă, se va convinge de adevărul ce constatăm.**

La acuzația că nu sînt patrioți, cei doi au răspuns: dacă a fi patriot însemnează a înșira vorbe frumoase la adresa poporului și în realitate să-l despoi și să-l disprețuiești, atunci astfel de patrioți nu sîntem. Dacă, însă, a fi patriot înseamnă a iubi poporul și a lucra pentru fericirea lui, a jertfi totul pentru acest scop, poziția socială și chiar viața, atunci nu văd cine ar putea mai cu drept să se numească patriot.

Profesorul Ioan Nădejde a fost acuzat de propagandă printre tinerii din școlile secundare. „Acuzatul" nu a negat că a făcut propagandă socialistă și ateistă și a susținut că avea acest drept după Constituție. Comisiunea, cu majoritatea de patru voturi contra unul (profesorul care își formase o părere deosebită se numea Ion Stravolca), a pronunțat următoarea sentință: Ioan Nădejde, recunoscut culpabil în modul cel mai grav, a fost destituit din funcția de profesor la Liceul național din Iași, iar fratele său, Gheorghe Nădejde, găsit mai puțin vinovat, a fost suspendat din învățămînt fără limită.

După pronunțarea sentinței juriului, Ioan Nădejde avea să declare: **Noi sîntem convinși că am fost condamnați numai PENTRU CĂ SÎNTEM SOCIALIȘTI. Prin aplicarea sentințelor, SE ÎNCEPE PERSECUȚIA ÎN CONTRA SOCIALIȘTILOR ROMÂNI. Mo-**

mentul e solemn, să ia seama acei care fac acest pas, pe urmă vor trebui să facă și alți pași. Lupta pe care am început-o nu se poate termina decît prin victorie. Datoria tuturor oamenilor de bine e de a studia chestiunea socială și de a lucra împreună cu acei care luptă pentru civilizație și moralitate, care au ca ideal o societate în care omul să nu mai fie robit de om.

Procesul fraților Nădejde și sentința comisiei de judecată a stîrnit un viu interes în mijlocul lumii intelectuale. În ziarul „Timpul" din 20 martie 1881, s-a publicat un articol („fără nici o îndoială scris chiar de dînsul" — Mihail Eminescu — preciza ulterior I. V. Atanasiu), din care spicuim următoarele rînduri : **Frații Nădejde, de exemplu, sînt amîndoi tineri cu știință de carte ; am putea zice că în degetul lor mic au mai multă știință decît Costinescu ori Crăciunescu în capete. Ca merit, se poate adăuga că, în lipsă totală de mijloace, de vreme ce sînt dintr-o familie foarte săracă, ei tot ce știu au învățat într-un oraș din țară, fără a face un pas în străinătate. Cu toate astea, ei știu limbile clasice, mai multe limbi moderne, au înghițit cu ardoare ceea ce le-a venit în mînă din științele naturale.**

„Misterul" casei din Sărărie

La Iași, în strada Sărărie, tînăra familie Nădejde își înjghebase o modestă gospodărie. Deși avea patru camere și un geamlîc, casa devenea tot mai neîncăpătoare. Sofia născuse șase copii. Era o mamă duioasă, dar nu-i venea ușor, mai ales că Sofia nu admitea „servitori" în mica ei „republică". Casa din Sărărie a devenit curînd sediul redacției revistei „Contemporanul" și a ziarului „Muncitorul". În vara anului 1881, s-a bătut pe peretele ce da spre uliță, proaspăt văruit, o tăbliță neagră pe care scria cu litere albe : „Revista Contemporanul". În același timp, casa era și sediu pentru Clubul socialiștilor din Iași.

Ce se petrecea acolo ? se întrebau prefectul, polițaiul, politicianul înrăit și stîlpul de cafenea. Acolo, în „casa plină de mister", veneau pe înserate studenți și profesori, meseriași și refugiați politici, oameni supraveghiați de poliție. Veneau săteni din împrejurimile Iașilor, ca să li se întocmească jalbe. În fața „misterioasei" căsuțe din Sărărie, stătea în permanență de veghe **„vestitul gardian Tănase, cu mustățile ce cătau a oală, cu ochii încruntați de tătar și cu glasul răgușit...**

De-a lungul vremii, în diferite publicații au apărut aprecieri elogioase cu privire la importanța istorică a acestui imobil.

În anul creării Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893), „Evenimentul literar", scria : **Cine a respirat cîteva minute aerul căsuței modeste din Sărărie iese de acolo cu puterile înzecite, cu mai multă încredere în sine și în oameni, cu o speranță mai mare pentru viitor, cu o hotărîre de a lupta pentru aducerea unei lumi mai bune, mai drepte.**

Aici și-a petrecut pictorul Octav Băncilă copilăria și primii ani ai tinereții. Cînd a murit Vasile Băncilă-Gheorghiu, tatăl, Octav avea patru ani. Sofia, sora lui mai mare, l-a luat la Iași. El îi spunea „coana Pica" ; așa aveau să-i spună mai tîrziu și cei din mișcarea socialistă. Octav era cumnatul lui Ioan și al lui Gheorghe Nădejde, ambii frați căsătorindu-se cu două surori, Sofia și Ecaterina Băncilă (căpătînd pentru aceasta dispensă).

Crescut de mic copil în casa lui Ioan Nădejde, pictorul a fost martor ocular al activității culturale, politice și ideologice din acel laborator „misterios".

După cursul primar, Ioan Nădejde l-a înscris pe Octav Băncilă la gimnaziul „Ștefan cel Mare". Directorul, Pavel Paicu, era junimist, iar Gheorghe Nădejde, reintegrat în învățămînt, devenise un fel de „socialist independent" ; făcea acum socialism numai în literatură...

Mai tîrziu, Octav își amintea cu recunoștință de faptul că imboldul spre cariera sa artistică se datora cumnatului său, Ioan Nădejde, care îi descoperise cel dintîi vocația spre pictură. Totul se petrecuse dintr-o joacă... Era într-un sfîrșit de vacanță școlară, prin luna august. În ograda casei din Sărărie, Octav se ascunsese printre păpușoii înalți, unde se apucase să facă un om de lut. Ca omul să fie mai expresiv, i-a băgat niște cărbuni negri în ochi, iar din mătasea porumbului i-a potrivit părul, barba și mustățile. Pe cînd își admira opera, își făcu apariția, dînd la o parte păpușoii, Ioan Nădejde :

— Ce faci aici, mă ?

Băiatul, spăriet, n-a știut ce să răspundă. Nădejde s-a uitat la omul de lut, i-a examinat expresia, apoi, cu un surîs binevoitor, s-a adresat băiatului :

— Măi Octave, acum știu eu ce am să fac cu tine !

După cîteva săptămîni, băiatul nu mai făcea drumul spre gimnaziu, ci ceva mai departe, la Școala de Bele-Arte. Ioan Nădejde vorbise cu Grigore Panaitescu, directorul școlii, și Octav fusese înscris în clasa de pictură...

(Continuare în numărul viitor)

PSEUDOISTORIE

Mit şi realitate în WESTERN

CRISTINA CORCIOVESCU

Istoria Lumii Noi și cu precădere cea a Statelor Unite a constituit și constituie o sursă inepuizabilă de inspirație pentru cinematograful american. Dar între istorie și filmul așa-numit western — adică consacrat vestului — se interpune mitul, legenda ; caracteristic pentru aceasta este că a apărut aproape concomitent cu evenimentele care au generat-o. Barzi improvizați, povestitori plini de imaginație, gazetari cu fantezie informau estul despre faptele vestului, adăugîndu-le însă o încărcătură dramatică și o fabulație suplimentară. Dată fiind existența celor trei planuri — realitate, mit, film —, e interesant de urmărit ce anume din adevărul istoric se mai păstrează în opera cinematografică.

Sindicatul jefuitorilor de trenuri

La sfîrșitul secolului al XVII-lea fîșia de pămînt cuprinsă între lanțul Apalachienilor și Oceanul Atlantic devine prea îngustă pentru locuitorii Noii Anglii, care simt tentația spațiilor necunoscute de dincolo de munți. Linia cascadelor de la poalele lor începe să se populeze. O depășesc la început vînătorii înarmați cu puști și capcane, care se întorc impresionați de vastitatea întinderilor și bogăția vînatului „din partea cealaltă". Poveștile lor îl hotărăsc pe tînărul Daniel Boone să întreprindă prima expediție peste munți, trecînd prin pasul Cumberland și punînd jaloanele uneia dintre cele mai celebre piste care vor lega estul de vest : *Wilderness Road* („Drumul sălbăticiei").

Aceasta se petrece în 1769. Prin tratatul de la Versailles (1783), tinerele S.U.A. capătă de la fosta lor metropolă, Marea Britanie, un teritoriu vast la apus de Mississippi, precum și dreptul de liberă circulație pe fluviu. Douăzeci de ani mai tîrziu, Thomas Jefferson cumpără de la Franța Louisiana, un pămînt fertil udat de apele fluviului Mississippi, și ale afluenților săi. În decurs de un secol teritoriul ocupat de americani se dublează, dar e adevărat că și populația crește într-un ritm vertiginos : de la 4 milioane la sfîrșitul secolului al

Unul dintre primii pionieri ai Vestului, Daniel Boone (1734—1820)

Ofertă de serviciu pentru conducătorii de diligențe : „Se preferă orfani" (San Francisco, 1860)

WANTED

YOUNG SKINNY WIRY FELLOWS not over eighteen. Must be expert riders willing to risk death daily. Orphans preferred. WAGES $25 per week. Apply, *Central Overland Express, Alta Bldg., Montgomery St.*

XVIII-lea la 23 de milioane în 1850. Se înregistrează un dublu exod : al emigranților europeni spre Statele Unite și, în interiorul continentului nord-american, al locuitorilor din est spre vest. E vorba de albi, bineînțeles : autohtonii — cărora li se spune ba indieni, ba „piei roșii", sînt izgoniți de pe pămînturile lor sau mai adesea masacrați fără milă. „Singurul indian bun este indianul mort" — așa glăsuiește un dicton al epocii.

De-a lungul celor două secole, cît durează acest ciudat nomadism, noțiunea de vest este o noțiune deosebit de instabilă. Frontiera se deplasează peste noapte, avînd ca singură țintă o zonă situată tot mai la apus, spre Oceanul Pacific. Fără locuință fixă, înjghebîndu-și o așezare astăzi pentru a o părăsi mîine, cel care va rămîne în istoria S.U.A. sub numele de *pionier* este mînat de o permanentă neliniște. La primul foc de armă pe care îl aude, el își ia soția, copiii, cele cîteva vite, pușca și Biblia, își încarcă familia în căruța cu coviltir și pornește mai departe. Mulți pier pe drum, dar puțini fac cale întoarsă. Pionierul reușește să se descurce în situații dificile : își procură singur hrana și îmbrăcămintea vînînd, își clădește singur cabana din bîrne, se face frate cu indienii atîta vreme cît se simte slab, îi ucide cînd devine mai puternic. Femeia duce o viață de bărbat — muncește ca un bărbat, se luptă ca un bărbat, se îmbracă ca un bărbat.

Din loc în loc apare un „oraș" : o băcănie, o biserică, un *saloon* (cîrciumă) și patru-cinci case. Așa arată Boonesborough, orașul construit de Daniel Boone, așa arată la început mai toate orașele din vest. Locuitorii lui (care de multe ori nu depășesc cifra de 10-20) trăiesc uitați de lume, așteptînd să treacă din cînd în cînd o diligență și pregătiți în orice clipă să facă față unei bande de tîlhari care vor să-i jefuiască, să le ia soțiile, să le omoare copiii. Dar chiar dacă atacul se produce, nimic nu pare ireparabil : casele sînt ridicate din nou și viața își reia cursul.

Cinematograful a surprins de multe ori asemenea întîmplări. În istoria vestului atacul diligențelor este evenimentul curent. Vehiculele scîrțîitoare, trase de două-trei perechi de cai, gonesc nebunește prin praf și arșiță, rezistînd atacurilor banditești pentru a ajunge la popasul următor, care de multe ori nu este decît o grămadă de ruine fumegînde. Iată de ce se cer condiții speciale vizitiului de diligență : să aibă cel puțin 18 ani, să fie bine clădit, bun călăreț, bun trăgător, îndrăzneț, de preferință orfan și celibatar, ca să nu aibă cine-l plîngă.

Apariția trenurilor nu diminuează pericolul transporturilor. Fiecare stat își are banditii săi, specializați în atacurile trenurilor : în Indiana — frații Reno, în Missouri — frații James, în Kansas — frații Dalton, în Oklahoma — Bill Doolin. Cei mai celebri tîlhari sînt însă cei din Wild Bunch („Banda sălbatică"), care operează de predilecție pe traseul companiilor de cale ferată *Great Northern Railway* și *Union Pacific Railroad*, inițiatoarea unei organizații The Train Robbers' Sindicate („Sindicatul jefuitorilor de trenuri").

Wild Bill Hickock (1837 — 1876) așa cum arăta în realitate

...și în interpretarea lui Gary Cooper

Cel mai interesant este că populația rurală urmărește aceste fărădelegi cu o satisfacție tacită, așa cum s-a putut vedea și în filmul recent transmis de studiourile noastre de televiziune, „Jesse James, brigandul". Motive există destule ; companiile au achiziționat terenurile de la fermieri plătindu-le un preț de nimic sau ocupîndu-le cu forța, iar tarifele pe drumul de fier — mai ales la marfare — sînt foarte ridicate față de posibilitățile materiale ale crescătorilor de vite sau ale producătorilor de cereale. Iată de ce nimeni nu ajută autoritățile la capturarea bandiților, în ciuda bogatelor recompense oferite.

Bad-man și cow-boy

În filmele *western*, acești haiduci în versiune americană nu reprezintă, așadar, personaje prin excelență negative și antisociale. Cu un remarcabil simț al contradicțiilor de clasă din societatea secolului al XIX-lea, multe din *western*-uri aruncă blamul asupra marilor capitaliști ai agriculturii, stăpînii unor imense cirezi sau herghelii, posesorii unor necuprinse întinderi de pămînt, a căror rapacitate dă naștere la conflictele cele mai sîngeroase. Din rîndurile acestor acaparatori și ale simbriașilor lor — ucigași angajați „cu bucata" sau cointeresați în mod permanent în spolierea fermierilor mici și mijlocii — se recrutează figura cea mai sumbră a filmului, așa numitul *bad-man* (în traducere textuală : om rău).

Bad-men-ii pot fi patroni de tripouri și bordeluri, ca în „Destry"*, proprietari de *ranch*-uri, ca în unele episoade din „Bonanza", președinți ai consiliilor de administrație ale companiilor de cale ferată, ca în „Jesse James" etc. Uneori el este nu un exponent al intereselor clasei dominante, ci o victimă a acesteia, un individ schilodit moralmente de nedreptăți și discriminări, un om pe care legile de junglă ale acelei societăți l-au transformat într-o fiară : așa apare Humphrey Bogart în „Oklahoma Kid" sau Lee Marvin în „Omul care l-a împușcat pe Liberty Valance".

La polul opus *bad-man*-ului se situează *cow-boy*-ul. Acesta este un simplu văcar, dar în același timp — atît în realitate, cît și în filme — un bărbat foarte muncitor și extrem de rezistent, care călărește ca un semizeu și trage cu pistolul ca un campion de tir. Viața grea l-a făcut cam grosolan în purtări, dar filmul îi acordă o mare sen-

* Spre exemplificare am ales de preferință pelicule cunoscute publicului românesc prin intermediul cinematografului și al televiziunii.

sibilitate interioară, un puternic simț al dreptății și o tendință de a-și neglija propriile interese pentru a sări în ajutorul celor asupriți. Argatul mirosind a grajd devine astfel simbolul binelui pur, întruchiparea justițiarului care se bate cu *bad-man*-ul — fie el latifundiar sau pistolar de profesie —, în apărarea cauzelor nobile.

Căci în lumea frămîntată a vestului autoritatea organizată este de multe ori neputincioasă în fața crimei.

Cow-boy-ului îi revine deseori sarcina de a face dreptate, fie pentru o cauză personală („Ultimul tren din Gun Hill"), fie pentru că e angajat în mod special ca justițiar („Cei șapte magnifici").

Firește, de la aceste linii sumare ale regulii generale se înregistrează numeroase abateri : există în filme, așa cum au existat în realitate, șerifi onești și *cow-boy* mai puțin imaculați decît heruvimii. Filmul „Ultimul apus de soare" oferă ambele exemple : șeriful este aici de o rigurozitate care frizează fanatismul, devenind aproape antipatic, în vreme ce *cow-boy*-ul are o conștiință cam încărcată, ceea ce nu-l împiedică să dobîndească nu numai dragostea unei fete, ci și adeziunea spectatorului.

Western-urile reflectă relativ corect — în ansamblul lor — modul în care era înțeleasă noțiunea de justiție în societatea dinamică și agitată a cuceritorilor Americii apusene. Valorile erau altele : furtul unui cal reprezenta o crimă mai mare decît uciderea unui om, pentru că oamenii erau mulți, dar de cai se ducea lipsă. Dreptatea sau pseudodreptatea se executa expeditiv, fără apeluri și recursuri, fără chițibușării avocățești, dar și fără garantarea unor drepturi elementare de apărare, ceea ce ducea la comiterea de numeroase erori judiciare („Incident la Ox-Bow", prezentat la cinemateca bucureșteană). Serialul „Bonanza" conține o abundență de exemple în care nevinovații sînt pe punctul de a fi executați în urma unei judecăți mult prea sumare.

Indieni și bizoni

Marele nedreptățit al *western*-ului — așa cum a fost marele nedreptățit al istoriei și al tratării ei din manualele oficiale — este indianul.

Prezența indianului l-a deranjat întotdeauna pe expansionistul care rîvnea la niște pămînturi aflate din moși-strămoși în stăpînirea altcuiva. Singura soluție găsită a fost ca acest altcineva — indianul — să fie distrus și încă în numele unei „superiorități morale." Astfel s-a născut „convingerea" că indienii sînt răi, cruzi și războinici. Pretexte pentru ca tratatele să fie încălcate, frontierele să fie violate, iar albii să pătrundă pe teritoriile „pieilor roșii". Bizonii — sursele lor principale de hrană și materie primă vestimentară — au

Calamity Jane autentică

Calamity Jane eroină de film

fost vînați fără milă, stabilindu-se chiar și recorduri de masacrare (107 bizoni pe oră). Încercările indienilor de a se apăra au fost considerate drept provocări și transformate în pretexte pentru repetate măceluri. Pentru aţîţarea spiritelor, cruzimea „pieilor roșii" trebuia exagerată. De aceea, în primele patru decenii ale secolului nostru, *western*-ul a făcut din indian un criminal sadic, un sinistru colecționar de scalpuri ale albilor uciși, un incendiator al satelor și orașelor întemeiate cu trudă de pionieri, un tîlhar la drumul mare care pradă diligențele și asasinează pasagerii.

Vreme îndelungată, Hollywood-ul a refuzat indienilor nu numai orice calitate umană, ci pînă și cea mai elementară individualizare caracteriologică. Hoardă urlătoare și setoasă de sînge, tăbărînd în goana cailor asupra unor albi „pașnici" și „lipsiți de apărare", populația autohtonă a Americii era zugrăvită sistematic și grosolan în culori întunecate, de natură să justifice *a posteriori* unul dintre cele mai odioase capitole din istoria cuceririi vestului american.

În schimb erau glorificați inamicii cei mai feroci ai indienilor — generali, politicieni, speculatori de terenuri etc. —, în ciuda faptului că aceștia folosiseră cele mai josnice metode, de la forța brutală pînă la înșelătoria consfințită în documente de stat pentru a pune mîna pe pămînturile după care jinduiau.

O altă categorie de dușmani ai indienilor a fost, de asemenea, încununată de *western* cu aureola vitejilor de legendă. Este vorba de vînătorii de bizoni — cei care ucideau masivele animale ale preeriei, lăsîndu-le apoi leșurile să putrezească și înfometînd triburi întregi de „piei roșii". Cei mai faimoși dintre ei sînt cei doi Bill : Wild Bill Hickock (pe numele său adevărat James Butler Hickock) și Buffalo Bill (William Frederick Cody).

Pe Wild Bill filmele îl prezintă ca pe un *dandy* al vestului. Înalt, bine făcut, cu mustața îngrijită, el își plimbă vestmintele brodate prin mijlocul străzii gata să răspundă la orice atac. Cu toate acestea, moare în plină glorie, împușcat pe la spate într-o tavernă.

Buffalo Bill ucide în 18 luni 4 280 de bizoni, se declară „prieten" al indienilor, dar face parte din armata generalului Custer, care în 1868 încearcă zadarnic să reprime o revoltă a „pieilor roșii".

În a doua jumătate a lungii sale existențe, Buffalo Bill devine actor și în această calitate colindă lumea, este aplaudat de papa Leon al XIII-lea și de regina Victoria a Angliei, jucînd chiar propriul lui rol în cîteva filme de scurtmetraj.

În anii de după cel de-al doilea război mondial, *western*-ul a început să privească cu ochi realiști tragedia indienilor. Într-o serie de filme realizate de regizori de

Victima neîntreruptului marș spre vest : indianul (în clișeu, șeful de trib Sitting Bull, 1834—1890)

Jesse James, după uciderea lui de către un fost complice (fotografie de epocă)

frunte, ca John Ford, William Wyler, Fred Zinneman și alții, figura nobilă a americanului băștinaș apare într-o lumină sensibil mai apropiată de cea a realității istorice. Fără îndoială, acțiunii prădalnice a invadatorului alb i se găsesc și acum numeroase scuze și justificări, dar ochiul neiertător al camerei de luat vederi nu mai reușește să travestească liniile mari ale adevărului.

Billy the Kid

În afara preluării din istorie, cu mai multă sau mai puțină rigurozitate, a unor situații de epocă, *western*-ul s-a simțit atras de anumite personalități care, prin viața lor aventuroasă, prin isprăvile săvîrșite și mai ales prin legenda creată în jurul lor, au devenit celebre. Menținîndu-se uneori în cadrul evenimentelor reale, inventînd alteori în întregime un scenariu ad-hoc, realizatorii și-au manifestat predilecția față de indivizii care și-au umplut de spaimă contemporanii, dar au făcut deliciile cititorilor de cărți de aventuri.

După cît se pare, cel mai „exploatat" a fost Jesse James. Fiul unui pastor baptist din Missouri, Jesse intra la 16 ani în banda de „partizani" sudiști al lui Bloody Bill, apoi în cea a lui W. C. Quantrill. După terminarea războiului de secesiune el hotărăște să continue „lupta" pe cont propriu, avîndu-i ca asociați pe fratele său, Frank, și pe frații Younger, doi camarazi de arme, și formîndu-și o „armată" numită *James' Boys* („Băieții lui James"). În această formație, el prădează 11 bănci, atacă 7 trenuri și 3 diligențe, comite 16 asasinate — totul într-un răstimp destul de scurt : cei 16 ani dintre 1866 și 1882. Acționînd sub lozinca luptei împotriva nordului, Jesse este temut, dar nu urît de

Buffalo Bill...

...și una dintre întruchipările sale pe ecran (Charlton Heston)

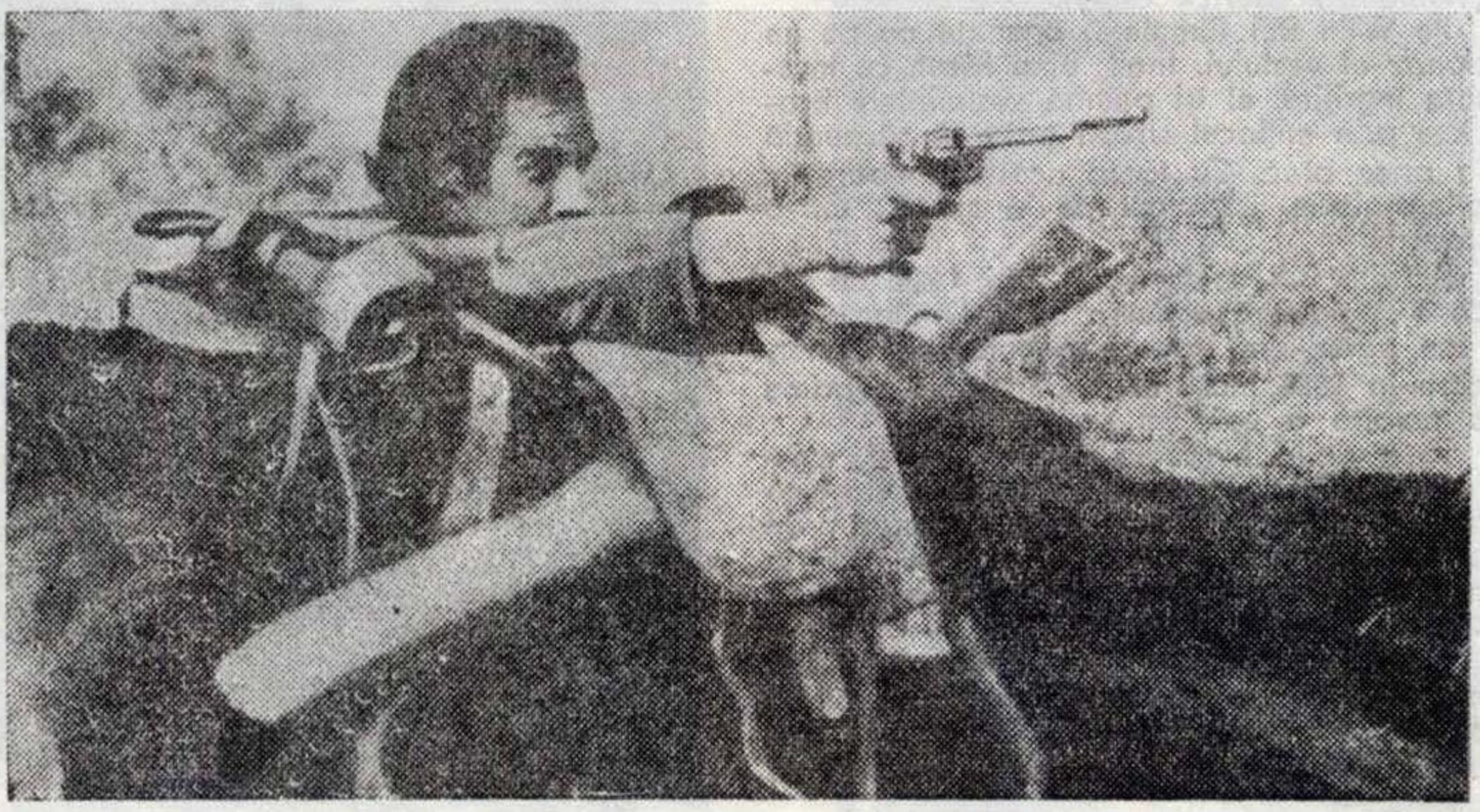

populația albă din zona în care operează. Cu toate acestea, cînd loviturile se înmulțesc, guvernatorul statului Missouri — Crittenden — se vede silit să ia măsuri. În locurile publice apare cunoscutul afiș pe care scrie cu litere mari WANTED, avînd în centru figura celui căutat. Cel care capătă recompensa este unul dintre membrii bandei sale, care îl împușcă după ce descoperă că „șeful" duce o viață dublă, trăind în orășelul Saint Joseph ca cetățean respectabil.

Western-ul „Jesse James", în versiunea regizorului Henry King, scaldă în lumina cea mai favorabilă figura banditului, căutînd să dea o motivare logică faptelor sale. Farmecul actorilor — Tyrone Power și Henry Fonda — rivalizează cu frumusețea imaginilor, dar eroii rămîn foarte departe de modelele lor reale. După cum remarca nepoata autenticului Jesse James, între acesta și Tyrone Power nu este decît o singură asemănare : amîndoi călăresc.

După aproape 20 de ani, Nicholas Ray reia tema în „The True Story of Jesse James" („Adevărata poveste a lui Jesse James"). Dar în ciuda titlului, anecdota se menține în limitele legendei.

Un alt criminal celebru, care a murit la 21 de ani după cea de-a 21-a victimă a sa este *Billy the Kid* („Billy Puștiul"), pe numele său adevărat William Booney. Stîlp de cabaret de la 12 ani, Billy se stabilește în Silver City (New Mexico). Pînă la vîrsta de 18 ani călătorește prin Arizona și Mexic, încercîndu-și norocul la poker și antrenîndu-și pistolul, operații care se soldează cu cîteva victime. Întors din călătorie, se angajează cow-boy în ranch-ul englezului Tunstall. Acesta este însă ucis și Billy se hotărăște să-l răzbune, devenind astfel autorul celei mai sîngeroase răfuieli din istoria Vestului : zece oameni uciși la Lincoln County. Măcelul nu rămîne fără urmări : guvernatorul din New Mexico anunță că recompensa pusă pe capul lui Billy este de 500 de dolari. Din acest moment evenimentele se precipită. Billy este prins, judecat și condamnat la moarte. Dar, asasinînd doi gardieni, el reușește să evadeze. Șeriful Pat Garrett îl urmărește și îl ucide. În semn de omagiu, degetul arătător cu care Billy a apăsat de atîtea ori pe trăgaciul pistolului este... conservat în alcool.

Numeroasele *western*-uri care au avut ambiția de a face o biografie fidelă a „eroului celor 21 de crime" nu reușesc nici pe departe să redea caracterul crud al banditului, ca și pofta sa neostoită de a ucide. Filmele fac din el fie un tînăr simpatic și un fiu iubitor care iese în afara legii pentru a-și răzbuna tatăl („Billy the Kid" de Irving Asher), fie un om scîrbit de propriile sale fărădelegi care alege calea sinuciderii („The Left Handed Gun" — „Pistolul stîngaciului"). Altele aduc în prim plan figura șerifului Pat Garrett, exploatînd prietenia dintre cei doi și toate consecințele ei psihologice („Billy the Kid" de King Vidor, „I Shot Billy the Kid" — „L-am împușcat pe Billy the Kid" de William Berke).

Nu trebuie uitat nici John H. Holliday zis Doc Holliday, pentru că prima sa meserie fusese aceea de dentist. Iată cum îl caracterizează prietenul său cel mai bun, șeriful Wyatt Earp : „Era un dentist care de nevoie a devenit cartofor ; un gentleman din care boala a făcut un vagabond fără scrupule ; un băiat blond, înalt, slab, putred de bolnav de tuberculoză și în același timp jucătorul de cărți cel mai abil, omul cel mai rapid, cel mai periculos, un țintaș fără pereche".

Doc Holliday nu este niciodată eroul principal al filmelor în care apare, ci doar tovarăș de cărți și băutură al diverșilor lui prieteni : „My Darling Clementine" de John Ford îl surprinde în compania lui Wyatt Earp în timpul răfuielii de la O. K. Corral. Este vorba de lupta decisivă dintre frații Earp și frații Clanton, la care participă și Doc Holliday și care se soldează cu victoria primilor. Ford nu e un cronicar meticulos și de aceea îl ucide pe Holliday la sfîrșitul filmului, în loc să-l lase să moară de tuberculoză, așa cum s-a întîmplat în realitate. Holliday în interpretarea lui Victor Mature este un fascinant amestec de distincție și violență, de cultură și instincte primare, de autodispreț și siguranță de sine. Mature creionează un personaj viabil și nu complet diferit de modelul său real.

În această competiție masculină pentru cucerirea vestului și odată cu el a intrării în legendă și a nemuririi și-a făcut loc și o femeie. Băutoare de whisky fără să se îmbete, campioană la poker fără să trișeze, bună ochitoare, Calamity Jane (în traducere aproximativă „Pacostea de Jane") este șef de bandă pentru ca apoi să participe la diferite incursiuni împotriva indienilor și la o expediție științifică în masivul Black Hills.

Încercarea de a crea filme biografice despre eroii vestului american se dovedește dificilă. Pe de o parte ele se inspiră din legende, care deformează realitatea. Pe de altă parte efortul de autenticitate se concentrează mai ales asupra ambianței, a decorului, care reușește să semene destul de bine cu realitatea timpului. Astfel se ajunge la un paradox : aparatul și o dată cu el publicul își concentrează atenția asupra personajelor principale, așa-zis istorice, care sînt însă în mare parte doar un produs al imaginației, neglijînd mediul reconstituit fidel și pe care publicul îl consideră un accesoriu. Și totuși, *western*-ul rămîne situat, prin cele mai bune opere ale sale, între granițele filmului despre istorie.

DISCUȚII — CONTROVERSE

Un portret al lui Miron Costin?

I. N. MĂNESCU

Numărul din septembrie 1968 al revistei „Magazin istoric" publică — ca ilustrație la articolul „Biruit-a gîndul..." de Al. Zub — un portret al lui Miron Costin. Este, de altfel, singurul portret atribuit cronicarului și este de netăgăduit că nu putea lipsi din ilustrația articolului.

Dar reprezintă oare acest portret, într-adevăr, pe Miron Costin ? Istoria identificării lui Miron Costin sub trăsăturile personajului respectiv este destul de bizară, astfel că nu este de prisos să o reconstituim.

În anul 1932, portretul în chestiune se afla în colecția de tablouri a diplomatului V. Grigorcea, pe atunci ministru plenipotențiar al României la Budapesta. Intrarea sa în patrimoniul cultural românesc ca portret al lui Miron Costin și-o face prin intermediul revistei „Boabe de grîu", care îl reproduce, precedîndu-l (două luni mai devreme) cu cronica intitulată „Un portret necunoscut al lui Miron Costin"[1] scrisă de Emanoil Bucuța, redactorul revistei și autorul obișnuit al „Cronicii".

Nu e o notă sau o comunicare științifică, cum promite poate titlul, ci o meditație poetică în fața portretului unui necunoscut. Procesul de identificare a personajului îmbracă, în cadrul acestei meditații, forma neașteptată a unui conflict psihologic ; pe de o parte simboluri ce se impun irezistibil ca elemente de identificare, pe de altă parte intuiția care se împotrivește să recunoască sub trăsăturile exprimînd „o bunătate mirată, de oriental îngrădit de datini și așezat înaintea unui orizont de Europă de sfîrșit de veac al șaptesprezecelea" pe „Miron Costinul pe care îl duceam în minte din anii cetirii de letopisețe". De aceea, acesta „a trebuit scos din taină după alte semne".

Elementele de identificare amintite sînt „o pecete cu bourul Moldovei" ce „se deosebește sus, în dreapta, și a ajutat la citirea tabloului" și — în colțul opus — „înainte, jos, în întîiul plan și la îndemînă [...] o pană și o călimară, semnele scriitorului". Bourul heraldic privind „de la o parte, ca din umbră", țese din „sclipiri de lună nouă și de luceafăr" o atmosferă de vrajă în care „ceva domnesc plutește peste tot". Pînă la

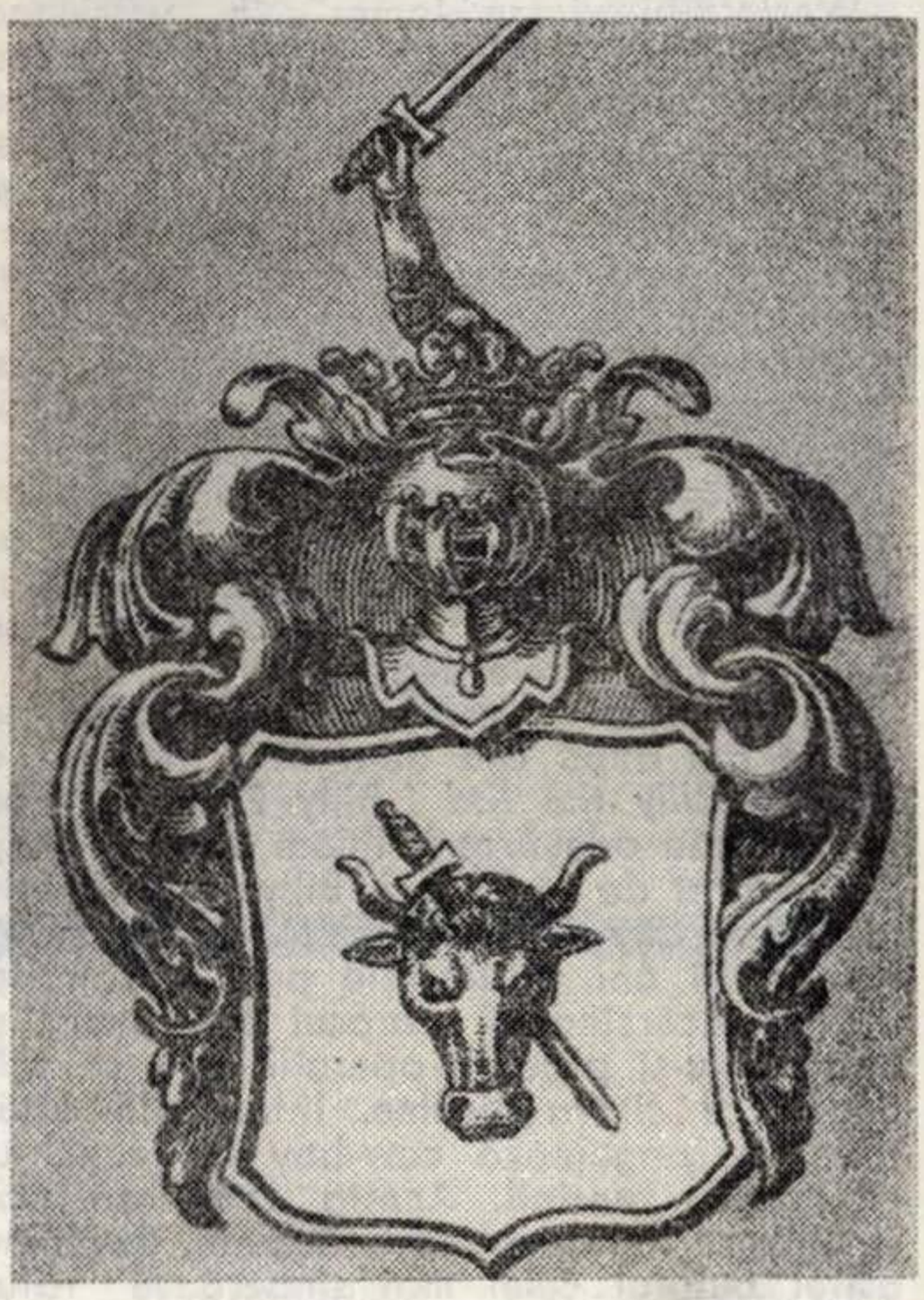

Stema ce figurează pe portretul atribuit lui Miron Costin este herbul polon Pomian *(reprodus după J. Bobrowicz : Herbarz Polski Kaspra Niesieckago)*

urmă „biruit-a vraja", ducîndu-l pe autorul articolului la certitudinea că are de-a face cu un portret al lui Miron Costin.

Dreptatea însă pare să fie de partea intuiției. Deasupra unui veritabil portret al lui Miron Costin era mai firesc să strălucească una dintre cele două steme costinești : fie cea de factură movilească, cu săbiile încrucișate și cu cruci de aur sub vîrfuri în cîmp roșu, fie cea conferită în Polonia, cu îngerul în armură cavalerească, cu coif, spadă și scut, în cîmp albastru. Dar în colțul de sus e zugrăvită nu o pecete cu bourul Moldovei, ci o stemă străină : în cîmp de aur, un cap de zimbru, negru, străpuns

[1] Vezi „Boabe de grîu", III, nr. 7 (iulie) și nr. 9 (septembrie) din 1932.

(Continuare în pag. 99)

File din dosarul unei agenturi

Un raport al lui Armand Călinescu despre istoricul Gărzii de fier

În februarie 1938, la numai cîteva zile după instaurarea dictaturii regale, organele Ministerului de Interne, în fruntea căruia se afla Armand Călinescu, au întocmit un amplu documentar privind istoricul Gărzii de fier. Principalele date și concluzii au fost expuse apoi, sintetic, într-un referat destinat regelui Carol al II-lea și sfetnicilor lui apropiați. Este cert că acest document a exercitat o anumită influență asupra stării de spirit a unor politicieni din jurul lui Carol al II-lea. Fapt este că, două luni mai tîrziu, în aprilie 1938, guvernul a trecut la reprimarea Gărzii de fier, cu urmările cunoscute.

Documentul — din care reproducem, pentru prima oară fragmentele mai importante — surprinde unele aspecte caracteristice ale evoluției mișcării legionare. Se insistă de pildă, în repetate rînduri, asupra caracterului diversionist al acestei mișcări, relevîndu-se totodată nocivitatea propagandei ei, bazată pe misticism, teroare, antisemitism și demogagie politică deșănțată. În conducerea Gărzii de fier, documentul vede, pe bună dreptate, o bandă de asasini lipsiți de scrupule, inculți și amorali, carieriști și avizi de putere. Încercînd să explice ascensiunea mișcării legionare, autorii documentului au reușit să desprindă o serie de cauze reale, printre care toleranța manifestată ani de-a rîndul de autorități față de actele banditești ale legionarilor — fără a releva gravitatea ei criminală — și sprijinul pe care aceștia l-au primit din partea unor vîrfuri reacționare ale burgheziei și moșierimii, care voiau să utilizeze Garda de fier în manevrele lor politice. Dintre aceste vîrfuri, documentul reține îndeosebi numele unor lideri ai Partidului național-țărănesc, cu care legionarii au colaborat îndeaproape. Lista acestora este însă cu mult mai lungă decît pretinde raportul. Faptul că documentul a trecut sub tăcere numele unor oameni politici și de afaceri ca N. Malaxa, I. Gigurtu, C. Argetoianu, Al. Vaida-Voievod etc, nu este de loc întîmplător : mulți dintre aceștia erau sfetnici apropiați ai lui Carol al II-lea, iar regele însuși, în perioada anterioară, căutase să-și apropie mișcarea legionară, pentru a o folosi împotriva vechilor partide.

Nu putem încheia această notă fără a semnala cititorilor noștri încă o lacună esențială a documentului : trecerea sub tăcere a rolului de principală agentură a Reichului nazist, pe care mișcarea legionară avea să-l îndeplinească în România. Desigur, trebuie ținut seama că, în perioada respectivă nu existau încă toate probele în această direcție. Pe lîngă aceasta, abia după cotropirea Austriei și intensificarea activității grupărilor naziste din Cehoslovacia a devenit mai clară unor cercuri conducătoare burgheze din România primejdia gravă pe care o reprezenta coloana a V-a hitleristă și pentru țara noastră.

Este meritul istoric al Partidului Comunist Român că a dezvăluit, încă de la apariția fascismului în țara noastră, răda-

cinile lui de clasă, fizionomia lui politică, caracterul lui antidemocratic și antinațional. Demascînd consecvent fascismul și conducînd de-a lungul anilor numeroase organizații democratice, antifasciste, P.C.R. a reușit să creeze o mișcare de masă împotriva Gărzii de fier. O atenție deosebită a acordat partidul comunist educării tineretului în spiritul tradițiilor înaintate, progresiste ale poporului nostru. Lupta forțelor democratice conduse de P.C.R., precum și acțiunile unor cercuri burgheze mai lucide au barat pînă în septembrie 1940 drumul fascismului spre putere. Trădarea națională și lanțul de crime odioase săvîrșite de Garda de fier în cele cîteva luni cît s-a aflat la putere au contribuit la discreditarea completă a acestei agenturi a Reichului nazist.

AL. GH. SAVU

ISTORICUL GĂRZII DE FIER[1]

15 februarie 1938
SECRET

„La 4 martie 1923 s-a pus la Iași bazele Ligii Apărării Naționale Creștine, sub conducerea prof. A. C. Cuza.

Noua organizație era rezultatul mișcărilor naționaliste[2] de după război. Ea avea, în sînul său, o secțiune a tineretului [...] pusă sub îndrumarea lui Corneliu Codreanu, care se distinsese în mișcările studențești prin organizarea manifestațiilor, planurilor de luptă și loviturilor.

Existența studentului Codreanu în L.A.N.C. se datora în mare parte tatălui său, I. Z. Codreanu, care, de asemenea, aderase la activitatea profesorului Cuza [...]

În același an, modificîndu-se Constituția și acordîndu-se drepturi politice evreilor, Codreanu a antrenat studențimea ieșeană într-o acțiune contra acestei modificări. În acest sens, a scos un manifest pe care, cu ajutorul unui grup de studenți înarmați cu revolvere, l-au dus să-l afișeze în inima cartierului evreiesc, Tîrgul Cucului. După această ispravă a suferit prima arestare [...]

Guvernul liberal de atunci, prin George Mîrzescu, a luat o serie de măsuri pentru reprimarea mișcărilor studențești care se transformaseră în dezordini repetate. Nemaiavînd posibilități de manifestare, după cum doreau, conducătorii studenților [fasciști-n.r.] s-au gîndit că vinovați de aceste măsuri de îngrădire sînt, în primul rînd, cîțiva evrei bogați [...] și apoi oamenii politici care fac jocul lor.

Astfel se născu ideea suprimării tuturor acestora [din urmă—n.r.] și, ca o consecință, organizarea complotului din octombrie 1923.

Complotul a fost pus la cale în casele lui Butnaru din Iași și urmărea suprimarea a șase miniștri, în frunte cu Al. Constantinescu și G. Mîrzescu, precum și a șase evrei în cap cu frații Blanck.

Din complot făceau parte: C. Z. Codreanu, I. Moța, Corneliu Georgescu, Vernichescu, Ilie Gîrneață, Leonida Bondoc și Tudose Popescu. Toți aceștia au fost arestați în București, pe cînd stabileau, în casa unui oarecare Dragoș, ultimele detalii ale execuției.

Tot timpul cît au stat la Văcărești, pînă la judecarea procesului, Codreanu și-a făcut convingerea că au fost trădați de Vernichescu. Avînd apoi dovezi indiscutabile în acest sens și împărtășindu-le lui Moța, acesta și-a luat sarcina de a pedepsi pe trădător. În adevăr, pe sălile Palatului de justiție, cu un revolver primit într-o pîine, Moța a ucis pe Vernichescu.

Stilul mișcării: asasinatele*

[...] În 1924 s-a început construirea căminului de la Rîpa Galbenă și totodată au fost continuate manifestațiile [...] Măsurile represive luate de [noul prefect de poliție, Manciu — n.r.] au contrariat profund pe Codreanu, care s-a hotărît să-l împuște. Astfel, cu ocazia unui proces [...], cînd Manciu a apărut în sala de ședință, Codreanu, fără altă introducere, a tras asupra sa mai multe focuri de revolver, omorîndu-l pe loc. A urmat apoi procesul cunoscut de la Focșani, strămutat apoi la Tr. Severin, care s-a sfîrșit prin achitarea făptuitorului.

În continuare documentul arată că, după proces, Codreanu s-a gîndit „la înființarea unei organizații fasciste, condusă de el însuși, cu concepții și mijloace proprii firii sale". În acest mod, un asasinat a constituit geneza organizației «Arhanghelul Mihail», care s-a născut cu acest viciu congenital păstrat pînă în zilele de față (1938 — n. r.).

Bazele formale au fost puse în iunie 1927, iar programul său a fost fixat ulterior.

Corneliu Codreanu s-a stabilit apoi definitiv în București, ocupîndu-se în mod intens de organizarea grupării ce conducea [...]

În 1930, Gh. Beza, un [...] proaspăt înscris în organizație, trage asupra d-lui C. Angelescu, în localul Ministerului de Interne, mai multe focuri de revolver [...] Corneliu Codreanu este implicat în acest atentat dar este pus pe liber după puțină vreme.

În ianuarie 1931, elevul de liceu Dumitrescu Zăpadă, de asemenea adept al legiunii, atentează la viața ziaristului Em. Socor, în redacția ziarului «Dimineața». În prezent, Zăpadă este omul de încredere nedespărțit de șeful său.

Pus în fața acestor acte de teroare, guvernul național-țărănesc din 1931 decide, pentru prima oară, dizolvarea legiunii «Arhanghelul Mihail».

---

[1] Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, dosarul Armand Călinescu, nr. 451, vol. I.

[2] Este vorba de mișcările de orientare fascistă care au luat naștere în perioada postbelică (*n.r.*).

* Subtitlurile aparțin redacției.

Mandatul de arestare emis cu acea ocazie contra lui Corneliu Codreanu îl acuză că «a încercat o acțiune împotriva formei de guvernămînt statornicită prin Constituție și a încercat a face agitații din care rezultă un pericol pentru siguranța publică, prin organul Asociația Arhanghelul Mihail și Garda de fier, avînd ca scop întronarea unui regim dictatorial ce urma să fie impus la un moment voit de el, prin mijloace violente, în care scop partizanii săi erau pregătiți și îndemnați prin înarmări, instrucție cvasimilitară, ordine, afișe, embleme, discursuri și întruniri organizate sau în întrunirile publice».

Cu toate acestea, în alegerile din iunie 1931, organizația se aruncă în lupta electorală sub denumirea de «Gruparea Corneliu Codreanu», fără ca guvernul să o oprească.

Între timp, organizarea continua prin numeroase ședințe cu tineri simpatizanți, dar mai ales prin acele «frății de cruce» înființate încă din anul 1925 [...]

Pînă în 1932, organizația nu se fixase într-o matcă bine definită și nici măcar nu avea o denumire unică. Ea era cunoscută sub numele de «Legiunea Arhanghelul Mihail», «Garda de fier», «Vulturii albi» etc., care activau însă sub o conducere unică, a lui Corneliu Codreanu.

La sfîrșitul lui martie 1932, toate aceste organizații au fost din nou desființate, printr-o decizie ministerială dată de guvernul Iorga-Argetoianu, pe motiv de activitate clandestină și dăunătoare siguranței.

Dar această desființare a rămas doar pe hîrtie, fiindcă Garda de fier și-a continuat o activitate ascunsă, menținîndu-și organizarea, continuînd cu răspîndirea broșurilor și făcînd propagandă de la om la om [...]

Amenințări și teroare sub ochii autorităților

În alegerile din decembrie 1933, Garda de fier, care între timp adoptase definitiv acest nume, pune liste în majoritatea județelor țării și începe să desfășoare o propagandă neobișnuit de intensă, servindu-se de metode violente și dînd naștere la incidente sîngeroase [...] Constatările făcute cu acea ocazie de către guvern au fost edificatoare și au influențat puternic hotărîrile de mai tîrziu. În propagandă, legionarii purtau asupra lor arme de foc, arme albe, petarde și alte instrumente de luptă, dînd luptei electorale un caracter de război pentru exterminarea adversarilor. Amenințările cu moartea și hotărîrea de a traduce în fapt aceste amenințări erau, de asemenea, foarte frecvente. În astfel de condiții, luptele politice tindeau către război civil, și acest lucru nu putea fi tolerat fără a se perturba grav obiceiurile și așezările noastre firești. Pentru a pune o stavilă curentului dăunător [...], guvernul Duca, printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri din 9 decembrie 1933, dispune dizolvarea Gărzii de fier pe motiv că această organizație activează contrar ordinii legale, prin violență și teroare, pentru schimbarea așezărilor constituționale și a stărilor consfințite prin aceea că preconizează ruperea legăturilor cu toate țările democrate și intrarea României în sfera statelor cu regim naționalist dictatorial [3]

La 20 de zile după dizolvare, Garda de fier a răspuns printr-un act care a ilustrat pentru totdeauna caracterul metodelor organizației și educația membrilor săi : asasinarea primului ministru I. G. Duca, pe peronul gării Sinaia. Împrejurările în care s-a comis această crimă și procesul care a urmat sînt, îndeobște, cunoscute [4]. Este necesar numai să reamintim că ea a fost executată din îndemnul și cu știrea lui C. Codreanu și că după condamnare cei trei asasini au fost glorificați prin cîntece, nomenclaturi legionare și alte modalități.

După marele proces din 1934 a început să apară din nou uniforma legionară, purtată sfidător, cu toată interdicția legală. Și după numai cîteva luni, fapta celor trei a căzut în uitare. Garda se trezește din nou și își reașază temeliile [...]

În vara anului 1934, în rîndurile Gărzii de fier s-a produs o defecțiune care constituia preludiul unei alte crime. Unul dintre fruntașii organizației, M. Stelescu, din proprie inițiativă, a provocat, cu un grup de studenți, o dezordine la Rm. Vîlcea. Chemat să se justifice pentru ce a lucrat fără ordin de la conducere, acesta a refuzat. Aceasta i-a atras o serie de suspiciuni din partea tovarășilor săi, suspiciuni ce au culminat prin acuzarea că a complotat contra căpitanului, a cărui asasinare ar fi pus-o la cale împreună cu avocatul Luca Gheorghiade. O percheziție la domiciliul lui Gheorghiade, făcută de Codreanu, generalul Cantacuzino și alții, ar fi dus la descoperirea unei substanțe otrăvitoare, și aceasta la un proces care s-a clasat apoi din lipsă de probe.

O dată pus în afara organizației, Stelescu, care era un luptător politic temut, a pus bazele unei grupări proprii, «Cruciada românismului».

Prin ziarul cu același nume, el a început publicarea unei serii de articole în care dezvăluia [...] metodele teroriste care stau la baza Gărzii de fier, micimea de suflet a conducătorului ei, fanfaronada mistică și bombasticismul manifestărilor acestuia.

Ca fost colaborator intim al lui Codreanu, el era în măsură să cunoască toate dedesubturile și secretele organizației. Dar în momentul cînd a îndrăznit să arate opiniei publice, pe bază de documente neîndoielnice [...] că șeful Gărzii a scris ordinul de asasinare a lui Duca, Stelescu și-a semnat sentința de moarte. În adevăr, campania sa, secondată de un alt fost legionar, Gh. Beza, care în timp ce activa în legiune a atentat la viața d-lui C. Angelescu, devenise insuportabilă pentru «căpitan» și îi amenința iremediabil aureola sa mistică. Pentru a pune capăt acestei situații, Codreanu a dat dezlegare legionarilor să pedepsească pe «trădător» ; și astfel «trădătorul», după ce a fost hărțuit cîteva luni de zile de echipele de legionari care îl urmăreau necontenit, a fost ucis la 16 iulie 1936, pe un pat la Spitalul Brîncovenesc, cu peste 30 de gloanțe trase de 10 foști tovarăși. Opera de cruzime a acestor legionari a fost încoronată cu loviturile de topor în capul mortului [...]

Astfel, Garda de fier și-a continuat nestăpînit activitatea [...]

În luna martie 1935, Garda de fier, care în urma dizolvării nu mai putea activa fățiș sub acest nume, se transformă în partidul «Totul pentru țară», sub președinția generalului Cantacuzino.

«Cuiburile financiare» și doctrina bîtei

De la această dată și pînă în prezent, (1938 — n. r.) organizația a parcurs o eră nouă, înțeleasă în sensul că aceiași oameni, cu aceiași obicei, au activat sub scutul legii [...]

S-au înființat cuiburi așa-zise financiare, formate din oameni avuți, care să susțină acțiunea cu fonduri[...]

---

[3] Documentul se referă la Germania nazistă și Italia fascistă (*n.r.*).

[4] În legătură cu asasinarea lui I. G. Duca poate fi consultat și articolul „Cum a fost asasinat I. G. Duca", de Gh. Matei, în „Magazin istoric" nr. 3/1967.

De altfel, Codreanu a şi afirmat cîndva că depozitele de armament de care dispune Garda nu s-au făcut de către particulari, ci ele stau bine acolo unde stau. Cazul recent descoperit la Depozitul central de muniţiuni constituie un indiciu preţios în acest sens [...]

Educaţia legionară a continuat în sensul glorificării actelor de violenţă şi teroare [...]

Secondat de aderenţii care sînt gata oricînd să moară pentru el, Codreanu şi-a permis să sfideze pe oricine, în toate împrejurările. Datorită poate şi autorităţilor, care au manifestat adeseori slăbiciuni, el s-a văzut în afară de orice risc de pedeapsă. Ordinele sale, circulare, în special acela prin care îndeamnă pe legionarii prahoveni să pedepsească pe prefectul Bondoc şi pe primarul din Moreni, dovedesc aceasta. In momentul însă cînd autoritatea s-a arătat decisă să nu dea îndărăt, Codreanu şi-a atenuat atitudinea, ajungînd în cele din urmă la revenirea completă asupra ordinului. In cazul de mai sus, petrecut în decembrie 1937, se formaseră cîteva echipe de legionari prahoveni care îşi pregătiseră armele necesare pentru suprimarea d-lor Bejan, Bondoc şi a primarului Morenilor, făcînd exerciţii de tragere în pivniţele Casei verzi [5], împuşcînd flacăra unei lumînări, şi cînd reuşeau să stingă flacăra cu glontele exprimau : «Am nimerit inima lui Bejan, Bondoc etc». Echipele au primit însă ordin să renunţe cînd «căpitanul» s-a convins că gestul său nu a intimidat pe nimeni.

In general, pe oamenii care stau în calea ascensiunii sale într-un fel sau altul, Codreanu îi ameninţă cu suprimarea şi metoda sa dă roade aproape totdeauna. Astfel de ameninţări au primit d-nii : Virgil Madgearu (în anul 1936 a fost anchetă la Sinaia), Mihalache, dr. Lupu, Armand Călinescu, R. Franasovici, N. Titulescu, [...] şi alţii, fără a mai vorbi de cei înscrişi în cartea neagră pentru pedepsirea ulterioară.

Adversarii mai mărunţi, de asemenea nu au fost toleraţi.

Astfel, un agent al Siguranţei generale, Ciapraz Alexandru, care mai înainte ar fi fost înscris în rîndurile legionare, a fost înjunghiat cu cuţitele în strada Berthelot ; disperat, urcîndu-se în tramvai, a fost urmărit, aplicîndu-i-se ultimele lovituri de cuţit în spate, ca să cadă în mijlocul mulţimii.

Unui adept al lui Stelescu, anume Catană Vasile, i s-a tăiat nasul în noaptea de 19 martie 1937, pe cîmp, lîngă Bucureştii Noi.

Caracterul conspirativ al Gărzii de fier a rămas nemodificat pînă astăzi, el fiind imprimat de însuşi şeful ei, care şi-a început cariera politică prin complotul dn 1923.

Astfel, din dezbaterile procesului asasinării lui Duca a reieşit clar că cei 3 asasini au pregătit în amănunt planul executării, prin consfătuiri prealabile, înarmare potrivit situaţiei, cu pistoale şi petarde. Planul a fost atît de bine pus la punct încît a reuşit să fie aplicat acolo unde era mai puţin de aşteptat, între prietenii şi partizanii victimei.

De asemenea, asasinarea lui Stelescu a fost îndelung chibzuită. Cîteva echipe înarmate l-au urmărit două luni de-a rîndul şi au pătruns în spital ca într-un loc cunoscut mai dinainte [...]

Dăm mai jos cîteva pasaje din circulările date de Corneliu Codreanu, din care se vede ce fel de dispoziţii obişnuieşte să dea conducerea legionară, în diferite ocazii :

[...] **c. Din circulara nr. 91, cu ocazia întrevederii Hitler-Mussolini :** «Alături de Roma şi Berlin, legionarii români salută cu elan nemărginit întîlnirea istorică a Ducelui Benito Mussolini cu Führerul Adolf Hitler. Nici o putere din lume nu va înfrînge puterea lor şi nici o umbră nu va adumbri gloria lor».

d. **Din circulara nr. 100 privitoare la g-ralul Uică, pe care îl acuză că a încercat să condamne pe legionari în 1934 :** «Nu ştim dacă are urmaşi. Aceşti urmaşi nu vor putea însă trăi printre noi».

e. **Din circulara nr. 114, privitoare la incidentul din Prahova :** «Inginerul Bejan, prefectul Bondoc sînt la al 50-lea ordin de samavolnicie şi mişelie omenească. Fac apel la toţi legionarii din Prahova să spele ofensa în timpul cel mai scurt, prin orice mijloace vor crede de cuviinţă. Satisfacţia ne trebuie cu orice risc... Dacă nu se va găsi nimeni din organizaţia de Prahova, care în termen de 2 săptămîni să spele ofensa, voi face apel la legionarii altor judeţe».

Pactul odios

Prima manifestare ca partid politic propriu-zis — şi totodată ultima — a mişcării legionare a fost participarea la alegerile din decembrie 1937 [...]

In ceea ce priveşte atitudinea faţă de coroană, C. Codreanu a adoptat, încă din 1935, un punct de vedere similar cu al d-lui Maniu, afirmînd existenţa pretinselor «forţe ascunse» care ar guverna din umbră. Problema s-a pus în plan cu ocazia congresului studenţesc de la Tg. Mureş şi a culminat prin apărarea făţişă luată fostului prinţ Nicolae [6]. Garda de fier, prin generalul Cantacuzino şi studenţimea legionară, a răspîndit atunci o serie de circulări şi manifeste clandestine, prin care îmbrăţişa cauza principelui, înfierînd hotărîrea ce îl îndepărtase din ţară.

De atunci, în foarte multe adunări legionare, această chestiune a fost repusă pe tapet.

In ultima întrevedere Codreanu-Maniu, care a avut loc în casele d-nei Zoe Sturdza, din str. Creţulescu nr. 8, în noaptea de 10 februarie, cei doi au examinat situaţia ce li se creează prin instaurarea noului regim [7], pe care îl consideră dictatorial şi înfăptuit peste voinţa ţării.

Şeful Gărzii a fost de părere că noul guvern nu poate reabilita prestigiul suveranului, ştirbit prin aducerea guvernului Goga. Noul regim este îndreptat contra lor amîndoi, în mod special, şi de aceea se impune o tactică defensivă comună, aşteptîndu-se mai întîi provocarea [...]

S-a stabilit că, în caz de pericol evident, cele două grupări să se carteleze.

Pe de altă parte, Codreanu a mai arătat că însuşi m. s. regele nu se gîndeşte să rămînă în ţară peste termenul majoratului marelui voevod Mihai şi deci nu ar fi practic să înceapă o acţiune de anvergură înainte de acest termen, care nu este prea îndepărtat.

In caz de suprimare a unuia din şefi, s-a convenit ca partizanii celui dispărut să urmeze necondiţionat pe şeful rămas, pentru a se păstra unitatea şi tăria blocului.

De altfel, în cercurile apropiate lui Codreanu se crede că guvernul nu va putea lua nici o măsură represivă împotriva mişcării legionare, mai ales în ceea ce priveşte Capitala, fără ca aceasta să nu fie cunoscută la timp de el [...] Se arată chiar că unii magistraţi militari îl informează pe Codreanu despre măsurile ce se iau împotriva mişcării sale [...]

Iată, prin urmare, care este punctul la care a ajuns o mişcare [...] care s-a menţinut şi a crescut prin crime, teroare şi ameninţări, cît şi prin toleranţa acelora care au putut s-o canalizeze ori s-o suprime, dar n-au făcut-o ; întreaga ei evoluţie este un şir neîntrerupt de acte şi manifestări în afara legilor ţării, în contra ordinii publice şi în contradicţie cu viaţa noastră constituţională".

---

[5] Denumirea sediului mişcării legionare *(n.r.)*.

[6] Aflat în conflict cu regele, prinţul Nicolae a căutat sprijin la Garda de fier, pe care, la rîndul lui, a susţinut-o sub diferite forme *(n.r.)*.

[7] Este vorba de regimul dictaturii regale, instituit de Carol al II-lea la 10 februarie 1938.

MEMORII

WINSTON CHURCHILL (VII)

... americanii nu au realizat decît cu mare încetineală şi multe sacrificii un sistem eficace de apărare.

Churchill se ocupă în continuare de raporturile Angliei cu Statele Unite. Fragmentul pe care l-am ales pentru acest număr este, în felul său, exemplar pentru capitolul respectiv. Nu din punct de vedere istoric sau literar. Dar rareori poate fi întîlnită o asemenea virtuozitate în delicata artă a insinuărilor şi subtextelor. Dacă un moralist francez de tipul lui La Bruyère ar fi scris paginile care urmează, titlul lor ar fi fost, după toate probabilităţile : „Despre modul cum să-ţi bîrfeşti prietenii, făcîndu-te că îi lauzi".

Şi totuşi tema propriu-zisă este departe de a avea un caracter frivol. Fostul prim-ministru evocă întunecatul an 1942 prin prisma unuia dintre cele mai îngrijorătoare momente ale sale. Creşterea masivă a numărului de submarine germane în Oceanul Atlantic şi intensificarea activităţii lor creau o problemă de viaţă şi de moarte pentru Anglia : sugrumarea arterei maritime de comunicaţii ameninţa să o priveze de alimentele, combustibilul, armamentul şi muniţiile importate din Statele Unite, Canada şi America Latină, punînd-o deci în imposibilitatea de a continua războiul.

Dramatismul subiectului nu-l împiedică însă pe Churchill să-şi rezolve răfuielile sale personale cu americanii. Oricît de preţioasă îi era alianţa cu Statele Unite, oricît de mult ţinea la prietenia sa cu Preşedintele Roosevelt, el accepta fără plăcere situaţia de „vioara a doua" în care era pus. Cu o neîntrecută măiestrie, autorul memoriilor scoate în relief slăbiciunile şi greşelile americanilor din prima fază a intrării lor în război. Sub masca compătimirii, se pune accentul pe importantele pierderi suferite de marina de război şi comercială a S.U.A. în imediata vecinătate a propriului lor litoral răsăritean. Sub un subţire înveliş de aparentă gratitudine, se subliniază că Anglia a căpătat nişte distrugătoare vechi în schimbul unor nepreţuite baze militare. Sub transparentul pretext al mirării, se accentuează asupra lipsei de prevedere a Statelor Unite şi aşa mai departe. Cadrilul mulţumiri — compătimiri — reproşuri voalate se continuă.

Remarcabil este şi felul în care Churchill tratează un episod lipsit de glorie pentru Anglia : trecerea cîtorva din cele mai importante nave militare naziste prin Canalul Mînecii, pe sub nasul bateriilor de coastă, al aviaţiei şi al marinei britanice. Cu o îndemînare de prestidigitator, memorialistul se străduie să transforme pentru posteritate un eşec într-un succes. Subliniind latura pozitivă a transferării acestor vase din porturile franceze în cele germane, el se face că uită un amănunt esenţial — soluţia cea mai radicală ar fi fost totuşi scufundarea lor.

După fragmentele care ne-au conturat un Churchill lucid, hotărît, energic şi competent, paginile de faţă ne prezintă o altă latură a personalităţii sale — cea de abil şi maliţios politician.

Salutasem intrarea în război a Statelor Unite cu un sentiment de ușurare și cu un moral ridicat. De acum înainte, povara noastră avea să fie împărțită cu un partener cu resurse practic nelimitate și puteam spera că în războiul pe mare vom putea curînd să anihilăm submarinele inamice. Cu ajutorul americanilor, linia de comunicații peste Atlantic, vitală pentru noi, avea să devină sigură, deși mai erau de așteptat pierderi pînă la angajarea totală a forței aliatului nostru. Astfel protejați, ne puteam continua războiul împotriva lui Hitler în Europa și Orientul Mijlociu.

Dar 1942 avea să ne ofere multe șocuri brutale și să se dovedească, în ceea ce privește Atlanticul, cel mai greu an din întregul război. La sfîrșitul lui 1941, flota de *U-boot-uri** ajunsese pînă la 250 de unități; amiralul Doenitz putea raporta că o sută dintre ele sînt în acțiune, acestora adăugîndu-li-se alte cincisprezece în fiecare lună. La început, mijloacele noastre de apărare în comun, deși mult mai puternice decît pe vremea cînd Anglia era singură, s-au dovedit incapabile să facă față noului asalt care se desfășura împotriva unei ținte devenită acum considerabil mai mare. Vreme de șase sau șapte luni, submarinele germane, aproape nestingherite, au făcut ravagii în apele americane, aducîndu-ne de fapt în pragul dezastrului unei indefinite prelungiri a războiului. Dacă am fi fost siliți să suspendăm sau măcar să reducem în mod serios transporturile peste Atlantic, toate planurile noastre, întocmite în comun, ar fi fost date peste cap.

La 12 decembrie (1941 — *n.r.*), cu prilejul unei ședințe la care participase și Führerul, se luase hotărîrea ca *U-boot*-urile să atace în zona din largul coastelor americane. Deoarece multe submarine și cîțiva dintre cei mai buni comandanți germani fuseseră transferați în Mediterana și dat fiind că, din ordinul lui Hitler, Doenitz era nevoit să rețină un grup important în apele Arcticii și ale Norvegiei, la început au fost trimise, pentru a opera în apropierea Statelor Unite, numai șase *U-boot*-uri de tip mai mare (740 de tone). Ele au părăsit porturile din golful Biscaya între 18 și 30 decembrie, cu ordinul de a pătrunde în extremitatea de nord a rutei de cabotaj dintre Newfoundland și New York, în apropiere de porturile unde se formau convoaiele cu destinația Anglia. Succesul a fost imediat. La sfîrșitul lui ianuarie (1942 — *n.r.*), 31 de vase, cu un deplasament de aproape 200 000 de tone, fuseseră scufundate în largul coastelor Canadei și ale Statelor Unite. Curînd, ofensiva s-a extins spre sud de Capul Hatteras și, de aici, spre coastele Floridei. Această mare șosea maritimă mișuna de vase americane și aliate lipsite de apărare. Era ruta pe care se deplasa flota de tancuri petroliere, într-o neîntreruptă procesiune, către porturile din Venezuela și din Golful Mexic și retur. Întreruperea acestei circulații ar fi afectat întreaga noastră economie de război și toate planurile de luptă pe care le făcusem.

Printre nenumăratele obiective pe care le aveau la dispoziție în Marea Caraibilor, *U-boot*-urile s-au orientat cu precădere spre atacarea tancurilor petrolifere. Săptămînă după săptămînă, proporțiile masacrului creșteau. În februarie, pierderile provocate de submarine s-au ridicat la 71 de vase, totalizînd 384 000 de tone — toate, cu excepția a două vase, scufundate în zona americană. Era cel mai înalt nivel de pierderi suferite pînă acum în cursul războiului. Dar și el avea să fie în curînd depășit.

* * *

Toate aceste distrugeri întreceau cu mult ceea ce se înregistrase pînă atunci în cel de-al doilea război mondial, deși nu atingeau cifrele catastrofale din cea mai proastă perioadă a anului 1917. Ele se datorau unui număr de numai 12—15 submarine care acționau la fiecare moment dat în zona respectivă. Timp de cîteva luni, protecția oferită de marina militară a Statelor Unite a fost înspăimîntător de necorespunzătoare. Era într-adevăr de mirare că, în cei doi ani de cînd războiul total se apropia de continentul american, nu se adoptaseră măsuri mai serioase împotriva acestui pericol mortal. În conformitate cu politica dusă de Președinte, care acorda „tot ajutorul Marii Britanii, cu excepția intrării în război", se depuseseră multe eforturi pentru noi. Achiziționasem cincizeci de distrugătoare vechi, cedînd în schimb neprețuitele baze britanice din Indiile Occidentale. Dar acum aliatul nostru resimțea din plin lipsa vaselor pe care ni le dăduse. După Pearl Har-

---

* Submarine (Unterseeboot — în limba germană, prescurtat : U-boot).

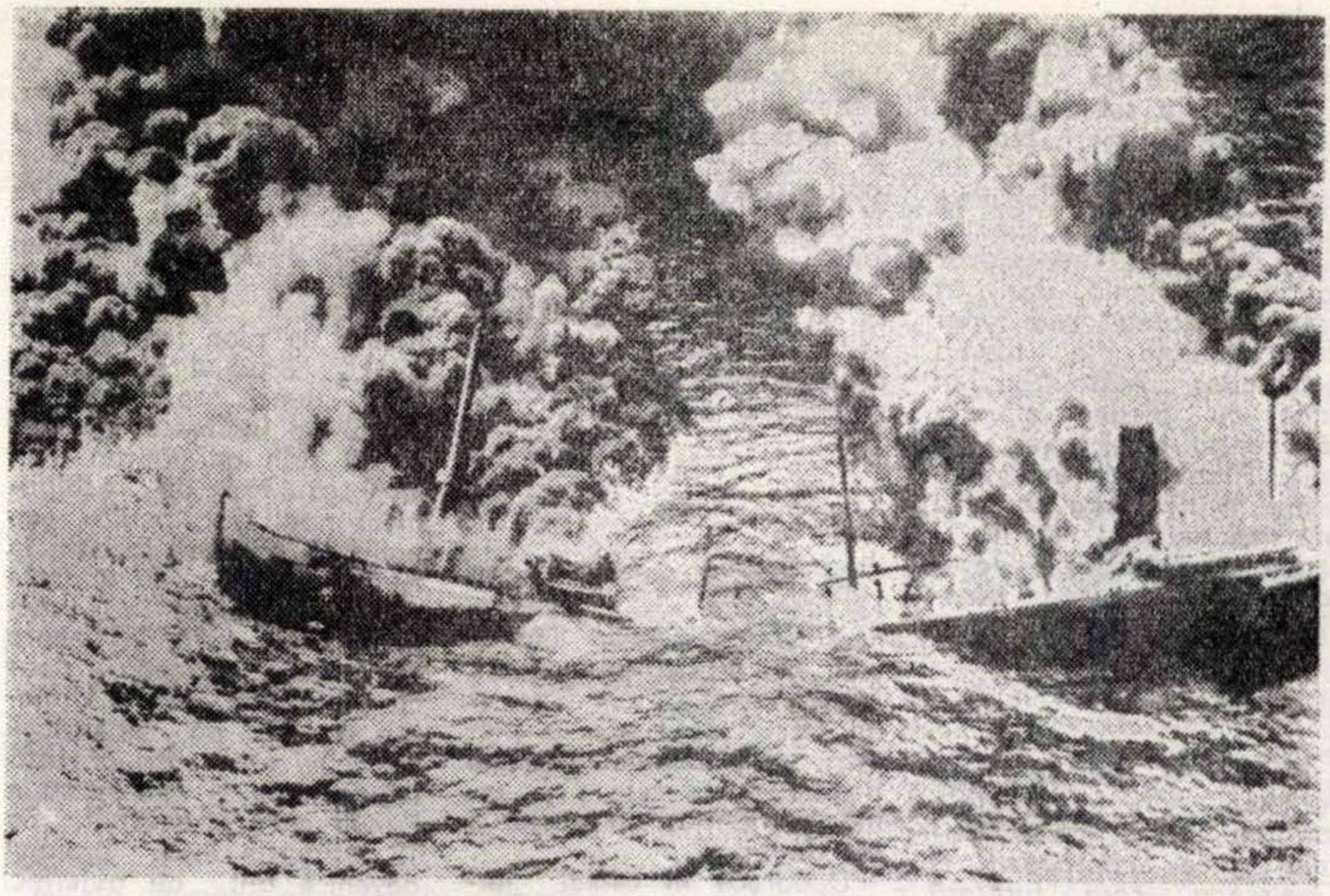

Cîteva minute înaintea scufundării: tancul petrolier american Maine *torpilat de un submarin german (martie 1942)*

Un supraviețuitor de pe un tanc petrolier scufundat

bour, situația din Pacific apăsa din greu marina Statelor Unite. Și totuși, în ciuda informațiilor pe care le dețineau asupra măsurilor de apărare luate de noi atît înainte, cît și după izbucnirea ostilităților, ceea ce uimește este că nu se întocmise nici un fel de plan pentru a organiza convoaiele de coastă și a mări numărul vaselor mici De asemenea nu se dezvoltase nici apărarea antiaeriană de coastă. Aviația armatei terestre americane, în subordinea căreia se aflau aproape toate escadrilele existente, nu avea nici cea mai mică experiență în ceea ce privește lupta împotriva submarinelor, în timp ce marina militară, dotată cu hidroavioane și aparate amfibii, nu dispunea de mijloacele necesare pentru a duce această luptă. Așa se explică de ce, în aceste luni cruciale, americanii nu au realizat decît cu mare încetineală și cu multe sacrificii un sistem eficace de apărare. Pînă una-alta însă, Statele Unite și țările aliate au suferit dureroase pierderi în vase de război, nave comerciale și vieți omenești. Pagubele ar fi putut fi încă și mai mari, dacă germanii ar fi trimis în Atlantic puternicele lor vase de suprafață. Dar pe Hitler îl obseda ideea că, nu peste multă vreme, noi aveam intenția să invadăm Norvegia de nord. Cu tendința lui de a se concentra veșnic asupra unei singure probleme, el a sacrificat strălucitele șanse pe care i le oferea Atlan-

ticul, concentrînd toate navele de suprafață disponibile și multe submarine în apele norvegiene. „Norvegia este zona destinului în acest război!" — spunea Führerul. După cum știe oricine, zona era într-adevăr foarte importantă, dar în vremea aceea cele mai mari avantaje le oferea germanilor Atlanticul. În zadar au pledat amiralii săi pentru o ofensivă navală. Führerul a rămas neclintit în hotărîrea sa, cu atît mai mult cu cît îi și lipsea combustibilul necesar unei asemenea ofensive...

*
* *

Hitler se decisese să recheme în porturile lor de bază crucișătoarele grele *Scharnhorst* și *Gneisenau*, care fuseseră blocate vreme de aproape un an la Brest (pe coasta franceză a Atlanticului — *n.r.*), constituind în tot acest timp o serioasă amenințare pentru convoaiele noastre transoceanice. La 12 ianuarie (1942 — *n.r.*) s-a ținut la Berlin o ședință specială, la care autoritățile navale au discutat modul în care putea fi pusă în aplicare dorința lui Hitler. Acesta a spus, printre altele:

„Vasele noastre de la Brest au în primul rînd rostul de a imobiliza forțele aeriene ale inamicului și de a le împiedica să organizeze atacuri împotriva teritoriului german. Acest avantaj va dura exact atîta timp cît inamicul se va considera obligat să le atace. Dar prezența navelor noastre la Brest nu imobilizează marina inamică într-o măsură mai mare decît în cazul cînd ele ar staționa în Norvegia. Dacă aș vedea vreo posibilitate ca navele să rămînă neatinse încă patru-cinci luni și apoi să fie utilizate în operațiile din Atlantic, ca urmare a unei modificări generale a situației, aș fi mai înclinat să le las la Brest. Cum însă, după părerea mea, o asemenea perspectivă este puțin probabilă, sînt hotărît să le retrag de la Brest, pentru a nu le mai expune, zi de zi, primejdiei de a fi lovite".

Această hotărîre a dus la un incident care a provocat în Anglia emoție și proteste atît de mari, încît necesită o digresiune.

*
* *

În noaptea de 11 spre 12 februarie 1942, *Scharnhorst* și *Gneisenau*, împreună cu crucișătorul *Prinz Eugen*, au fugit din Brest și au trecut, fără nici o piedică, prin Canalul Mînecii, punîndu-se în cele din urmă la adăpost în porturile lor de bază.

Deoarece în cursul iernii suferisem foarte serioase pierderi în Mediterana și întreaga noastră flotă din Orient era mutilată, fusesem nevoiți să trimitem aproape toate avioanele noastre torpiloare pentru a proteja Egiptul împotriva unei eventuale invazii de pe mare. Se luaseră totuși toate măsurile cu putință pentru a supraveghea portul Brest și a ataca cu bombe și torpile, pe apă și din aer, orice vas care ar fi ieșit de acolo. Se puseseră, de asemenea, mine de-a lungul rutei probabile, atît în Canalul Mînecii cît și în apropiere de coasta olandeză. Amiralitatea se aștepta ca trecerea prin strîmtoarea Dover să se efectueze în cursul nopții. Dar germanii au preferat să folosească întunericul la plecarea din Brest, pentru a se feri de patrulele noastre, trecînd, ziua în amiaza mare, prin fața bateriilor de coastă de la Dover. Plecarea a avut loc la 11 februarie, înainte de miezul nopții.

Dimineața zilei de 12 era cețoasă și chiar atunci cînd vasele inamice au fost reperate sistemul de radar al patrulelor noastre aeriene s-a defectat. Nici radarul de pe uscat nu a reușit să detecteze navele germane. Pe atunci am crezut că era vorba de un simplu accident datorat ghinionului. Dar după sfîrșitul războiului am aflat că generalul Martini, șeful sistemului de radiolocație german, își făcuse un plan foarte amănunțit. Bruiajul său, care pînă atunci se dovedise destul de ineficace, a fost întărit prin adăugarea unei mari cantități de echipament nou. Dar, pentru ca nimic să nu bată la ochi în ziua stabilită, noile aparate au intrat treptat în funcțiune, astfel încît, în fiecare zi, bruiajul devenea doar cu puțin mai intens. Urmarea a fost că operatorii noștri nu au sesizat această intensificare și nimeni nu a bănuit ceva neobișnuit. La 12 februarie însă, bruiajul devenise atît de puternic, încît radarul pe care-l foloseam pentru supravegherea mării era cu totul inoperant. Amiralitatea nu a primit vestea decît la 11,25 dimineața. La ora aceea, crucișătoarele evadate și puternica lor escortă de distrugătoare și avioane se aflau la douăzeci de mile de Boulogne. La cîteva minute după ora 12, bateriile de la Dover au deschis focul, cu tunurile lor grele, și o primă forță de șoc, compusă din cinci vedete torpiloare, a fost trimisă la atac. De la baza Manston din Kent, au decolat șase avioane torpiloare de tip *Swordfish*, conduse de locotenent-comandorul Esmonde (care dirijase primul atac împotriva cuirasatului *Bismarck*). Nu le însoțeau decît zece avioane de vînătoare *Spitfire*. Atacate cu înverșunare de aparatele de vînătoare inamice, *Swordfish*-urile și-au lansat torpilele asupra vaselor germane, dar au înregistrat pierderi grele: nici unul din ele nu s-a mai înapoiat la bază și nu au putut fi salvați decît cinci aviatori. Esmonde a fost decorat post-mortem cu *Victoria Cross*.

Pînă la căderea nopții, bombardierele și avioanele torpiloare britanice au atacat inamicul în valuri succesive. S-au angajat lupte îndîrjite și confuze cu avioanele de vînătoare germane, pierderile noastre fiind mai grave decît ale inamicului, care ne era superior numericește. Atunci cînd crucișătoarele germane au ajuns în dreptul coastei olandeze, în jurul orei 3,30 după-amiaza, cinci distrugătoare de la baza din Harwich au inițiat un atac, lansîndu-și torpilele de la o distanță de 3 000 de yarzi (aproximativ 1 100 de metri — *n.r.*), deși se aflau sub un foc extrem de puternic. Cu toate acestea, escadra germană și-a continuat drumul, fără a fi lovită nici de bateriile de la Dover, nici de torpilele distrugătoarelor. În dimineața de 13 februarie toate vasele germane au ajuns la portul lor de destinație.

Vestea a stupefiat opinia publică britanică, care nu putea înțelege ceea ce i se părea — pe drept cuvînt — o supremație germană în Canalul Mînecii. Foarte curînd am aflat însă, prin intermediul serviciilor noasire secrete, că atît *Gneisenau* cît și *Scharnhorst* căzuseră victime minelor puse de avioanele noastre. Au trebuit să treacă șase luni pînă ce *Scharnhorst* a fost din nou în stare să intre în acțiune, iar *Gneisenau* nu și-a mai făcut niciodată apariția în cursul războiului. Dar erau lucruri care nu puteau fi date publicității și mînia englezilor a izbucnit cu vehemență.

Pentru a mai potoli nemulțumirile, s-a organizat o anchetă oficială care a făcut cunoscute acele fapte ce puteau fi date publicității. Privite retrospectiv și într-un context mai larg, cele întîmplate ne-au adus mari avantaje. *„Cînd voi vorbi la radio lunea viitoare, voi spune un cuvînt despre cei care consideră episodul din Canalul Mînecii drept o înfrîngere* — mi-a telegrafiat Președintele Roosevelt. *Sînt din ce în ce mai convins că transferul tuturor vaselor de război inamice în Germania simplifică problemele noastre comune în ceea ce privește navigația în Atlanticul de nord"*. Deși situația părea foarte gravă în ochii tuturor celor care făceau parte din marea alianță, cu excepția cercurilor celor mai inițiate, eu împărtășeam punctul de vedere al Președintelui.

Primul Ministru către Președinte

17 februarie 1942

Retragerea forțelor navale germane de la Brest a ușurat considerabil navigația noastră în apele teritoriale și în Oceanul Atlantic. De la Brest, germanii amenințau toate convoaiele venind dinspre America, obligîndu-ne să dublăm escorta lor militară. Escadra inamică putea, de asemenea, să se deplaseze fie pe rutele noastre comerciale din Atlantic, fie în Mediterana. Preferăm să o știm acolo unde este acum decît acolo unde a fost. Efortul depus de bombardierele noastre, în loc să se mai risipească în diferite direcții, se poate concentra acum asupra Germaniei. În sfîrșit, după cum probabil ați aflat, Prinz Eugen a fost avariat, iar Scharnhorst și Gneisenau s-au izbit de mine, Scharnhorst chiar în două rînduri. Asta le va cumințipe cel puțin șase luni, interval în care ambele noastre marine militare vor primi importante întăriri. Bineînțeles, ne pare foarte rău că nu le-am putut scufunda și în momentul de față se anchetează cum de nu am știut că ieșiseră în larg în plină zi.

...Între timp, de-a lungul coastei răsăritene a Statelor Unite, masacrul continua. Un comandant de *U-boot* i-a raportat lui Doenitz că prada era în cantități suficiente pentru un număr de zece ori mai mare de submarine. Stînd la fund în timpul zilei, *U-boot*-urile se foloseau noaptea de marea lor viteză de navigație la suprafață pentru a-și alege vînatul cel mai gras. Aproape fiecare torpilă pe care o duceau la bord făcea cîte o victimă și, atunci cînd torpilele erau epuizate, tunurile se dovedeau aproape la fel de eficace. Orașele de pe litoral, unde o bună bucată de vreme cheiurile au rămas luminate din plin, auzeau noapte de noapte zgomotul bătăliilor care aveau loc în larg, vedeau cum se scufundau vasele în flăcări și salvau pe supraviețuitori și răniți. Împotriva guvernului, care se simțea foarte jenat, domneau resentimente puternice. Pe americani este însă mai ușor să-i înfurii decît să-i intimidezi.

Noi, cei de la Londra, înregistram aceste nenorociri cu durere și îngrijorare. Încă de la 6 februarie i-am trimis, pe cale particulară, un avertisment lui Hopkins (secretarul departamentului de stat — *n.r.*) :

„Ar fi bine să verificați dacă Președintelui i s-a atras atenția asupra marelui număr de scufundări operate de submarine germane în zona occidentală a Atlanticului de nord. De la 12 ianuarie încoace, pierderile confirmate se ridică la 158 208 tone, cele probabile la 83 740, iar cele posibile la 17 363, adică în total 259 311 tone".

Fără să ni se ceară, la 10 februarie am oferit marinei americane 24 dintre cele mai bine echipate traulere antisubmarine ale noastre și zece corvete, cu echipajele lor bine instruite. Aliatul nostru a primit cu recunoștință sprijinul pe care i-l dădeam : era destul de puțin, dar reprezenta maximum de vase de care ne puteam lipsi. Devenea astfel posibilă organizarea unor convoaie de coastă pînă la punerea pe picioare a unui sistem de apărare și pînă la strîngerea escortelor minime necesare. Vasele și avioanele disponibile au fost la

început utilizate numai pentru a patrula în zona periculoasă. Ferindu-se de patrule, inamicului nu i-a fost însă greu să-şi urmărească prada în alte regiuni. La 16 februarie, un *U-boot* şi-a făcut apariţia în largul marelui port petrolier Aruba, din Indiile Occidentale Olandeze, unde, după ce a scufundat un mic tanc şi a avariat un altul, a bombardat instalaţiile de pe ţărm, fără să pricinuiască însă pagube serioase. Încercarea de a torpila un tanc mare, ancorat în radă, a dat, de asemenea, greş. În aceeaşi zi, alte submarine germane au scufundat trei tancuri care navigau în zona respectivă. Puţin mai tîrziu, un *U-boot* a intrat în portul britanic Castries, din insula Santa Lucia, torpilînd două vase ancorate şi retrăgîndu-se nevătămat. Acest ultim incident ne-a silit să schimbăm ruta pacheboturilor care transportau trupe în Extremul Orient şi care făceau adesea escale pentru aprovizionarea cu combustibil în insula Santa Lucia. Din fericire, nici *Queen Mary*, nici vreunul din celelalte mari vase de transport nu au fost atacate în această regiune...

*

* *

După febrile consultări cu amiralii săi, Preşedintele a răspuns pe larg telegramei mele, salutînd sosirea traulerelor şi a corvetelor şi propunînd diverse reduceri în escortele convoaielor de peste Atlantic...

Cîteva zile mai tîrziu, Roosevelt mi-a telegrafiat cu ceea ce mi s-a părut a fi o nuanţă de iritare :

Preşedintele către o Fostă Persoană navală

20 martie 1942

Interesul pe care-l manifestaţi faţă de măsurile necesare pentru a combate ameninţarea submarinelor germane în Atlantic, aşa cum reiese din recentul mesaj adresat pe această temă d-lui Hopkins, mă determină să vă atrag în mod particular atenţia asupra faptului că ar fi indicate atacuri masive împotriva bazelor de submarine şi a şantierelor de construcţii şi reparaţii, pentru a lovi astfel chiar din ax activitatea submarinelor şi a distruge punctele unde sînt obligate să se adune.

După ce am analizat situaţia şi am întocmit o serie de planuri, i-am răspuns :

Fostă Persoană navală către Preşedintele Roosevelt

29 martie 1942.

Pentru a face faţă viitoarelor generaţii de U-Booturi, noi punem accentul pe bombardarea cuiburilor lor. Noaptea trecută am atacat Lübeck-ul cu 250 de bombardiere, printre care 43 ale aviaţiei grele. Se afirmă că rezultatele obţinute sînt cele mai bune de pînă acum.

Amiralitatea şi comandamentul de coastă al R.A.F.-u-

◀ *Churchill încearcă un nou tip de pușcă*

O captură neobișnuită: echipajul unui submarin german. Prizonierii au ochii legați, ca să nu vadă instalațiile militare aliate

lui • au conceput un plan pentru o supraveghere destășurată zi și noapte a punctelor de ieșire din golful Biscaya. Din porturile de acolo încep itinerarele cele mai bune și mai scurte pentru submarinele care operează în Marea Caraibilor și în apele americane. Conform practicii germane actuale, U-Boot-urile se dau la fund în timpul zilei și navighează cu mare viteză noaptea. Sperăm că atacurile nocturne, întreprinse de aviația noastră, le vor îngreuia ieșirea din golf în timpul nopții și le va sili să se expună, din ce în ce mai mult, în timpul zilei. Este, așadar, esențial ca amenințarea să planeze asupra lor atît ziua cît și noaptea, ceea ce sporește durata călătoriei pe care o efectuează și diminuează riscurile dv. operaționale. Acest avantaj se va adăuga scufundărilor și avarierilor pe care sperăm să le realizăm în fiecare lună, dat fiind că prin zona unde urmează să se efectueze patrularea nu intră și nu ies niciodată mai puțin de șase submarine.

Ținînd seama de faptul că pierdeți încă foarte multe vase, organizarea de convoaie nu poate fi decît un remediu parțial. Amiralitatea insistă să capete patru și, mai tîrziu, șase escadrile de bombardament pentru patrulările în golful Biscaya. Judecînd după situație, aș fi cît se poate de dornic să satisfac această cerere.

Pe de altă parte însă, este mare nevoie ca Germania să fie bombardată. Noua noastră metodă de detectare a obiectivelor dă rezultate dintre cele mai remarcabile. Totuși efectivele noastre de bombardiere nu s-au dezvoltat în măsura scontată. Am suferit o mare dezamăgire din cauza unui defect de structură la aripa avioanelor Lancaster, fapt care ne silește să imobilizăm timp de cîteva luni patru escadrile dintre cele mai noi și mai bune. Tocmai în clipa cînd vremea devine mai frumoasă, cînd germanii își trimit bateriile antiaeriene pe frontul sovietic, cînd pe dv. vă preocupă bombardarea cuiburilor de submarine inamice, cînd obiectivele petroliere devin deosebit de atrăgătoare, mi se pare foarte dificil să iau de la comandamentul de bombardiere cele șase escadrile suplimentare cu care Harris (șeful comandamentului de bombardiere — n.r.) face o treabă atît de bună.

(Va urma)

★ Royal Air Force (aviația britanică textual. Forțele Aeriene Regale).

În numărul din februarie 1969, revista noastră a publicat un articol despre evenimentele revoluționare din Craiova lunii februarie 1945. Revenim cu cîteva completări trimise redacției noastre de unul dintre participanții activi la evenimente, primul prefect al județului Dolj desemnat de oamenii muncii.

ZILE INCANDESCENTE

Inginer NICOLAE CELAC

Martor și participant la acțiunile ce s-au desfășurat în această parte a țării, consider de datoria mea să furnizez cîteva elemente care ar putea să contribuie la precizarea faptelor petrecute în februarie 1945.

Forțele democrației au obținut la Craiova o mare victorie influențînd desfășurarea ulterioară a evenimentelor în Oltenia și încadrîndu-se, prin semnificația ei, în valul revoluționar avînd în frunte Partidul Comunist Român cu repercusiuni profunde pentru întreaga țară.

Dacă se examinează evoluția structurii social-economice în această parte a țării, apar evidente disproporțiile care, acumulîndu-se și amplificîndu-se în anii dictaturii fasciste, au dus la sporirea nemulțumirilor de tot felul, la crearea unei stări de spirit revoluționare. Nivelul scăzut al industrializării și caracterul pronunțat agrar al județului, cu mulți moșieri și cu un număr extrem de ridicat de gospodării țărănești cu pămînt insuficient, iată principalele cauze care au dus la accentuarea stării de mizerie a populației muncitoare. O masă de peste 400 000 de țărani — dijmași și argați pe moșii —, umiliți și înșelați, clocoteau de ură.

O importantă acțiune revoluționară

Așa se explică faptul că, după victoria insurecției armate antifasciste de la 23 August 1944, țărănimea doljeană, chemată la acțiune de forțele democratice și sprijinită în revendicările ei de muncitorii de la orașe, a participat la masive întruniri, la organizarea comitetelor cetățenești și a trecut la împărțirea pămînturilor moșierești.

În această bătălie pentru pămînt, țărănimea doljeană s-a lovit de împotrivirea înverșunată a reprezentanților administrației locale și ai forței publice din acea vreme, oameni aserviți reacțiunii. Marea ridicare la luptă a țărănimii nu era o întîmplare. Alături de muncitorii orașelor, condusă și organizată de comuniști, țărănimea doljeană a demonstrat un impresionant simț al solidarității, un înalt spirit combativ și o mare tenacitate. Nu era vorba de o mișcare revendicativă spontană, neorganizată, lipsită de program, ci de o importantă *acțiune revoluționară*, care avea să contribuie la punerea temeliilor unui stat socialist, în care să fie desființată asuprirea omului de către om.

Unitatea de acțiune, alianța dintre muncitori și țărani în județul Dolj, s-a consolidat în focul luptelor duse în comun împotriva exploatatorilor de la orașe și sate.

Desigur între principalele detașamente muncitorești doljene erau, în primul rînd, celulele comuniste de la întreprinderea metalurgică, proprietatea lui Brătășanu, și cele de la atelierele Direcției regionale C.F.R.

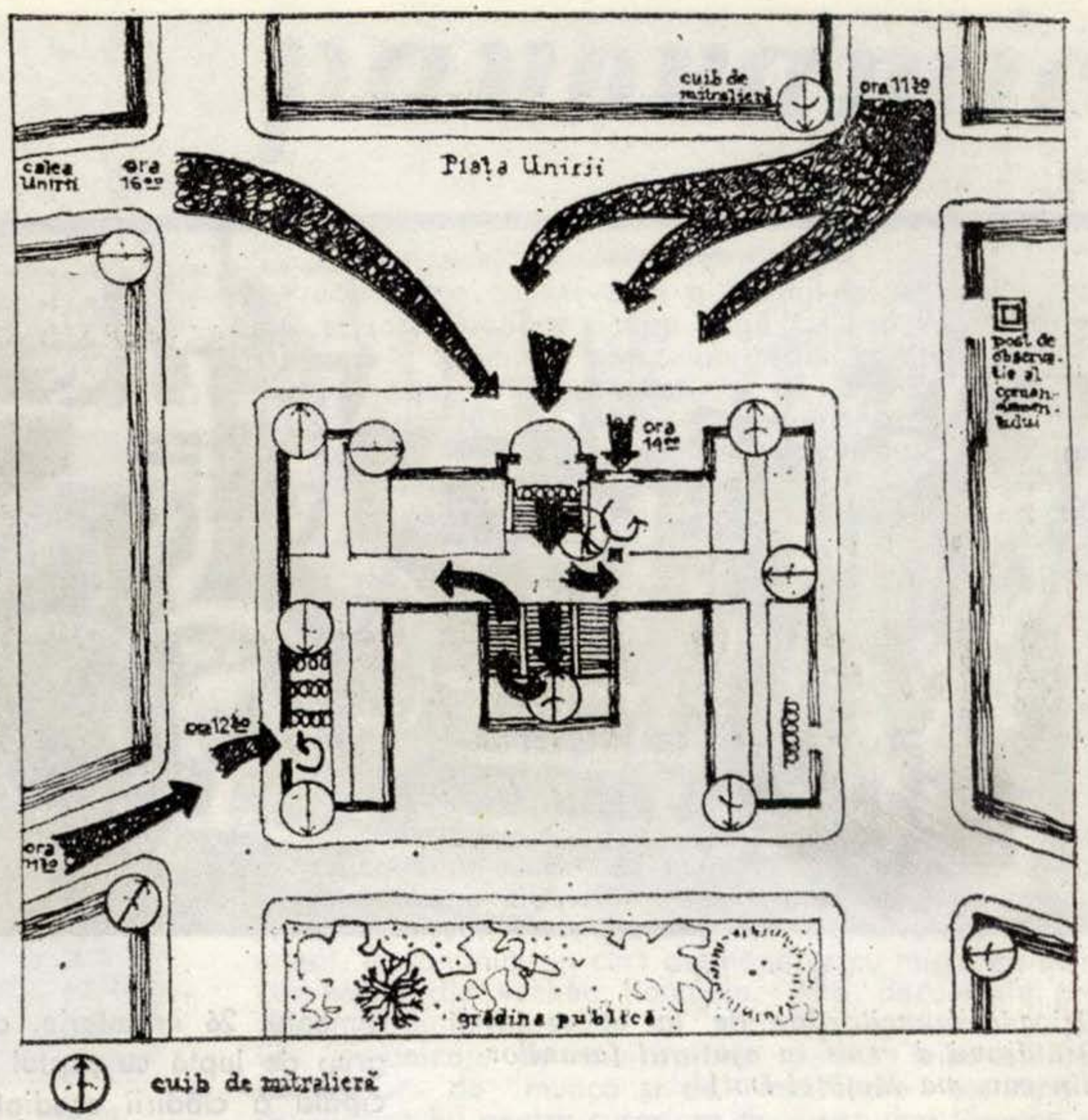

Schema acțiunii de ocupare a prefecturii

Craiova. Comuniștii din aceste organizații au știut să-și consolideze capacitatea de luptă și bunele legături cu comuniștii din alte întreprinderi mai mici, iar la scurt timp după eliberare, prin acțiuni ferme, au cîștigat un mare prestigiu și o considerabilă influență asupra masei de salariați din oraș.

Muncitorii craioveni au răspuns cu entuziasm chemărilor partidului de a acorda ajutor țărănimii la repararea inventarului agricol. În primele luni ale anului 1945, numeroase brigăzi de muncitori calificați au plecat la sate. În fruntea acestor brigăzi se aflau muncitori comuniști, care, paralel cu munca în brigadă, duceau la sate o eficientă activitate de propagandă. Acestea au contribuit la creșterea spiritului combativ al țărănimii în acțiunea de preluare a pămîntului moșieresc, împotriva legilor reacționare încă în vigoare.

Patru ore de atacuri îndîrjite

La începutul anului 1945 lupta maselor populare pentru înfăptuirea reformei agrare și democratizarea aparatului de stat a luat o mare amploare. Un moment culminant l-a constituit acțiunea de ocupare a prefecturii Craiova și înlăturarea prefectului reacționar.

La Craiova, muncitorii și-au dovedit din plin înalta lor conștiință de clasă și spiritul de sacrificiu în momentele de mare tensiune ale evenimentelor din februarie 1945. De regulă, detașamentelor muncitorești li s-au repartizat sectoarele de luptă cele mai importante, hotărîtoare pentru rezultatul acțiunii.

24 februarie. În fața ochilor mei s-a desfășurat un impresionant episod. Mă găseam la postul de observație din apropierea sediului prefecturii și țineam la curent comandamentul nostru cu mersul operațiilor.

Către ora 16, observînd că intensitatea asaltului scădea treptat, am propus comandamentului să arunce în luptă ultima noastră rezervă — unitatea cea mai eficace —, un puternic detașament muncitoresc. Numai la cîteva minute după comunicare, detașamentul, compus din muncitori craioveni, bucureșteni și severineni, a ieșit compact, în pas alergător, dintr-o stradă laterală și a pătruns în piața prefecturii. Accelerîndu-și înaintarea, oamenii au ajuns pînă la obstacolele de sîrmă ghimpată, le-au dat la o parte și au năvălit, prin larga poartă principală, în interiorul incintei, sfidînd gurile de foc.

În plin elan revoluționar, oamenii muncii au asediat astfel cu deplin succes prefec-

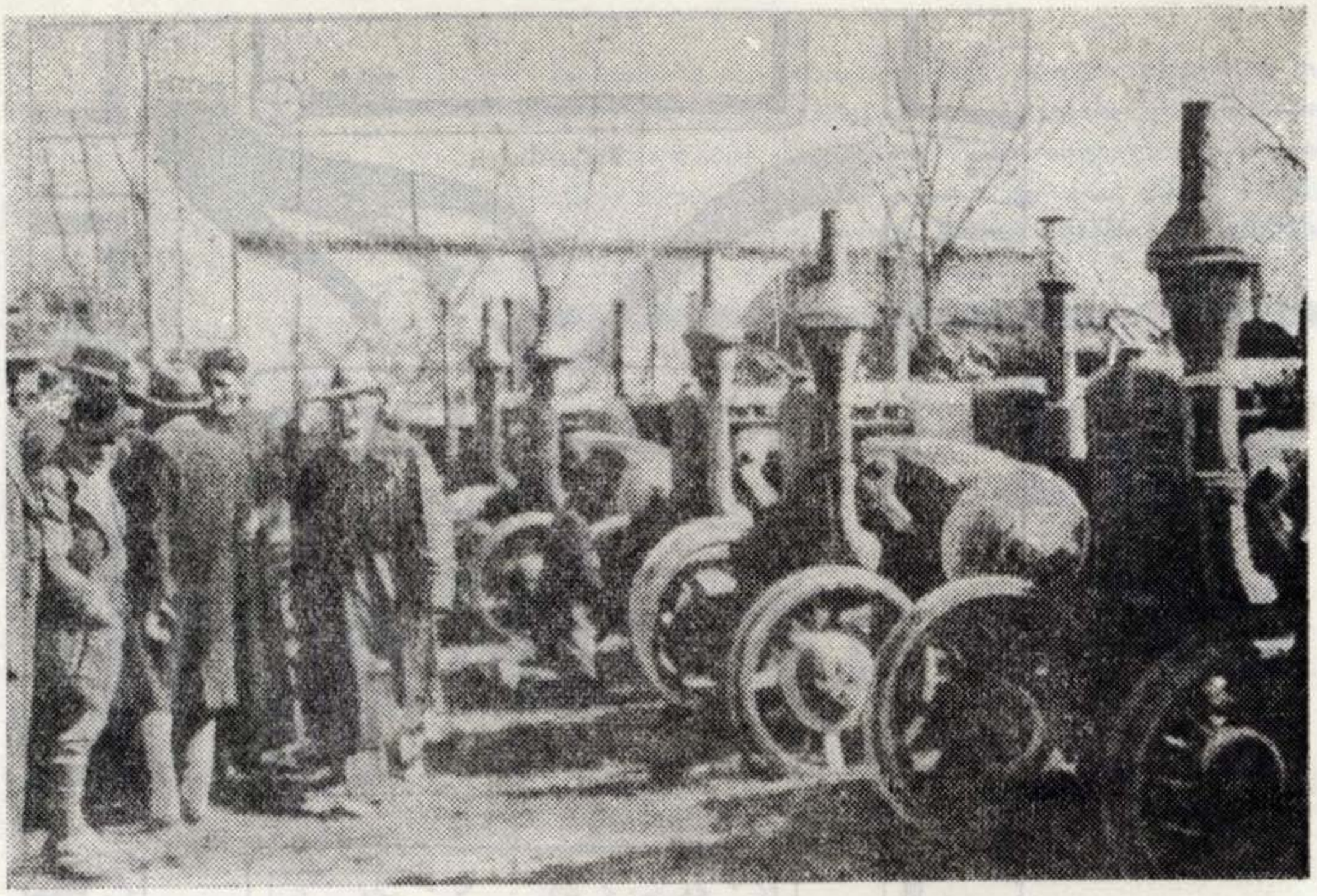

Brigada muncitorilor de la uzina lui Brătășanu a venit în ajutorul țăranilor din comuna Moțăței-Dolj

tura din Craiova, puternic fortificată, ocupată de un întreg batalion militar, dotat cu armament modern. După patru ore de atacuri îndîrjite, poporul a pătruns, în sfîrșit, în clădire, dezarmînd garnizoana militară și ocupînd integral sediul instituției.

Ostașii au trecut de partea poporului

Nu există nici o îndoială că dacă garnizoana militară ar fi dat pe deplin ascultare ordinelor primite de la generalul Rădescu piața și străzile din jurul clădirii ar fi fost acoperite de cadavre. Dar ostașii de la Craiova aveau o stare de spirit nouă. Atitudinea sergentului Craioveanu din Regimentul 26 infanterie, comandant al unui grup de luptă cu postul lîngă poarta principală a clădirii asediate, este semnificativă. În momentul hotărîtor al bătăliei, cînd detașamentul de muncitori a trecut la asalt, iar ostașii au primit ordinul să tragă în plin, sergentul a aruncat arma automată și a spus răspicat comandantului său ca să audă toți : *„Domnule căpitan, nu pot să trag în frații mei !"*

Sergentul dăduse glas gîndului tuturor ostașilor din batalion. Ei nu voiau să tragă în popor, chiar dacă în urma acestui fapt urmau să fie duși în fața plutonului de execuție. În momentul hotărîtor al luptei, ostașii au trecut de partea poporului.

Ofițerii s-au comportat diferit. O parte dintre ei, reacționari înverșunați, încercau să determine pe ostași să tragă în plin, iar atunci cînd îi vedeau șovăind trăgeau ei înșiși. Alții, ca de exemplu comisarul regal, căpitanul Tîntnăveanu, constatînd că soldații nu îi ascultă, n-au mai îndrăznit să poruncească deschiderea focului. În sfîrșit, alții, simțindu-se alături de popor, și-au manifestat simpatia în felurite moduri. Încercarea lui Rădescu de a înfrînge prin forța militară elanul revoluționar al poporului a cunoscut un eșec total.

panoramic

File din cronica luptelor revoluționare*

* *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1893—1900*, Editura politică.

Preocuparea consecventă a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. pentru punerea în lumină a bogatelor tradiții revoluționare ale mișcării noastre muncitorești își dă roadele și în editarea într-un răstimp relativ scurt a unui al treilea volum din cadrul importantei colecții **Documente din istoria mișcării muncitorești din România.**

Adresat unui cerc larg de cititori, cu precădere cercetătorilor din domeniul științelor sociale, prezentul volum reliefează, în coordonate ample, activitatea multilaterală desfășurată de primul partid politic al proletariatului român — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România — de la crearea sa, în 1893, și pînă în anul 1900. El cuprinde documentele fundamentale ale mișcării muncitorești — constînd în programe de acțiune, statute, rapoarte la congrese, dări de seamă, rezoluții, etc. — din această perioadă.

Sînt publicate materiale ce permit urmărirea vieții de zi cu zi a cluburilor muncitorești, a organizațiilor profesionale, a cluburilor închegate în lumea satelor, evoluția mișcării muncitorești din Transilvania, care a urmat, în conținut, un curs asemănător cu mișcarea muncitorească din vechea Românie. Alte documente prezintă acțiunile greviste cu caracter economic și politic organizate de muncitorime pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai, lupta susținută a proletariatului pentru cucerirea de drepturi și libertăți cu caracter general-democratic.

Relatări privitoare la participarea delegaților români la congresele socialiste internaționale, rapoarte și articole exprimînd poziția internaționalistă a proletariatului român, dezbaterea problemelor importante aflate în fața mișcării muncitorești mondiale înfățișează legăturile internaționale ale P.S.D.M.R.

M. I.

Tradiții revoluționare internaționaliste**

** *În sprijinul Republicii Ungare a Sfaturilor, 1919*, Editura politică.

Mărturii documentare, în cea mai mare parte inedite, alături de amintiri ale unor participanți la evenimente — înmănuncheate în acest volum, apărut sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. — consemnează acțiunile de solidaritate ale oamenilor muncii din România, organizate de Partidul socialist și de sindicate în sprijinul revoluției proletare ungare din 1919.

În timpul celor 133 de zile ale Republicii Ungare a Sfaturilor, clasa noastră muncitoare și-a manifestat cu pregnanță, în pofida legilor excepționale, simpatia și sprijinul față de lupta dusă de proletariatul ungar. Stau dovadă numeroasele apeluri, moțiuni, declarații adoptate în acest spirit la întrunirile și adunările muncitorești, grevele de solidaritate, acțiunile de sabotaj militar, ajutorarea materială și morală a prizonierilor și emigranților revoluționari unguri și, mai ales, participarea cu arma în mînă a sute și mii de muncitori și țărani români pentru apărarea cuceririlor revoluției ungare din 1919.

Acest bogat material faptic atestă și ilustrează spiritul internaționalist de care au fost animate masele muncitoare din țara noastră și în zilele furtunoase din primăvara și vara anului 1919.

I. M.

panoramic

Frați și jurători*

* GHEORGHE CRONȚ. *Instituții medievale românești. Înfrățirea de moște. Jurătorii*, Editura Academiei.

Cartea lui Gheorghe Cronț despre instituțiile feudale românești pune în lumină istoria a două instituții originale ale Țării Românești în secolele XIV-XVII : **Înfrățirea de moșie** și **Jurătorii.**

Cercetarea unui însemnat număr de documente interne a permis evidențierea originii și funcțiilor instituțiilor menționate, a continuității și structurii lor proprii.

Înfrățirea este o practică juridică populară, avînd caracterul unor pacte de solidaritate familială și fiind folosită încă din societatea gentilică ca legămînt sacru între oameni în vederea apărării lor comune și a luptei împotriva adversităților și primejdiilor. Această practică s-a păstrat pînă în epoca modernă sub forma frăției de cruce.

Instituția înfrățirii, cunoscută de diverse popoare în antichitate și evul mediu, prezintă — mai ales prin efectele ei patrimoniale — aspecte originale în Țara Românească. Ea a fost folosită în feudalism pentru eludarea regulilor privitoare la dreptul de moștenire. A servit atît feudalilor, pentru a-și extinde stăpînirile lor funciare, cît și țăranilor, pentru apărarea bunurilor lor împotriva acaparării ; în aceasta rezidă, de altfel, caracterul contradictoriu al înfrățirii de moșie.

Între practicile judiciare proprii societății feudale, un loc important ocupau jurătorii, cei care erau chemați să dea mărturie, să adevereacă, într-o pricină sau alta. După importanța pricinii, jurătorii puteau fi în număr de 6, 12, 24 și uneori chiar mai mulți.

Examinarea originii instituției jurătorilor ca și a practicilor străvechi de pe teritoriul țării noastre duc la unele concluzii noi asupra instituției amintite. Și aci, ca și în cazul înfrățirii, apare clară „feudalizarea" la care ea a fost supusă în evul mediu, părtinirea domnilor, care favorizau pe feudali, încrederea excesivă a țăranilor în dreptatea jurătorilor.

N. N.

Un mare diplomat român**

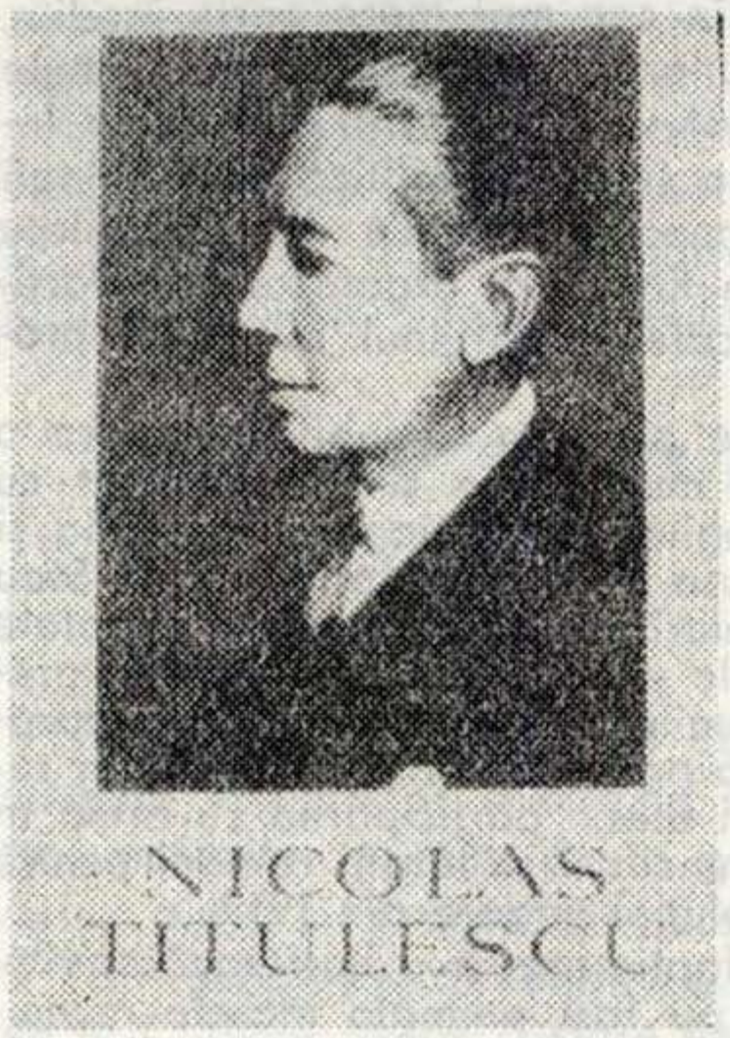

** VASILE NETEA, *Nicolas Titulescu*, Editions Meridiane.

O nouă lucrare, datorată istoricului Vasile Netea, prefațată de Mircea Malița și destinată cititorilor de peste hotare (ediții în franceză, rusă, engleză, germană și spaniolă), vine să prezinte pe Nicolae Titulescu.

Atenția cu care studiile de istoria diplomației românești se îndreaptă asupra acestei personalități și interesul constant al cercurilor largi de cititori își află temeiurile în realizările și principiile diriguitoare formulate și aplicate de diplomatul român, principii care, rezistînd trecerii timpului, își afirmă, cu tot mai multă claritate, valabilitatea lor pentru progresul relațiilor internaționale.

Spre a realiza o cuprindere cît mai largă a temei, autorul a ordonat expunerea pe cele trei coordonate majore ale vieții lui Nicolae Titulescu : activitatea juridică și didactică ; participarea la realizarea unității naționale ; aportul său la elaborarea politicii externe românești. Un ultim capitol reflectă opiniile unor contemporani din perioada interbelică, alături de imaginea care rezultă în perspectiva istorică.

Omul politic Nicolae Titulescu și-a început activitatea subliniind de la tribuna parlamentară că „viitorul po-

poarelor nu depinde de numărul și de întinderea teritoriului lor, ci mai ales de capacitatea lor de a se pune în slujba civilizației".

Capitolul cel mai cuprinzător al cărții este rezervat, în mod firesc, activității diplomatice a lui N. Titulescu, activitate marcată de cîteva importante misiuni și demnități.

Este meritul cert al lui Vasile Netea de a fi sintetizat aspectele semnificative, de a fi arătat ceea ce rămîne caracteristic din cuprinzătoarea activitate a diplomatului român.

În cuvîntul înainte scris de Mircea Malița, cititorul găsește o nuanțată analiză a coordonatelor majore care îngăduie o cît mai dreaptă judecată a personalității titulesciene.

D. C. G.

*Reportajul unor evenimente dramatice**

Despre bătălia Angliei s-a scris, desigur, mult, fapt explicabil prin însemnătatea pe care aceasta a prezentat-o în desfășurarea celui de-al doilea război mondial. Și totuși, cartea lui Marcel Jullian conține mult inedit. Aceasta se datorește, în primul rînd, însemnărilor zilnice ale unora dintre participanții la luptele desfășurate pe cerul Angliei în toamna anului 1940, cum ar fi de pildă, cele ale actualilor comandori Deacon Elliot și Allan Deere, ale *Wing Commander*-ului[1] John Hemingway sau memoriilor comandantului aviației de vînătoare din 1940, *Air Chief Marshal*, sir Hugh Dowding. La aceste note, însemnări și memorii se adaugă, desigur, lucruri mai cunoscute extrase de autor din arhivele de la „Imperial War Museum" (Muzeul imperial al războiului) sau „Fighter Command" (Comandamentul aviației de vînătoare), din colecții de documente deja publicate, din ziare și reviste ale vremii sau din diferite lucrări consultate. Pentru a cunoaște mai îndeaproape bătălia Angliei, Jullian a întreprins o largă anchetă și la fața locului, vizitînd renumitul aerodrom martir de la Biggin Hill, cu faimoasa „capelă a piloților", interogînd în același timp pe martorii evenimentelor.

Cartea lui Jullian nu este, prin urmare, un studiu de interpretare istorică, ci mai mult un reportaj al unor evenimente cuprinse între 10 iulie 1940, zi ce marchează începutul ofensivei aeriene germane, prin care Hitler căuta să pregătească invadarea insulei britanice, și 12 octombrie al aceluiași an, dată la care marele comandament al Wehrmacht-ului confirmă, printr-un ordin de zi, hotărîrea Führerului de a amîna, eventual, pînă în primăvara anului 1941, operația de debarcare cunoscută sub numele de „Leul de mare". Autorul nu urmărește deci desfășurarea întregului război aerian, încheiat de-abia în mai 1941, deși orașele engleze, și în primul rînd Londra, au avut cel mai mult de suferit în lunile de iarnă ale anului 1940/1941. El își încheie lucrarea o dată cu punerea la dosar de către comandamentul german a „Leului de mare", ceea ce constituie, de altfel, virtual, și momentul cîștigării bătăliei de către aviația britanică.

S. R. Z.

* MARCEL JULLIAN. *Bătălia Angliei*, Editura politică.

[1] Ofițer al forțelor aeriene engleze care urmează în grad imediat după căpitanul de grup (Group Captain).

poșta redacției

TOT DESPRE ENIGMA NEY

CĂLIN RĂDULESCU — Roșiorii de Vede. Argumentele dv. în favoarea opiniei potrivit căreia învățătorul american Peter Stewart Ney a fost una și aceiași persoană cu ilustrul mareșal francez Michel Ney (pe marginea articolului apărut în Magazin istoric nr. 1/1969) rămîn simple speculații atîta vreme cît nu se bazează pe cercetarea unor documente.

Cititorul nostru consideră că : a) participarea la marile expediții europene ale lui Napoleon i a permis lui Ney să-și formeze, în contact cu alte popoare, o cultură pe care s-o fructifice mai tîrziu ca învățător în America ; b) nu e de mirare că un om excelent dotat, ca Ney, a putut să asimileze, în decurs de trei ani (1816—1819), limba engleză ; c) faptul că pretinsul Peter Stewart Ney a avut înainte alte preocupări (călăreț și spadasin) e o dovadă că vocația lui n-a fost de profesor, ci de militar ; d) dacă Peter Stewart Ney ar fi fost un american de formație engleză — altă persoană deci decît mareșalul Ney —, nu se explică de ce prefera să facă pe cărțile citite însemnări în limba franceză și nu în limba sa maternă, engleza. Și totuși, ipotezele pro sau contra sînt prea numeroase pentru a încerca să dezlegăm enigma.

N. CONDURACHE — Huși. Este firesc ca evenimentele imediat următoare eliberării țării de sub jugul fascist, la care n-ați putut participa, fiind la vremea aceea copil, să vă intereseze astăzi în cel mai înalt grad. Vom mai publica articole pe temele sugerate de dv.

M. PANAITESCU — București. Reținem felicitările „pentru frumoasa ținută grafică a «Magazinului istoric» și, mai ales, pentru valorosul lui conținut", precum și sugestiile dv. tematice pentru viitoare articole. Precizăm totuși că, dacă istoricul vechilor capitale ale țărilor românești își poate găsi locul în paginile revistei noastre, prezentarea unor orașe în perspectiva dezvoltării lor viitoare sub raport economic, social-cultural etc. depășește cadrul preocupărilor redacției.

LITERELE DE TIPAR. DE CÎND ?

ION STROESCU — București. Întrebarea cititorului nostru cere un răspuns mai amănunțit. Istoria tiparului este strîns legată de aceea a hîrtiei. Cele mai vechi „cărți" din lume se pare că au fost tablele de scris din lut ars, utilizate de babilonieni și asirieni. Cu cîteva milenii înaintea erei noastre, egiptenii întrebuințau pentru scris papirusul, iar indienii frunzele de palmier. Folosirea pergamentului lucrat din piei de animale au desăvîrșit-o, în veacul al III-lea î.e.n., locuitorii orașului Pergam. Necesitatea găsirii unui material imprimabil mai puțin costisitor decît pergamentul a dus, în secolele I î.e.n. — II e.n., la fabricarea, în China, a unei hîrtii pe bază de fibre vegetale, scoarță, zdrențe și plase de prins pește. Prima fabrică de hîrtie a luat ființă în anul 794, la Bagdad. Prin intermediul arabilor, meșteșugul producerii hîrtiei pe bază de vegetale a ajuns în Europa mult mai tîrziu, cam prin secolul al XII-lea.

În ce privește tehnica tiparului, se știe că încă din cele mai vechi timpuri se foloseau anumite ștampile și că reproducerile se făceau cu ajutorul frecării și al gravării. Imprimarea cu litere mobile din lemn sau din metal este o invenție a unui fierar chinez, pe nume Bi Sen, care a trăit în secolul al XI-lea. Este, dacă vreți, precursorul lui Gutenberg care, în secolul al XV-lea, a făcut posibilă răspîndirea largă a tiparului în Europa și întreaga lume.

ION PAȘTULEA — comuna Săsciori, Jud. Alba. Regele George al VI-lea a domnit în Marea Britanie între 1936 și 1952. El a urmat la tron fratelui său Eduard al VIII-lea, care a abdicat în 1936 luîndu-și numele de duce de Windsor. Actuala regină a Angliei este Elisabeta a II-a, fiica lui George al VI-lea. Soțul ei este ducele de Edinburg.

UN CUTIT APARȚINÎND RALUCAI BRÎNCOVEANU

MARIN C. GHIMIȘ — comuna Brîncoveni, jud. Olt. Cititorul ne trimite o scrisoare, însoțită de un desen al unui mic cuțit — un fel de coupe-papier — pe care-l posedă și a cărui valoare de piesă muzeistică i-o conferă inscripția gravată, indicînd numele fostului proprietar : „Raluka Bassarab de Brancovan, 1883". Autorul scrisorii vrea să știe dacă numele indică un arbore genealogic al familiei lui Matei Basarab sau a lui Constantin Brîncoveanu. După nume și dată este vorba de Raluca soția lui Grigore Brîncoveanu, care a fost fiul domnitorului Gh. Bibescu, adoptat de banul Grigore Brîncoveanu. De origine turcă, Raluca a fost fiica ambasadorului Turciei la Londra.

MĂNĂSTIRI DOBROGENE

Prof. DAN MIRCIOIU — Brăila, salutînd apariția în diverse numere ale revistei noastre a unor articole despre mănăstirile și bisericile de mare faimă ale Moldovei, își exprimă regretul de a nu vedea nici în coloanele Magazinului istoric nici în ale altor publicații, materiale tot atît de cuprinzătoare despre vechile lăcașuri similare aflate pe teritoriul Dobrogei. Și cititorul nostru enumeră cîteva din aceste monumente al căror trecut dezvăluie date interesante asupra „civilizațiilor diferitelor popoare care s-au perindat pe teritoriul Dobrogei" : 1) mănăstirea Hamcearca, din satul cu același nume, înconjurată de păduri seculare, construită din bîrne, suspendată pe niște țăruși și care prezintă particularitatea că pe turla veche se afla o semilună turcească și o cruce lipovenească, iar pe turla mai nouă — o cruce ortodoxă ; 2) mănăstirea Celicu, așezată între localitățile Telița și Poșta, ridicată pe ruinele unei vechi biserici avînd ziduri groase și în interior interesante icoane, picturi murale și obiecte de cult ; 3) mănăstirea Saunu, aflată între Niculițel și Parcheș ; 4) mănăstirea Cucoșul, așezată în apropiere de Isaccea, într-o frumoasă pădure, și în a cărei arhivă se găsesc „foarte multe documente scrise în diferite limbi". „Dacă Voronețul, Sucevița, Moldovița... sînt perlele Moldovei — conchide cititorul nostru — am putea foarte bine să considerăm că și aceste mănăstiri sînt sau pot fi perlele Dobrogei... De aceea, propun

NU UITAȚI:

ABONAMENTUL DV.

LA „MAGAZIN ISTORIC"

PENTRU ANUL

1970!

Din corespondența abundentă ce ne parvine, rezultă interesul de care se bucură revista noastră. Pentru asigurarea tuturor numerelor revistei, cel mai sigur mijloc este abonamentul, mai cu seamă că mulți cititori își alcătuiesc colecții, pe care le doresc, firește, complete. După cum se știe, abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Pentru străinătate, abonamentele se fac adresînd comenzile la „Cartimex", căsuța poștală 134—135, București, România.

Nu uitați: pentru documentarea și informarea dv. în domeniul istoriei României și al celei universale, asigurați-vă din timp abonamentul la MAGAZIN ISTORIC pe anul 1970!

să se facă o cercetare amănunțită a acestor mănăstiri, la care, cu ajutorul d-voastră, mi-aș putea da concursul și eu, bineînțeles dezinteresat din punct de vedere material". Desigur, punerea în valoare a unor monumente despre care se cunosc încă prea puține amănunte este o acțiune întotdeauna demnă de laudă. Numai că o astfel de inițiativă se cere luată — dacă este cazul — nu de către noi, ci de Direcția monumentelor istorice din C.S.C.A.S.

BIBLIOGRAFIE VLAD ȚEPEȘ

ION MIHAI — Pitești. „De foarte multă vreme — ne scrie cititorul nostru — cînd eram student, ba poate chiar elev (vai, sînt atîția ani de atunci!) m-au interesat viața și faptele de domnie ale lui Vlad Țepeș, o figură de domn care, după părerea mea, ar trebui să ocupe în istoria noastră un loc mai important, situîndu-se alături de marii voievozi pe care i-a dat neamul nostru — ca să-i amintesc în mod cronologic — Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Nu vorbesc numai de faptele lui de arme, care au intrat deja în legendă, de politica și diplomația sa [...], dar pentru popor Vlad Țepeș a devenit un mit și un simbol prin opera sa de dreptate socială, cu toate că o parte din istoriografie a reținut numai «cruzimea» sa. Cred, de asemenea, inutil să amintesc folclorul și faptul că unii mari scriitori (Budai Deleanu M. Eminescu) au găsit motive de inspirație în operele lor impresionați de faptele acestui domn și erou". În încheiere, autorul scrisorii ne cere să-i indicăm bibliografia ce ar putea să o consulte în legătură cu Vlad Țepeș. Vă putem recomanda o sursă dintre cele mai complete și, dacă vreți, mai autorizate: volumul al II-lea al Tratatului de istoria României, paginile 485—487. Veți găsi în această bibliografie generală asupra epocii respective multe titluri și lucrări referitoare la Vlad Țepeș, printre care și studiul lui N. Iorga, apărut în 1901 în „Convorbiri literare" sub titlul „Lucruri noi despre Vlad Țepeș". Vă recomandăm și o altă lucrare fundamentală: „Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui" (București — 1896). De altfel și într-unul din numerele viitoare ale revistei noastre veți putea citi un articol despre personalitatea ilustrului domnitor.

CUM ARĂTA CETATEA SUCEVEI

GH. VEZEȚEU — Pitești. O stampă ca atare, care să înfățișeze vechea cetate de scaun a Sucevei, așa cum arăta ea în anii glorioasei sale existențe, nu știm să fi fost reprodusă undeva. La Biblioteca Academiei există, desigur, unele stampe înfățișînd orașul Suceava de altă dată, din care e însă greu să vă faceți o imagine prea concludentă asupra măreției palatului domnesc din vechea capitală a Moldovei (o reproducere după o astfel de litografie din secolul al XIX-lea găsiți chiar în ghidul turistic „Suceava", apărut în 1967, la Editura Meridiane). Descrierea cetății ca atare, cu toate datele cunoscute, o găsiți în două lucrări de specialitate apărute în ultimii ani. E vorba de volumul „Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava" (autor Mircea Matei), tipărit în 1963 de către Editura Academiei, și de lucrarea „Cetatea de scaun a Sucevei" (autori: Mircea Matei și Al. Andronic), apărută, în a doua ediție, în 1968, în cadrul colecției „Monumentele patriei" a Editurii Meridiane.

MIRON COSTIN

(Urmare din pag. 80)

diagonal de sus în jos de o spadă de argint. Din coroană, așezată direct pe cartușul ce împresoară scutul oval, iese un braț împlătoșat ținînd, în pumnul gol, o spadă. Este herbul (stemă, blazon) polon „Pomian".

Și cum de armele „Pomian" țineau cîteva zeci de familii poloneze, un număr apreciabil de familii ucrainene și chiar și o familie boierească din Moldova (Ciurea), identificarea personajului din portretul atribuit lui Miron Costin devine deosebit de dificilă. Sub caftanul roșu și tichia neagră se poate ascunde un scriitor polon mai mult sau mai puțin cunoscut sau un meșter la condei din neamul lui Bogdan Hmelnițki, un boier moldovean sau un negustor armean admis, cu prilejul înnobilării, în herbul „Pomian".

Credem, așadar, că necunoscutul din pseudoportretul lui Miron Costin trebuie să reintre, după aproape patru decenii, în de trei ori secularu-i anonimat.

CONTENTS

x October 25th 1944—October 25th 1969. Retrospective of a Glorious Course of Struggle. The Day of the Armed Forces of the Socialist Republic of Romania 2

CONTRIBUTIONS:

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU The Asan Dynasty 10
AUREL LECCA The Land of Mu Vanished in the Sea (Did Pacifis Exist?) 14
GH. ŢUŢUI A Quarter of a Century since the Reorganization of the Trade Union Movement in Romania 20
FLOREA BOBU FLORESCU Plus and Minus at the Museum of Trajan's Column 22
PETRE IACOB The Phoenicians, Inventors of the Alphabet and Oversea Carriers (II) 25
RADU FLORA Archive Treasury 30
x Memento 32

CONTRIBUTIONS:

EUGEN STĂNESCU Historical Meanings of Our Country and People's Name 37
ŞTEFAN ANDREESCU Snagov and Its Secrets 42
CONSTANTIN ANTIP Napoleon Bonaparte 48
AUGUSTINA NICOLAESCU Ninety Years of Romanian-Bulgarian Diplomatic Relations .. 65
I. FELEA The Nădejde Family (I) 66
CRISTINA CORCIOVESCU Myth and Reality in the Western .. 73
I. N. MĂNESCU A Portrait of Miron Costin? 80
AL. GH. SAVU From the Records of an Agency. A Report of Armand Călinescu about the Story of the Iron Guard 81
WINSTON CHURCHILL Memoirs (VII) 85
NICOLAE CELAC Ardent Days 92
x Panorama 95
x Letters from the Editor . 98

SOMMAIRE

25 octobre 1944 — 25 octobre 1969. Rétrospective d'une glorieuse voie de lutte. La Journée des Forces Armées de la République Socialiste de Roumanie 2

CONTRIBUTIONS:

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU La dynastie des Asans 10
AUREL LECCA Le pays de Mu a sombré dans les eaux (La Pacifide a-t-elle existé? 14
GH. ŢUŢUI Un quart de siècle depuis la réorganisation du mouvement syndical en Roumanie.. 20
FLOREA BOBU FLORESCU mérites et déficiences du Musée de la Colonne de Trajan 22
PETRE IACOB Les Phéniciens, inventeurs de l'alphabet et rouliers des mers (II) 25
RADU FLORA Trésor d'archive 30
x Memento 32

CONTRIBUTIONS:

EUGEN STĂNESCU Les significations historiques du nom de notre peuple et de notre pays 37
ŞTEFAN ANDREESCU Snagov et ses secrets 42
CONSTANTIN ANTIP Napoléon Bonaparte 48
AUGUSTINA NICOLAESCU 90 années de relations diplomatiques bulgaro-roumaines.... 65
I. FELEA La famille Nădejde (I) 66
CRISTINA CORCIOVESCU Mythe et réalité dans le western .. 73
I.N. MĂNESCU Un portrait de Miron Costin? 80
AL.GH.SAVU Extraits du dossier d'une officine. Un raport d'Armand Călinescu sur l'histoire de la Garde de Fer 81
WINSTON CHURCHILL Mémoires (VII) 85
NICOLAE CELAC Journées incandescentes 92
x Panorama 95
x Le courrier de la rédaction 98

СОДЕРЖАНИЕ

25-ое октября 1944 — 25-ое октября 1969. Ретроспективный взгляд на доблестный боевой путь. День Военных Сил Социалистической Республики Румынии 2

ВКЛАДЫ:

ШТЕФАН ШТЕФЭНЕСКУ. Династия Асан 10
АУРЕЛ ЛЕККА. Земли Му провалилась в воду / Существовала ли Пацифида?/ 14
Г. ЦУЦУЙ. Четверть века реорганизации профсоюзного движения в Румынии 20
ФЛОРИ БОБУ ФЛОРЕСКУ. Плюс и минус в музее Траяновой колонны 22
ПЕТРЕ ЯКОБ. Финикийцы — изобретатели алфавита и морские волнцы /II/ 25
РАДУ ФЛОРА. Архивный клад 30
Заметки 32

ВКЛАДЫ:

ЕУДЖЕН СТЭНЕСКУ. Исторический смысл названия нашего народа и страны 37
ШТЕФАН АНДРЕЕСКУ. Снагов и его тайны 42
КОНСТАНТИН АНТИП. Наполеон Бонапарт 48
АУГУСТИНА НИКОЛАЕСКУ. 90 лет румыно—болгарских дипломатических отношений 65
И. ФЕЛЯ. Семья Надежде /I/ .. 66
КРИСТИНА КОРЧОВЕСКУ. Миф и действительность в Вестерне. .73
И. Н. МЭНЕСКУ. Портрет Миропа Костина 80
А. Г. САВУ. Страницы из досье одной агентуры. Доклад Армана Кэлинеску о истории Железной Гвардии 81
УИНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ. Мемуары (VII) 85
НИКОЛАЕ ЧЕЛАК. Пылкие дни 92
Кругозор 95
Редакционная почта 98

INHALT

x 25. Oktober 1944—25. Oktober 1969. Rückblieck auf einen glorreichen Kampfweg. Der Tag der Armee der Sozialistischen Republik Rumänien 2

BEITRÄGE:

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU Die Assener 10
AUREL LECCA Das Land Mu ist im Ozean versunken (Hat es eine Pacifis gegeben?) 14
GH. ŢUŢUI Ein Vierteljahrhundert seit der Reorganisierung der Gewerkschaftsbewegung in Rumänien..... 20
FLOREA BOBU FLORESCU Plus und Minus im Museum der Trajanssäule 22
PETRE IACOB Die Phönizier, Erfinder des Alphabets und Kärrner der See (II) 25
RADU FLORA Archivschatz 30
x Memento 32
EUGEN STĂNESCU Historische Bedeutungen des Namens unseres Landes und unseres Volkes.. 37
ŞTEFAN ANDREESCU Snagov und seine Geheimnisse 42
CONSTANTIN ANTIP Napoleon Bonaparte 48
AUGUSTINA NICOLAESCU Neunzig Jahre rumänisch-bulgarischer diplomatischer Beziehungen 65
I. FELEA Die Familie Nădejde (I) 66
CRISTINA CORCIOVESCU Mythos und Wirklichkeit im Western 73
I.N. MĂNESCU Ein Bildnis Miron Costins? 80
AL. GH. SAVU Aus den Akten einer Agentur. Ein Bericht Armand Călinescus über die Geschichte der Eisernen Garde.. 81
WINSTON CHURCHILL Memoiren (VII) 85
NICOLAE CELAC Weissglühende Tage 92
x Panorama 95
x Briefkasten 98

ABONNEMENTS: CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie; B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București str. Onești nr. 5 — Sectorul 1, Oficiul Poștal Nr. 22, telefon 15 09 91

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, I. M. Ștefan.

PREZENTAREA GRAFICĂ: RADU DOBRE,

42427

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" București

Jertfindu-și viața pentru independența patriei, soldatul român lupta, în 1877, și pentru libertatea popoarelor oprimate din Balcani. Atacul de la Smîrdan (detaliu). Pictură de Nicolae Grigorescu — Muzeul de artă al R.S.R.
(90 de ani de relații diplomatice româno-bulgare, pag. 65)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Masca mortuară a lui Napoleon, executată de dr. Antommarchi la 6 mai 1821, la Longwood-Sf. Elena, a doua zi după încetarea din viață a celui care, în celebrul său testament, își exprima astfel ultimul gînd : „Doresc ca cenușa mea să se odihnească pe malurile Senei, în mijlocul poporului francez, pe care l-am iubit atît de mult". (Napoleon Bonaparte, pag. 48)

COPERTA I

În toate ipostazele — de la pupitrul băncii din școala militară la tronul imperial, de la gradul de sublocotenent la comanda supremă a armatei — figura lui Napoleon a solicitat nu numai condeiul memorialiștilor, biografilor, istoricilor, ci și penelul artiștilor... (Napoleon Bonaparte, pag. 48)